

Όβιδίου

ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΝ

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

Εισαγωγή - μετάφραση - σημειώσεις
Γάσος Νικολόπουλος

στιγμή

ΑΘΗΝΑ * 2004

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	11
Συνοψισμογραφίες	13
Εισαγωγή	17
1. Βιογραφικό σχεδίασμα	17
2. Μεταμορφώσεις	18
3. Ο Όρφος στον Άδη	20
4. Το έργο του Όρφου	22
Κείμενο – Μετάφραση	35
Σημειώσεις	97
Ευεργήσιο προσώπων, όρων και θεμάτων	149
Ευεργήσιο λατινικών λέξεων	155
Ευεργήσιο χωρίων	157
Summary	165

Στή μνήμη τοῦ πατέρα μου Δημήτριου,
ποῦ μάγευε τοὺς ἀθηναίους
μέ τὴν εὐφορία καὶ τὴν καλοσύνη του

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

ΠΑΙΝΟΣΤΩΝΤΑΣ στο λοκαυγές της παρούσας χριστιανικής γλυπτικής, είχα την τύχη να γνωρίσω τον Αιμίλιο Καλακάτο. Η ενθάρρυνση ή δική του και των εκλεκτών φίλων και συνεργατών του ήταν το στέγμα που γονιμοποίησε την ιδέα της συγγραφής αυτού του βιβλίου. Έτσι αποδείχτηκε προσηπτικό το δώρο που ό καλός συνάδελφος Δημήτρης Πατριμοιωλάκης μου έκανε την Πρωτοχρονιά του 1995, που δεν ήταν άλλο από το βιβλίο του αείμνηστου Charles Segal για τον μύθο του Όρφέα.

Τη μετάφραση την ξεκίνησα το φθινόπωρο του 2000 στο ήσυχαστήριο του διαμερίσματός μου και την ολοκλήρωσα το θέρος του 2001 στο ταραχώδες περιβάλλον του Έναιου Κέντρου Συντονισμού Έργων και Διάσωσης με την άποχή των άξιωματικών της Πολιμηκής Αεροπορίας. Για την είσπραξη και τα σχόλια άντηλα από την έρευνα για τη διδακτορική μου διατριβή, που πραγματοποιήθηκε χάρη στην οικονομική ενίσχυση του κοινωφελούς ιδρύματος Αλέξανδρος Σ. Ώνάσης, της Βρετανικής Ακαδημίας και των γονιών μου κατά τα έτη 1995-1999 στο Πανεπιστήμιο της Όξφόρδης με την επίβλεψη του S. J. Harrison.

Όπως και στους προηγούμενους τόμους λατινικών κειμένων της «Βιβλιοθήκης Αρχαίων Συγγραφέων», τα σχόλια ἀκροφύονται στο μεταφρασμένο κείμενο. Θεώρησα, συνεπώς, προτιμότερο να επικεντρώσω την προσοχή μου σε ζητήματα περιεχομένου, χωρίς όμως να αποκλείσω κάποια ενδεικτικά σχόλια για τη γλώσσα και την παράδοση του κειμένου. Άπρευνα επίσης τις παραπομπές σε γενικά βιβλιογραφικά βοηθήματα και στις βασικές ξενόγλωσσες σχολασμένες εκδόσεις του κειμένου, χωρίς αυτό να μειώνει στο ελάχιστο το χρέος και την εδνωμοσύνη μου για τον μόχθο τους. Τα σύγγρονα βιβλία και τα άρθρα που μνημονεύονται πάνω από μία φορά έχουν συντομογραφηθεί. Για τα λατινικά έργα χρησιμοποιούνται ελληνικοί τίτλοι οι πρωτότυπα υπάχουν στο Εγγετήριο χαρίων.

Ἡ εισαγωγή φιλοδοξεῖ ἀπλῶς νὰ κατατοπίσει τὸν φιλόμαθῆ ἀναγνώστη γύρω ἀπὸ τὸν βίο καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ὀβιδίου. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς δέξιας εἶναι μιὰ ἀναγνωστικὴ δοκιμὴ τοῦ Δέκατου Βιβλίου. Διαβλόντας κερνεῖς τὸ ποίημα θὰ σημειώσεις, πιστεύω, ὅτι τὸ Δέκατο Βιβλίον εἶναι καρτάλληλο γιὰ μιὰ πρώτη γνώμη μὲ τὶς Μεταμορφώσεις, καὶ ἐπὶ πλέον εἶναι σχεδὸν αὐτοτελές.

Ἐν ἀναμονῇ τῆς νέας κριτικῆς ἔκδοσης τῶν Μεταμορφώσεων ἀπὸ τὸν R. Tarrant στὴν Bibliotheca Oxoniensis, τὸ κείμενο ἀναφορᾶς γιὰ τὸ ποίημα παραμένει ἡ ἔκδοσις τοῦ W. S. Anderson γιὰ τὴν Teubneriana. Μὲ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, καὶ κυρίως δική μου στίξη, αὐτὸ εἶναι τὸ κείμενο ποὺ συνοδεύει τὴ μετάφραση. Ἄν κἀίω ἀπὸ τὴν προδημοσίευσή τοῦ κειμένου Tarrant στὴ σχολιασμένη ἔκδοσις Hill, φαίνεται πῶς οἱ περσιότερες διαφοροποιήσεις τῆς ἔγκλεισται ἀὲ ἀποδοχῆ γραφῶν ἀπὸ τὴν οἰκονομία τῶν ἰταλικῶν κωδίκων ποὺ μνημονεύω στὰ σχόλια, γιὰ τὴ γνωσιότητα (ἂν ὄχι γιὰ τὴν ἀρθότητα) τῶν ὁποίων διατηρῶ σοβαρὲς ἐπιφυλάξεις. Τὴν μετάφραση διόβασε πρώτος ὁ καθηγητῆς Γεώργιος Ἰ. Χριστοδούλου. Χάρις στὶς δικές του ἐπισημάνσεις ἐπιτεύχθηκε ἡ ἀραιότερη ἀκρίβεια στὴν ἀπόδοσις πολλῶν λέξεων καὶ φράσεων. Ἰὰ τὴν παρτικὴ του συγκατάβασιν καὶ νοθεσία τὸν εὐχαριστῶ εὐχαρῶ. Ἐγνωμοσύνη ἀρκεῖ ἐπίσης στὴ μητέρα μου Χρυσῆ καὶ στὴ φίλη γλωσσολόγο Ἰωάννα Μανωλέσσου, ποὺ εἶχαν τὴν ὑπομονὴ νὰ διαβάσουν ἀλόκληρο τὸ κείμενο καὶ νὰ συντελέσουν σημαντικὰ στὴ γλωσσικὴ καὶ φιλολογικὴ του πληρότητα.

Ἀθήνα, Δεκέμβριος τοῦ Πάσχα 2003

T. N.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

I. ΓΕΝΙΚΕΣ

ἀνατ.	ἀναστύπωση
ἀπ.	ἀπόστασις
βιβλ.	βιβλιογραφία
βλ.	βλέπε
δγλ.	δηλαδή
ἐκδ.	ἐκδόσις
ἐπ.	ἐπιγραμμία
κ.ἐ.	καὶ ἐξῆς
κεφ.	κεφάλαιον
λ.	λήμμα
μτφ.	μετάφρασις
δ.π.	ἔργου παραπάνω
πβ.	παραβάσις
σ.	σελίδα/-ες
σγμ.	σημείωσις
στ.	στῆσις
σχλ.	σχόλιον

II. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ

- ΑΕΘ
W. Burkert, *Ἄρχαία Ἑλληνικὴ Θεοσκία: ἀρχαϊκὴ καὶ κλασσικὴ ἐποχὴ*, μτφρ. Νικ. Π. Μπεζαντζάκος-Ἰ. Ἀβραϊαννοῦ, Ἀθήνα 1993.
- ΑΠΦ
American Journal of Philology.
Anderson
W. S. Anderson, *Ovid's Metamorphoses, books 6-10*, Νόρμαν 1972.
- Bernard
André Bernard, *Ἑλληνικὴς μάγος*, μτφρ. Ἰωσήφ Καμάσης, Ἀθήνα 1987.

- Bömer F. Bömer, *P. Ovidius Naso Metamorphosen: Kommentar*, Buch X-XI, Χαϊδελαβέρτη 1980.
- Burkert W. Burkert, *Ελληνική μυθολογία και τελετουργία: δομή και ιστορία*, μτφρ. Ήλεκτρα Άνδρεάδη, Άθήνα 1997.
- CQ *Classical Quarterly*.
- Reeney D. C. Reeney, *The Gods in Epic: Poets and Critics of the Classical Tradition*, Όξφόρδη 1991.
- FGtHist F. Jacoby (έκδ.), *Die Fragmente der griechischen Historiker*, LIII, Βερολίνο/Λέντεν 1923-1958.
- Galinsky G. K. Galinsky, *Ovid's Metamorphoses: An Introduction to the Basic Aspects*, Μπρέσλεϊ και Λαζ Άντζελες 1975.
- Griffin M. Griffin, «Philosophy, Cato and Roman Suicide», *Greece & Rome* 33 (1986), 64-77 και 192-202.
- Hall E. Hall, *Inventing the Barbarian*, Όξφόρδη 1989.
- Harrison S. J. Harrison (έκδ.), *Vergil Aeneid 10*, Όξφόρδη 1991.
- Hunter R. Hunter (έκδ.), *Apollonius of Rhodes: Argonautica Book III*, Καλίμπαρτζ 1989.
- Leach E. Winsor Leach, «Viewing the Spectacula of Aeneid 6», στο Ch. Perkell (έπιμ.), *Reading Vergil's Aeneid: An Interpretive Guide*, Νόβμυν 1999, 111-27.
- Λααπηής Β. Λααπηής, *Άγνωστος Θεός: Όργα τής ανθρώπινης γνώσης στους Προστοιχαριστικούς και στον Οιδισσοδα Τύγανω*, Άθήνα 2003.
- Long A. A. Long, *Η ελληνιστική φιλοσοφία: Στωικοί, Έπικουρούειοι, Σκεπτικοί*, μτφρ. Στυλιανός Δημόπουλος/Μυρτώ Αραγώνα-Μονέχου, Άθήνα 1990.

- Loraux N. Loraux, *Βίατα θάνατοι γυναικών στην τραγωδία*, μτφρ. Ά. Ροβάτσου, Άθήνα 1995.
- Myers K. Sara Myers, *Ovid's Causes: Cosmogony and Aetiology in the Metamorphoses*, Άνν Άβερπο 1994.
- OLD P. G. W. Glare (έπιμ.), *Oxford Latin Dictionary*, Όξφόρδη 1982.
- Rank O. Rank, *The Incest Theme in Literature and Legend. Fundamentals of a Psychology of Literary Creation*, μτφρ. G. C. Richter, Βαλτιμόρη/Λονδίνο 1992.
- Sharrock A. Sharrock, «The Love of Creation», *Ramus* 20 (1991), 169-82.
- Solodow J. B. Solodow, *The World of Ovid's Metamorphoses*, Τσάτλεϊ Χιλ/Λονδίνο 1988.
- Stewart A. Stewart, *Τέχνη, έπιθυμία και σώμα στην άρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Ά. Δ. Νικολάκουας, Άθήνα 2003.
- J. von Arnim (έκδ.), *Stoicorum Veterum Fragmenta*, τόμ. I-IV, Στουτγάρδη 1905. άνατ. 1964.
- TAPHΑ *Transactions of the American Philological Association*.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Βιογραφικό σχεδίασμα.

Ο Όβιδιος (Publius Ovidius Naso) γεννήθηκε στις 20 Μαρτίου 43 π.Χ. στην Σουλμίνα της Ιταλίας. Ένα χρόνο νεότερα είχε δοιοποιηθεί ο Ιούλιος Κλάυδης και ένα μήνα αργότερα θά έπεφτε νεκρός ο Κικέρων. Όταν νά ένηλκυαθεί ο Όβιδιος, ο Όκταβιανός είχε νικήσει τις ένωμένες δυνάμεις του Αντώνου και της Κλεοπάτρας στο Άκτιο (31 π.Χ.) και είχε διακηρύξει την άποκατάσταση της πατρίδας πολυτελίας, έγκαιθιδύοντας θύμης στην ούσια ένα άπολυταρχικό καθεστώς.

Η οικόγένεια του Όβιδίου ήταν εύπορη και άνηκε στην τάξη των Ιππέων. Τόν έστειλε στην Ρώμη νά μορφωθεί άπό τους κορυφαίους διασκόλους της εποχής. Χάση στον Σενέκα τόν προσβύτερο (*Controversiae* 2.2.8-12 και 9.5.17) γναιόουμε τις έπιδόσεις του Όβιδίου στα μαθήματα οητοιαής, την τάση του νά μιλάει έμμετρα, τη δυσκολία του στην άνάπτυξη της επειρηματολογία και την προτίμησή του για την ψυχολογία. Η μόρφωσή του διακονήθηκε με ένα ταξίδι στην Άθήνα. Έπιστρέφοντας στην Ρώμη, προστάθηκε ένα διάστημα νά συμμερφωθεί με τις φιλοδοξίες του πατέρα του για πολυτική σταδιοδρομία, ξεκινώντας με την άνάληψη δικαστικών αξιωματικών ήσσονος σημασίας. Σύντομα, όμως, άνωκάλυψε ότι έπρεπε νά άφοσιωθεί στην καλλιέργεια του ποιητικού του ταλέντου.

Όλα αυτά τά άφηγείται ο ίδιος στην ποιητική του αύτοβιογραφία (*Tristia* 4.10), που συνέθεσε όταν ήταν 53 έτών και βασιόταν έξόριστος στην Τόμη (σημερινή Κωνσταντινού της Ρουμανίας). Στα γράμματα προσομφωνίστηκε με τά πέντε βιβλία των *Amores* (*Έρωτες*) γύρω στο 25 π.Χ. Άκολούθησαν ή δεύτερη έδοση του ίδιου έργου σε τέτα βιβλία (στη μορφή δηλαδή που σώζεται), οι *Heroides* (*Επιστολές Ηρώιδων*), ή *Ars Amatoria* (*Έρωτική Τέχνη*) σε τέτα βιβλία, τά *Remedia Amoris* (*Άντιότα του Έρωτα*), καθώς και ή χαμένη τραγωδία *Medea* (*Μήδεια*).

Ἀπὸ τὸ 1 μ.Χ. ὁ Ὄβιδιος ἔφρασε νὰ ἐπιεργάζεσθαι συγγραφῶνας τῆς *Metamorphoses* (*Μεταμορφώσεις*) καὶ τοὺς *Fasti* (*Ἐορτολόγιον*). Τὸ πρῶτον ἦταν οὐσιαστικὰ ἔργομα γιὰ δημοσίευσιν, ἐνῶ τὸ δευτέρου ἦταν περὶ τοῦ σὺν μισῶ, ὅταν ὁ ποιητὴς διατέλλετο ἀπὸ τὸν Ὀκταβιανὸν Αὐγούστον νὰ ἐγκαταλείψει τὴν Ρώμην τὸ 8 μ.Χ. ἐξ αἰτίας ἐνὸς ποιήματος, πιθανότατα τῆς *Ἐρωτικῆς Τέχνης*, καὶ ἐνὸς σφάλλματος, τοῦ μᾶλλον σχετίζεται μὲ τὸ ἀνάδελφον τῆς οἰκογένειας τοῦ ἠγεμόνα. Δὲν πέρασε οὔτε χρόνος καὶ ὁ Ὄβιδιος εἶχε στείλει στὴν πρωτεύουσαν τὸ πρῶτον βιβλίον τῶν *Tristia* (*Λυπηρὰ*), στὸ ὁποῖον προστέθηκεν ἄλλα τέσσαρα μέρη σὺν ἐπιγενομένοις τρία χρόνια. Πρόκειται γιὰ ἐλεγειακὰ διατυπωμένους αἰτίους λόγους πρὸς τὸν ἠγεμόνα. Παρόμοιο εἶναι καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν *Ἐπιστολῶν ἀπὸ τὸν Πόντον* (*Epistulae ex Ponto*), μόνον ποὺ αὐτὸς ἀπευθύνονται σὲ συγγραμμένα πρόσωπα. Τὰ πρῶτα τρία βιβλία δημοσιεύθηκαν διαμὰ τὸ 13 μ.Χ., ἐνῶ τὸ τέταρτον βιβλίον πρέπει νὰ γράφηται σὺν τρία χρόνια τοῦ ἀκολουθήσαν. Ἡ ποιητὴς τοῦ δὲν μπόρεσε νὰ κάμψῃ τὸν Αὐγούστον καί, στὴ συνέχεια, τὸν Τιβέριον, ὅστε νὰ τοῦ ἐπιτραπῆ ἡ ἐπιστροφή στὴν πόλιν τοῦ ἀγέφυρου. Ὁ θάνατος τὸν βρήκε στὴν ἐξορία, τὸ 17 μ.Χ.

2. Μεταμορφώσεις.

Προσὺ ἀναχωρήσει γιὰ τὴν Τόμιν, τὸν Δεκέμβριον τοῦ 8 μ.Χ., ὁ Ὄβιδιος ἔκαψε τῆς *Μεταμορφώσεις*, στίς ὁποῖας δὲν εἶχε ἀκόμη προλάβῃ νὰ δώσει τὴν τελικὴ μορφή, μὰ μὲ ἄλλα χειρογράφα τοῦ (*Μεταμορφώσεις* 1.7.13 κ.έ.). Ἐντυχῶς, οἱ *Μεταμορφώσεις* τοῦ ἀρχαίου ἀποδοθέντος ἀπὸ τὸν Ὄβιδιον, καθὼς εἶχαν κωλυφορήσει σὲ ἀντίγραφα στοὺς φιλικούς καὶ λογοτεχνικούς κύκλους τοῦ ποιητῆ (*Μεταμορφώσεις* 3.14.19-24). Ἰσως νὰ πρόκειται γιὰ πᾶσιμα τῆς γενναίας τοῦ ἐξοριστοῦ Ὄβιδίου, ποὺ προσπαθεῖ νὰ ἐξαμύνῃ τὸ δικὸν τοῦ ἐπιπέδου ἔργο μὲ τὴν *Διευκρίναι*: εἶναι γνωστὸ ὅτι, ἀν μποροῦμε σήμερον νὰ διαβάσωμε τὸ ἀριστοποίημα τοῦ Βεργίλιου, αὐτὸ τὸ ὄφελον στοὺς ἐκτελεστές τῆς διαθήκης τοῦ ποιητῆ, οἱ ὁποῖοι προτίμησαν νὰ μὴ σεβαστοῦν τὴν ὑστατη ἐπιθυμία τοῦ νὰ καεῖ.

Ἀκολουθώντας τὸ παράδειγμα τῶν Ἀλεξανδρινῶν, ὁ Ὄβιδιος μάζεψε ἕνα μετὰ ἀριθμὸ μυθικῶν ιστορικῶν (περὶ τοῦ 250), ποὺ ἀφοροῦσαν στὴν ὑπερφυσικὴ μεταβολὴ τῆς μορφῆς κάποιου προσώπου ἢ κάποιου πράγματος σὲ μίαν ἄλλη μορφή, καὶ τῆς εἴδωσε μέρη σὲ ἕνα ἐπιδέξια κατασκευασμένο πλάσιον. Ἀρχίζοντας μὲ τὴν μετὰ ὑπερφυσικὴν ἀπομορφώσεως, τὴν μεταβολὴν ἀπὸ τὸ χάος σὲ ὄργανωμένο σύμπαν, συνεχίζει μὲ μίαν σειρά ἀπὸ ιστορίας, ποὺ εἶναι περὶ χρόνου ἀποδομένη, φτάνει ὡς τοὺς ιστορικούς χρόνους καὶ καταλήγει στὴν τελευταία μεταμόρφωση, τὴν ἀποθέωση τοῦ Ἰουλοῦ Καίσαρα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ, ὅπως εἶχε κάμει ἄλλοτε ὁ Καλλιμάχος σὺν *Αἰτίᾳ* τοῦ, ὁ Ὄβιδιος συντάσσει τὸ ἰδεῶδες τῆς κομψῆς καὶ σοφῆς πυκνότητος μὲ τὴν ἀντίθετον ἀρχή, τῆς συγγραφῆς ἐνὸς μακρότητος ποιήματος, ποὺ ἀπλώνεται σὲ δεκαπέντε βιβλία.

Ἡ συνλλητὴ τῆς συγγραφῆς ἐνὸς ἐκτεταμένου συνεχοῦς ποιήματος ἔργου σὲ ἀντίθετον μὲ τῆς πραγματικῆς ἀρχῆς τοῦ προλόγου τῶν *Αἰτίων*. Ἡ πρόθεσις τῶν *Μεταμορφώσεων* νὰ ἀποτέλεσον μίαν παρακόσμια ἱστορία εἶχε τῆς εἰς τὴν ἐλληνιστικὴν ἱστοριογραφίαν. Ἐνέεται λοιπὸν ἕνα sui generis ἐγκυκλοπαιδικὸν ποίημα, ποὺ φαντασμακρικῶς συμμορφώνεται πρὸς τῆς ἀνυπόστατες ἀπατήσεις γιὰ ἔθνοκεντρικὴν ποιησιν, ἀφοῦ κλείνει μὲ τὴν ἀποθέωση τοῦ Ἰουλοῦ Καίσαρα καὶ μίαν δέηση γιὰ τὸν ἴδιον τὸν ἠγεμόνα. Ὡστόσο, ἡ πανηγυρικὴ ποιησιν καταλαμβάνει ἕνα ἐλάχιστον μέρος τοῦ ὅλου ἔργου καὶ δὲν εἶναι ποτε ἀπαλαγμένη ἀπὸ τὴν ὑποψία τῆς εἰρωνείας.

Ἡ τάξις τῶν μορφωμένων Ρωμαίων δὲν πιστεῦσε στοὺς ἀρχαίους μύθους περισσότερο ἀπὸ ὅσο πιστεύομε σὲ αὐτοὺς σήμερον. Ἦσαν ἐξ ἄλλου πολὺ γνωστοί, καὶ ἕνας ποιητὴς δὲν θὰ προκαλοῦσε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινῶν τοῦ ἀν ἀποφάσιζε νὰ τοὺς παρουσιάσει σὲ ἀμείστη ἀφήγησι. Ἄλλὰ τὸ νὰ τοὺς ἔκλαπται κακὴς σύντομα, ὑπαντικτικῶς, χρησιμοποιοῦντας ἐπιδέξια κάλλε ἠητορικῶν τέχνημα, γιὰ νὰ ζωνορθεῖ τὸ χροῖμα στίς πᾶσι κατάλληλας στιγμῆς, δὲν ἔπαιε νὰ εἶναι ἔργο ταπεινὸν γιὰ ἕναν ἀνθρωπο ποὺ διέθετε ἐξαιρετικῶς ἰκανότητες ὡς λογοτέχνης. Ἡ παρουσίασις τοῦ μύθου γίνεται κατὰ τοὺς πᾶσι ἀποδοτικῶς τρόπους, συγνὰ μὲ τὴν μέθοδον τοῦ «ἐργαζομένου»

σμου. Για παράδειγμα, οι άνόσιες κόρες του Μινύα κλέβουν και ύφαινον, άντλ νά παίρνουν μέρος στις έφορες που γίνονται για νά τιμηθεί ο θεός, και, για νά ξεγελήσουν τον μήλο του, δηγούνται ή μία στην άλλη διάφορες ιστορίες, που καταλήγουν όλες σέ κάποιου είδους μεταμόρφωση. Αναπαύονται τους μύθους, ό Όβίδιος έπιδώνει νά κάνει τις Μεταμορφώσεις μία σύνοψη και υπέρεβαση διά-κλήρης της λογοτεχνικής παραγωγής από τον Όμηρο και τους Άθηναίους τραγικούς ώς τους Ρωμαίους μίμητες τους.

3. Ό Όρφέας στον Άδη.

Σέ κανέναν άλλο από τους δευτερεύοντες αυτός άφηγητές των Μεταμορφώσεων δεν παραχωρείται τόσο μεγάλο μερίδιο από τον Όβίδιο όσο στον Όρφέα. Ποσοτό όμως μάς τον παρουσιάζει ώς δημιουργό, τον εκθέτει ώς άνθρακο που βιώνει έντονα την άπώλεια και τον άποχωρισμό. Έτσι ή ιστορία του Όρφέα μετατρέπεται σέ διαλογισμό πάνω στη σχέση πένθους και δημιουργικότητας, τέχνης και εξιδανίκευσης.¹

Η άφηγηση του γάμου του Όρφέα με την Εύρυδική έχει διάφορα άνάλωγη με τό ίδιο τό γεγονός: είναι εξαίρετικά σύντομη. Μέσα σέ δέκα στίχους ή Εύρυδική είναι ήδη νεκρή. Αυτό έχει ώς συνέπεια νά μήν προκαλείται στον άναγνώστη ή άναμενόμενη συγκίνηση από ένα τόσο τραγικό γεγονός όσο ό θάνατος μιας νέας κοπέλας την ήμέρα του γάμου της. Ό Όρφέας άναλαμβάνει δράση, όταν έχουν πιά σπερέψει τά δάκρυά του, και όχι όπως στα Τρωαγικά του Βεργίλιου, προκειμένου νά κατευάσει τό πένθος του.

Ότε ή κατάβαση του στον Άδη προκαλεί την έντονη συμπάθεια του άναγνώστη. Η παράδειψη πλείστον όσων φρικιαστικών όντων και τοπών σήψης σάν έκείνα που συναντά κατά την κάθοδό της ή Ήρα στο Τέταρτο Βιβλίο (στ. 432 κ.έ.) άσφαλάς δέν είναι τυχαία. Άκόμη και ό λόγος του Όρφέα στον Άδη παρουσιάζεται ώς συνδυασμός πηροποιικής και πόησης.

1. Βλ. J. Döring, *Ovids Orpheus*, Βασίλειο 1996, 9-10.

Ό όβιδιακός Όρφέας δέν είναι ό πρώτος θνητός που διαβαίνει ζωντανός τό κατώφλι του Άδη στην ιστορία της κλασικής γραμματοεπείας. Άκόμη και άν εξαίρέσουμε τον Όδυσσέα της Όδύσσειας, ό όποιος στην προγραμματικότητα δέν εισήλθε στον κάτω κόσμο ούτε συνάντησε τους βασιλείς του,² ένα ήσιόδειο πόημα περιέγραφε την κάθοδο του Όρφέα και του Περσίβου στον κάτω κόσμο: μία (νεκρική), οι λατρευόμενες της όποίας μάς είναι άγνωστες, περιλαμβάνονταν στο έπος για τους Νόστους των ήρώων από την Τροία: τό έπος τό καλοήμενο Μινυάς φαίνεται ότι άφιέρισε σημαντική έκταση σέ μία κατάβαση στον Άδη: και, τέλος, ένας άρχαίος μύθος της καθόδου και των άλλων του Ήρακλή στον Άδη έμπλουτίστηκε από διάφορους ποιητές.³

Για τον Όβίδιο βέβαια ή ποιητική σκά που έπερασε βραιά πάνω του ήταν έκείνη του Βεργίλιου, που στο έργο βιβλίο της *Αινείδας* παρουσιάζει την κατάβαση του Αινεία στην κατοικία του Άδη την άδεια και τό κεπό του βασιλείου (6.269 *perque domos Diis vacuas et inania regna*), βάζοντας τη δική του σφραγίδα στην τοπογραφία του καταχθόνου κόσμου. Αυτό όμως δέν έμπόδιζε τον ποιητή μας νά δοκιμάσει τις δικές του δυνατόειες στο μοτίβο της κατάβασης, και μάλιστα επανειλημμένα. Γιατί, εκτός από τον Όρφέα, τό ταξίδι στα Τάρταρα τό κάνει ή ίδια ή Ήρα στο Τέταρτο Βιβλίο (432 κ.έ.), για νά συναντήσει την έρμνα Τεταρτή, ενώ στο Δέκατο Πέμπτο (531 κ.έ.) ό ίδιος ό Τροάδης-Virbius μνημονεύει συνοπτικά την έμπειρία του στα άνήλωτα βασίλεια ποσοτό τον άναστήσει ή Άρτεμις με τη βοήθεια του άδελφού της.

2. Όπως σοπά μάς υπενθυμίζει τόσο ό A. Heubeck, *A Commentary on Homer's Odyssey*, Vol. II: Books IX-XVI, Οξφόρδη 1989, 76, όσο και ή Leach 120.

3. Βλ. E. Rhode, *Υπόψη: Η λαρεία των ψυχών και οι άντιλήψεις περί άθανάτων στους άρχαίους Έλληνες*, τόμ. Α, μίση. Κατάφραση Ιλαδοτεσσάρτου, Άθήνα 1998, 199, και Δ. Ν. Μαρωτίτης, *Όμήρου Όδύσσεια: Άπόλογία-Νέκρνα*, Άθήνα 1994, 59.

4. Βλ. Leach 121 κ.έ. Για τη σχέση με τό ήρωικό ποτότρο βλ. και R. D. Williams, «The Sixth Book of the *Aeneid*», στο S. J. Harrison, *Oxford Readings in Vergil's Aeneid* (1990), 191-207, ιδιαίς σ. 195 κ.έ.

4. Τὸ ἔσσημα τοῦ Ὁρφέα.

Ἡ πρότυπη πεντάδα τῶν *Μεταμορφώσεων* κλείνει μὲ τὸ λόγιον *ἄσμα* (*doctus ... canit* 5.662) τῆς θεᾶς *Καλλιόπης* (5.341-678). Ἡ *καλλιόπη* τῆς δευτέρας πεντάδας ἀνατίθεται ἀπὸ τὸν ποιητὴ καὶ κύριον ἀφηγητὴ στὸν μυθικὸ ποιητὴ Ὁρφέα, ὁ ὁποῖος ἀντροσυστῆνται ὡς θεογενῆς, γιὰς τῆς Μιούσας (10.148) καὶ τοῦ Ἀπόλλωνα (10.167). Καὶ τὰ δύο ἄσματα, ὅπως ἐλλογιστε καὶ ἡ διδαχὴ τοῦ Σάμου γέροντα στὸ Δέκατο Πέμπτο Βιβλίον (15.75-478), παρarti-θενται σὲ εὐθὺ λόγιο.

Ὁ Ὁρφέας εἶναι ὁ κατεξοχτὴν ἀοιδὸς τοῦ θεόπνευστου αὐτοσχεδιασμοῦ καὶ τῆς προφορικῆς σύνθεσης. Τραγουδοῦει στὴν ἕπαυθρον μὲ τὴ μουσικὴ ὑπόκρουση τῆς λύρας του.⁵ Τὸ ἀκροατήριό του εἶναι λατῶν ἐνδοκλήρη ἢ ἐλορη φύση: τὰ ζῶα, τὰ πουλιά, τὰ δέντρα καὶ τὰ βράχια τοῦ θραυκαίου τοπίου. Ἄφου συρρενωθεῖ τὸ ἔσσημα καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐσποικισμένο, δηλαδὴ μεταμορφωμένο, αὐτὸ κοινὸ, ὁ εὐσυνειδητος καλλιτέχνης κουρδίζει τὸ ὄργανό του καὶ ξεκαυᾷ τὸ ἀρμονικὸ του τραγοῦδι ἐκ Διὸς (ab Iove 10.148).

Τὴν ἔπιοχτὴ ποιὸ Ὀβιδίος γράφει τῆς *Μεταμορφώσεως*, τὸ ἄδδθεν προοίμιον ἦταν κοινὸς τύπος τῆς ἐλληνικῆς λογοτεχνικῆς παράδοσης, ὁ ὁποῖος ἀνέγεται ἀπὸ τὸν Πλωδαρο (*Νεμεονίκαις* 2.1-3) στοὺς ἀμνησιακοὺς ἀοιδούς, καὶ φτάνει ὡς τὰ ἐλληνιστικὰ *Φαινόμενα* τοῦ ποιητῆ Ἀρατου (ἐκ Διὸς ἀρχαίμεσθα...), ποὺ μεταφράσθηκαν στὰ λατινικά ἀπὸ τὸν Μ. Τύλλιο Κικέρωνα (A Love Musarum primordia...) («κατὰ τὴ “μονοφωνιστικὴ” του ἐρηβελαν»⁶ Σαφῶς ἄλλως τὸ ἄμμοσὸ πρότυπο τοῦ ὀβιδιακοῦ Ὁρφέα εἶναι ὁ βουκόλος ποιητῆς Δαμάρτας τῆς τρίτης *Ἑκλογικῆς* τοῦ Βεργιλίου (3.60): *ὄχι μόνον τὸ εἰδυλλιακὸ σκεληνὰ τῆς ἀρρακῆς ποιητικῆς λατινικῆς προσομοιάζει σὲ ἐκεῖνο τῶν βεργιλιακῶν Βουκολικῶν*, μὲ τὰ διακριτικὰ γλωσ-

σμητα τῆς γλῶσσης, τῆς σκαῖς καὶ τῆς ἀνεκπαιστικῆς καρτεριότητος, ἀλλὰ καὶ ἡ λύρα τοῦ Ὁρφέα ἀπηγεῖ τὴ βουκολικὴ φλογέρα τοῦ *Μενάκκα*, ποιητικοῦ ἀνταγωνιστῆ τοῦ Δαμάρτα στὴν τρίτη *Ἑκλογία*: *Ei me Phoebus amat; Phoebus sua semper apud me / munera sumi, lauri ei suave rubens hyacinthus* (3.62-3 *Καὶ μὲνα ὁ Φοῖβος μ' ἀγαπᾷ: γιὰ τὸν Φοῖβο πάντα φυλάω στὸ σπίτι μου / τὰ δῶρα του, τὶς δάφνες καὶ τὸ γλυκὸ κοκκινωπὸ ἵουμαποῦλι*).

Ἡ εἰσοβθὴς χειρονομία τοῦ ἐκ Διὸς ἀρχεσθεθα αἰτιολογεῖται ἀπὸ τὸν Ὁρφέα ἐν παρσνθέσει: *γιατὶ τὸν βασιλέα Δία δία προσκωποῦνε* (10.148). Πάνω στὴν ἴδια λογικὴ βάση εἶχε στηρίξει καὶ ὁ Ἰουδαϊκὸς Νέστορ τὴ σρηγορικὴ του ἐπιλογία νὰ ξεκινήσει (ἀλλὰ καὶ νὰ ἀκοιληρώσει) τὴν ἄμμια του ἀναφερόμενος στὸν Ἄρπειδη Ἄγαμέμνονα: *οὐνεκα πολλῶν / λαῶν ἔσσι ἀναξ (Ἰλιάς I 96-8)*. Ἀπὸ τὴν ἀκροβθῶς τὴν ἀπόλυτη καὶ καθολικὴ βασιλεία τοῦ Δία ἀμφοσβήτησαν οἱ Πῆγαντες, ὅπως εἶχει ἦδη ἀναφέρει ὁ κύριος ἀφηγητῆς τοῦ ἔπμοσ (1.152). Τὸ γεγονός μνημονεῖται καὶ ὁ μυθικὸς ἀφηγητῆς διδοτῆς ὡς ἔνα ἀπὸ τὰ θέμματα ποὺ ἀρνεῖται νὰ παραγματευθεῖ.⁷ Μὲ ἄλλα λόγια, ἀκοιλοθῶντας τὸν δρομό ποὺ χάραξε ἡ μούσα μνητέρα του στὴν ἡμεῖδια *Θεογονία* (47 κ.ε.), ὁ Ὁρφέας πορτίθεται νὰ ἐξυμνήσει τὸ κρᾶτος τοῦ Δία: *ὄχι ὄμως μέσσα ἀπὸ τὴ συνήθη θεματολογία τοῦ ἔπμοσ, ἀλλὰ ξετυλίγοντας τὶς προγραμμημέσ τῆς ἐρωτικῆς παντοδυναμίας του*. Γιατὶ ὅπως ἀναφωνεῖ ἔνα ἀπὸ τὰ θέμματα του, ἡ *Καλλιστώ*, στὸ Δεύτερο Βιβλίον τοῦ ἔργου: *Ἄλλωστε, ποῶν ἀντροα μπορεῖ νὰ νικήσει μιά κοπέλια, καὶ ποῶς μπορεῖ νὰ νικήσει τὸν Δία*; (2.436-37).

Ἡ ἐρωτικὴ ἀριστοελα τοῦ Δία θὰ εἶναι, λοιπὸν, τὸ προοίμιον γιὰ μιά ἀλυσιδῶα ἐρωτικῶν παθολογμάτων μὲ πρωταγωνιστές ἀγῶρα ποὺ ἀνέψαν τὸν πόθο τῶν θεῶν καὶ κορίτσια ποὺ, ἀπεκδυόμενα τὴν αἰδωῶ τους, τοιμιοῦν νὰ ἀναξτήσουν τὴν ἐκπλήρωσση τῶν ἐρωτικῶν

5. C. Segal, «The Magic of Orpheus and the Ambiguities of Language», *Ramus* 7 (1978), 106-42, σ. 119.

6. Θεόδωρος Δ. Παπαγγελῆς, *Ἡ ποιητικὴ τῶν Ρωμαίων «Νεωτέγων»*, Ἀθήνα 1994, σ. 98.

7. Anderson 487.

8. Για τὴ γυναικομυθία στὴν ἐλληνιστικὴ καὶ ρωμαϊκὴ τέχνη καὶ λογοτεχνία βλ. P. R. Hardie, *Virgil's Aeneid: Cosmos and Imperium*, Ὁξφόρδη 1986, κεφ. 3 καὶ 4. Εἰδικότερα γιὰ τὴ γυναικομυθία ὡς σταθερὸ σημεῖο ἀναφορᾶς στὴν ποιητικὴν *recusatio* βλ. σ. 87 σημ. 6.

τους έπιθυμούν. Υπέρχουν άσφαλώς άναγνώστες που έξηγηθούν την πρόταξη του Δία στον καρτάλογο αυτό ως άπαξίωτική χειρονομία.⁹ Πρέπει να θυμόμαστε, ώστόσο, ότι και στη χαρά του συμποσίου, από την όποια δεν έλειπε ο έρωτας, οι άρχαίοι τον Δία έπιθυμούνταν: *έκ Διός άρχαίμενοι / πίνωμεν, παίζωμεν*, όπως παρόπρκει ο ποιητής Έων σε μια έλεγεια του (27.6-7 West).¹⁰ Έξ άλλου, ο μύθος του Ίανμηΐδη δεν λείπει από την καρτά κωνή έμολογία «σε τόνο σεμνότερον» (10.115) *Αινειάδα*, όπου, μάλιστα, μνημονεύεται για να αειποιοήσει την μίσην της Ήρας, βασική κωνήτρια δύναμη του έπους (1.28): *Άλλωστε, όπως παρτερπει σοφά ή Elaine Fantham, στον άρχαίο κόσμο γενικότερα «το σεξ ήταν προνόμιο και όχι άπαξίωση της έξουσίας, όπως συμβαίνει στις σύγχρονες δημοκρατίες».*¹¹

Η κυρίως άρρηκη άφήγησι άρχίζει με τον έρωτα του Άπόλλωνα για τον Ύάκωνθο από την Λακεδαίμονα. Παρομοίως, ή πρώτη έρωτική ιστορία στις *Μεταμορφώσεις* είναι ο άτυχος έρωτας του Φοίβου Άπόλλωνα για τη νύμφη Δάφνη. Ο μύθος για τη σχέση της Άφροδίτης με τον Άδωνη κλείνει το άσμα του Όρφέα, επαναφέροντας το στον άρχικό θεματικό του πώλο. Είναι προφανές ότι τα παιδραστικά έρωτικά παθήματα σχετίζονται με τις προσημύσεις του άφηγητή Όρφέα μετά την έρωτική άπώλεια της Εύροδης και συμμορφώνονται με το πορτρέτο του στους *Καλούς του Φανουλή*.¹² Θα μπορούσε, μάλιστα, να υποστηριχθεί ότι μέσω των μυθολογικών παραδειγμάτων ο Όρφέας έπηρεάζει να δικαιολογήσει

την έρωτική του συμπεριφορά. Σύμφωνα με τους πλατωνικούς *Νόμους* (1.636d) αυτό ήταν άλλωστε και το κίνητρο των Κρητών, όταν πρωτοεπίτασαν τον μύθο του Ίανμηΐδη: *ύια έπίμεινοι διή τή θεή καρπώνεται και ταυτην την ήδουτήν*.¹³

Όποια και άν είναι τελικά ή άλήθεια για την παιδραστία στον ρωμαϊκό κόσμο, το βέβαιο είναι ότι στο βιβλικό ποιητικό σύμπαν δεν χαίρει έκτιμησης. Ο έρωτοδόξασταλος της Έρωτικής Τέχνης (2.684 κ.έ.) είναι κατηγορηματικός: *Είναι πιστέω άδικο στο σεξ να τηματίζει ό ένας έκ των δύο / παιδραστές, συνεπώς, και τα λοιπά έγω προσωπικώς τα άποκλείω*.¹⁴ Δεν πρέπει, λοιπόν, να φαντάζει τόσο παράδοξο που ο συγγραφέας Όβιδιος επέλεξε να συνδυάσει στο ίδιο άσμα τα παιδικά με τον παράδοξο έρωτα του Ίουγαλιωνα για ένα άγαλμα και το αίμακτικό πάθος της Μύρας. Ο άποκλινων έρωτισμός, ώστόσο, δεν φαίνεται να συνεπίζεται σημαντικές άποκλίσεις από την πεπατημένη των έτεροφυλικών θεϊκών έρωτων, που άφηγήθηκε καρτά κόρον ο ίδιος ο ποιητής στα δύο πρώτα βιβλία του έργου.¹⁵

Και όμως, οι δύο θεϊκοί έραστές δεν έχουν την ίδια τύχη. Στην έπιτυγία του Δία, που σκιάζεται μόνον από τη ζήλεια της Ήρας (σημείο έπαφής του Ίανμηΐδη με τους θηλυκούς έρωτες του θεού), άντυπαρτίβεται το άτελέσφορο πάθος του Άπόλλωνα για τον Ύάκωνθο. Στην πανώλυτο Δία, ύποκείμενο (τουλάχιστον συντακτικώς) του έρωτά του για τον Φρύνα (και άρα τρυφηλό αλλά και άπώτερο πρόγονο των Ρωμαίων) Ίανμηΐδη,¹⁶ που δεν προβάλει την πα-

9. Galinsky 185-86.

10. Άσφαλώς ο ποιητής άναφέρεται στη συνθημαμένη σπονδή στον Δία με την όποια έκωνόσαν τα συμποσία, πβ. και *Ύάδα* Z 259 και *Οδύσσεια* θ 432, *Αισχύλου* άκ. 55 = *Σχόλια* εις *Πλάτωνα* *Ταθμωιαίαις* 6.10, και *Σχόλια* εις *Πλάτωνα* *Φίλητον* 66d (*εὐχαριστώ* τον M. L. West για τις παρασημειώσεις).

11. E. Fantham, «Rewriting and Rereading the *Fasts*: Augustus, Ovid, and Recent Scholarship», *Antichthon* 29 (1995), 235-68, σ. 54.

12. Τη βασικωνή σχέση με το έργο του Φανουλή εξετάζει διεξοδικά ο A. Barchiesi, «Voci e istanze narrative nelle *Metamorfosi* di Ovidio», *Materiale e Discussioni* 23 (1989), 55-97, σ. 64-73. Οι σημαντικότερες μελέτες για το έργο του Φανουλή παραμένουν οι εξής: L. Alfonsi, «Phanoclean», *Hermes* 81 (1953), 379-383 και M. Marcovich, «Phanocles ap. Stob. 4.20.47n», *AJP* 100 (1979), 360-66.

13. Η ίδια άποψη έκφράζεται και στο έρ. 6 Pfeiffer, 3-4 του *Καλάνυκτου*.

14. B. S. Lijia, *Homosexuality in Republican and Augustan Rome*, Έξόδοιο 1983, σ. 84. Για τη διάκριση παιδραστίας και άπομοφοβίας βλ. C. A. Williams, «Greek Love at Rome», *CQ* 45 (1995), 517-39. Για την παιδοσοματή άποψη πβ. *νήγους* άπόφωλης της παιδραστίας στην Ρώμη βλ. G. Williams, «Poetry in the Moral Climate of Augustan Rome», *Journal of Roman Studies* 52 (1962), 29-46, σ. 39-40.

15. B. R. Nagle, «Two Miniature *Carmina Perpetua* in the *Metamorphoses*», *Grazer Beiträge* 15 (1988), 99-125, σ. 113. Την άντιθετή άποψη ύποστη-

ρφέει ο B. Otis, *Ovid as an Epic Poet*, Καλιφόρτζ 1970, 371.

16. B. Όβιδιο, *Amores* 3.4.40, *Fasts* 3.62, *Metamorphoses* 14.781 και *Ber-*

ραμιακή άντισταση στη θειική επιθυμία (σημείο απόκλισης του από τους θηλυικούς έρωτες του Δία), άντισταραταβεται ο Άπώλων, άννισχυρος να άντορξεί το μοραίο για τον άνταρημένο του, άρνού πρώτα ταπεινώνεται, φρόνοντας στο σημείο να έσχάσει ποός είναι (*immor ipse sui* 10.171). Όπως και ο έρωμένος του, φέρεται άνταρατα με άναήσιο τον πόθο (*impudens acinusque cupidine* 10.182), παιδί λός κι ήταν (10.186). Έτσι ήνι μόνο άνταρξεται το ραμιακό πόρτυπο άνδραικής έρωτικής συμπεριφοράς (που έννοιακώναι ο Δίας στη σχέση του με τον Γανυμήδη),¹⁷ αλλά και άντορυνχάνει στον πόθο του έλληνικών προδιαγραφών έραστη *eis* έπιμέλειαν ήθους και άνετης (Πλουτάρχου *Νομός* 4.7).¹⁸

Με γνώριμες όβδριακές μεθοδεύσεις και άνροκόλυτρα τεχνητό πόθο εισάγονται οι κυριακές ιστορίες που άνταρξίζουν τον χορηκό του όρωτικού άμαρτος: Κερόστας, Πλοτοίδες, Πυγμαλίων και Μύορα.¹⁹ Οι πρώτες δύο είναι άρκετά άντρομες και έχουν για κοινό θεματικό άξονα τη θειική όρη: άμάρτημα τους κοινό ή άνναλησία τους, ή όποια στην περίπτωση των (άνδρών) Κεραστών έδηληώνεται (έπως και στο μεταμορφικό άνρέρτυπο άσέβειας του Πάριου Βιβλίου, τον Λυκάονα) ώς καννιβάλισμός και άσέβεια στον Ξένο Δία-Ιupiter

17. Βλ. P. Veyne, «Homosexuality in Ancient Rome», στο P. Ariès και A. Bérin (έπιμ.), *Western Sexuality: Practice and Precept in Past and Present Time*, Όξφόρδη 1985, 26-35, σ. 27: «όλας οι παλαιές [όμοφυλοφιλίας συμπεριφοράς] άνάγονταν [από τους Ρωμαίους] σε ένα και μόνο θέωδες: τη σχέση ενός άνηλικα με έναν έφηβο που δεν άντολιόβανε καμία ήδονή». Έπίσης βλ. C. Edwards, *The Politics of Immorality in Ancient Rome*, Καλιφόρτζ 1993, 70: «Οι σεξουαλικές σχέσεις δμοούνταν ώς σχέσεις κυριαρχίας και ύποταξης, άνωτερότητας και κατωτερότητας, στον ραμιακό ήθωο και κανονικό λόγον».

18. Πβ. B. Sergent, *Homosexuality in Greek Myth*, μτφρ. A. Goldhammer, Βοστώνη 1987, 85: «Όπως τέλεια μυημένος, [ο Άπώλων] ήταν το πόρτυπο, ο άκαταλός και έξοχός, του νέου στον μύθο. Η άντορη άντη άνάγεται στον Πλούταρχο (*Νομός* 4.8): Και ου πηλημελόων οι τον Φόρβατα και τον Υάκυθον και τον Άδμήτην έρωμένους Άπώλωνος γεγονόει μυθολογούντες. Βλ. R. Flacelière, «Sur quelques passages des Vies de Plutarque et Numan», *Revue des Études Grecques* 61 (1948), 391-429, σ. 412.

19. Βλ. την άδηλοφύκτη άδρακτική άραφή S. D. O'Brien, *The Amathasian Myths of Ovid's 'Metamorphoses'*, Πανεπιστήμιο του Τέξας, Όστυν 1991.

Hospes (10.224), ένω στις (γυναικές) Πλοτοίδες ώς νυμφομανία και αίετική άραση της θειικής ύποστασης της Άφροδίτης (έπως ο Λυκάων προκειμένου για τον Δία).²⁰ Και οι δύο τυμαρύνονται από τη θεά, με την ιδιότητα της ως προστάτιδας της νήσου Κύπρου, όπου κατοικούσαν και έγγληματούσαν σε βάρος της άνθρωπότητας.

Παρά την περιληπτική έξιστόρησή τους, οι δύο αυτοί μύθοι έταναφέρον στο προσκήνιο των *Μεταμορφώσεων* το ζήτημα της ευσέβειας (*pietas*) και τον άντολογικό προβληματισμό γύρω από τη μεταμόρφωση ως *tertium aliquid* μεταξύ ζωής και θανάτου, ύπαρξως και άνυπαρξίας, που συμπληρώνεται στην κατακλιδα της Μύρας και κυρίως στην πυθαγορεία διδαχή του Δέκατου Πέμπτου Βιβλίου.

Μπορεί ο θειικός προγούδιστής Άπώλων να χάνει τη μάχη ενάντια στη μοίρα του θανάτου, όμως η θεά του έρωτα άνποδεικνύεται ίκανή να έμψοσθεί ζωή στην άψυχη ύλη, έπιτρέποντας στον ευσέβη Πυγμαλίωνα να άνωληθώσει τον έρωτά του για την κόρη την όποια κατασκέασε ο ίδιος από έλεφαντοςτό, το ύλκο της πύλης των άκραστων όνείρων για τον Βεργίλιο (*Διειάδα* 6.895-6). Η ιστορία άντη, άν και συνεχίζει τον κυριακό κύκλο που άνοίξε με τους Κερόστας και παρουσιάζεται ως αίτιατό του μύθου των Πλοτοιδών, δεν άνήκει σε κανέναν από τους δύο θεματικούς άξονες που προσηγγείλε ο Όρφείας και είναι ή μόνη, μαζί με την προοιμιακή άραχή του Γανυμήδη, που έχει αίσιο τέλος. Κάποιοι άνναγνώστες είναι διατεθειμένοι να παρακάμψουν την άνωμαλία άντη χόρη στην έδραιωμένη πλέον από αιώνες άλληγορική άνάγνωση της ιστορίας ως «μιάς εκ των τελειότερων άπολογιών του θανάτους της δημουργικής φαντασίας». ²¹ Άλλοι θέ προσπαθήσουν να δούν πέρα από τη βροχύβια ήδονή του Πυγμαλίωνα, και μέσσα από

20. Για τον παραδειγματικό χαρακτήρα της ιστορίας του Λυκάονα (1.209-243) βλ. J. Haanberg, «Lycæon's impious and Ovid's rhetorical strategy. A note on the Lycæon episode in *Met.* 1», *Symbolae Osloenses* 58 (1983), 111-15. W. S. Anderson, «Lycæon: Ovid's deceptive paradigm in *Metamorphoses*», *Illinois Classical Studies* 14 (1989), 91-101, και Peasey 198-200, ένω για τον καννιβάλισμό βλ. M. Halm-Tisserant, *Cannibalisme et Immortalité en Grèce ancienne*, Παρίσι 1993.

21. Βλ. Galinsky 86.

τό μαρτυρημένο γυαλί του έπιπέδου μύθου τής Μύρρας να αντίκριστον τὸ τίμημα καὶ τὴν ἀντίφραση τοῦ λαθάνει στὴν παραγμιάτωση τῆς φαντασίωσός.²²

Μὲ τὸν μύθο τῆς Μύρρας συνεχίζεται ἡ διερεύνηση τῶν ἀδύτων τῆς ἀνδοικῆς ἐρωτικῆς φαντασίωσός: σερὰ ἔχει ἡ «Πλανεύτρα Θυγατέρα» (Seductive Daughter), συγγενὴς μὲ τὴν περσιώμη «Δολίτσα»,²³ Μολοντί δὲν εἶναι ἡ πρώτη αἰμομιμικὴ ἱστορία στὸν ἴσθμ τῶν *Μεταμορφώσεων* (ἔχει προηγηθεῖ ἡ Νυκτιμένη καὶ ἡ Βυβλίς), ἡ Μύρρα προβάλεται ἑμφατικά χάρη στὴν ἀντιστροφή τῶν ρόλων καὶ τὴν ἠθικὴ ἀντίθεση σὲ σχέση μὲ τὴν προηγούμενη ἱστορία τοῦ Πλυμαάλωνα, ποσάτπου τῆς ἡρωίδας.²⁴ Ἄλλα καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἀφηγητῆς φροντίζει νὰ κεντρίσει τὴν περσέφεια τοῦ ἀκροατοῦ καὶ τῶν ἀναγνώστων μὲ μιὰ μακροσκελὴ εἰσαγωγή, ποὺ συνοστὰ παρωδία τῆς τελετουργικῆς φόρμουλας τῶν Ρωμαίων γὰ τὴν ἀπομάκρυνση τῶν ἀμύητων, ἡ παρουσία τῶν ἰσθμίων θὰ μπόρῃσε νὰ προσβάλει τοὺς θεούς: Ὁ Ὀρφέας, ποὺ ἀπὸ πολὺν ἑλάνης τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς ἐθεωρεῖτο θεοποιητικὸς ἀρχηγῆτος, παύεται πῶρα ἐποφάντη ποὺ καλεῖ τίς ἀγνὲς καρδιές νὰ κλείσουν τὰ αὐτιά τους στὴν ἀποκάλυψη τῶν σκοτεινῶν μυστηρίων τῆς ἀθεοπληνῆς σεξουαλικότητος, ἀφοῦ πάντα ἐλλοχεῖ ὁ κίνδυνος τῆς μίμησός.²⁵ Ἐπειδὴ ὅμως, ἀπὸ τὴν ἀλλοτρίωτη πλεωρὰ, θὰ ἦσαν κρήμα νὰ στερηθῶν τὴ γοητεία τῆς ποιήσεως, καλοῦνται νὰ ἀκούσουν, χάρις νὰ πιστέψουν.²⁶

Στὴ συνέχεια τῆς εἰσαγωγῆς στὸν μύθο τῆς Μύρρας, ὁ Ὀρφέας περνάει ἀπὸ τὴν ποιητικὴ ἀλθβεια στὴν ἀντικειμενικὴ πραγματι-

22. Βλ. E. P. Nolan, *Now Through A Glass Darkly: Specular Images of Being and Knowing from Vergil to Chaucer*, Ἄνω Ἄγριο 1990, 3.

23. Βλ. J. L. Herman/L. Hirschman, *Father-Daughter Incest*, Λοδβίνο 1981, 38 καὶ 42.

24. Βλ. G. Rosati, *Narcisso e Pigmaleone. Illusione e spettacolo nelle Meta-morfosi di Ovidio*, Φλωρεντία 1983, 59, καὶ Galinsky 89.

25. Βλ. π.χ. τὸ προοίμιον στὰ *Karà Δάφνων καὶ Χλόης* τοῦ [Ἀόγρου].

26. Ἦν τὴν θείωσιν ὡς θεμελιώδη ἀρετὴ τῆς ποιήσεως ἡ ἀκώλυση τοῦ G. B. Walsh, *Varieties of Enchantment. Early Greek Views of the Nature and Function of Poetry*, Τότερε Χία/Λοδβίνο 1984 παραμύθει ἡ καλῶτερη.

κότρη τῆς φύσης (*natura* 10.304), προανακαρδούοντας τὴ σπηρακὴ διαπραγματέωση τοῦ ζήτηματος τῆς αἰμομιμικῆς καὶ τῆς ἐν γένει ἐρωτικῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου μὲ γνώμονα τὰ δεδωμένα τοῦ φυσικοῦ κόσμου ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἡρωίδα (10.321-33). Ἰσως ἡγεῖ ὑποκαρτικὴ στὸ στόμα τοῦ ἐποφάντη τῆς παιδεραστίας στοὺς Θράκες Ὀρφέα ἡ βδελυγμία γὰ τὴν αἰμομιμία, ἡ ὅποια ἀποκηρύσσεται ὡς ἐλάττωμα τῆς μακρινῆς ἀντολῆς.²⁷ Ἦν ἴδιο ἔκανε ποὺ πρὶν ἀπὸ τὸν βιβλικὸ Ὀρφέα καὶ ἡ εὐρητιδία Ἐρμιόνη στὴν *Ἀνδρομάχη*: τοιοῦτον πᾶν τὸ βάρβαρον γένος / πατήρ τε θυγατρὶ παῖς τε μητρὶ μίγνυται (174-5).²⁸ Μολοντί ὅμως οἱ Ἑλλήνες φαίνεται νὰ ἀναγνώριζαν τὸ λεγόμενον «παμτοῦ τῆς αἰμομιμίας» ὡς ἕναν ἀπὸ τοὺς θέσοφους ἀγροφους νόμους, ὅπως ἡ εὐσέβεια στοὺς θεούς καὶ ἡ τιμὴ στοὺς γονεῖς (Ἐσοφῶντος *Ἀπορημημονεύματα* 4.4.19-20), δὲν εἶναι λίγα τὰ πεσοτατικὰ αἰμομιμίας στὴν ἑλλήνη καὶ μυθολογία, ὅσο στὸν κόσμο τῶν θεῶν ὅσο καὶ τῶν ἡρώων.²⁹ Ἦν ἐπιχειρήματα αὐτὸ δὲν θὰ προβληθεῖ ἀπὸ τὴν Μύρρα, ἴσως γιὰ τὸ μεταχειρίσθητε ἡ Βυβλίδα στὸ προηγούμενον βιβλίον τῶν *Μεταμορφώσεων* (9.497).³⁰

27. Μολοντί ἡ Eva Cantarella, *Bisexuality in the Ancient World*, μετέφραση C. O. Gullenain, Λοδβίνο 1992, 188, δὲν λαμβάνει ὑπόψη τῆς τοῦ πλάτωνος *Νόμους* 830b-842a, ὅπου (ἀκωδοθεύοντας τὸν P. Veyne) λογυφίεται ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴν ἔλευση τοῦ χριστιανισμοῦ οἱ Ρωμαῖοι «δὲν εἶχαν ἐπέφρα τὴ θεωρία τῆς παρὰ φύσιν σεξουαλικότητος», ἴσως νὰ μὴ διασπαθῶναι σβαρὰ τὴν ἀλθβεια, ἀφοῦ ἀκώλη καὶ ὁ R. B. Ward, «Why Unnatural? The Tradition behind Romans 1:26-27», *Harvard Theological Review* 90 (1997), 263-84, ὁ ὅποιος ἀνέγει στὸν Πλάτωνα τὴν παύλεια ἀπαγόρευση, παραδέχεται (σ. 267) ὅτι «ὁ Πλάτων γινώριζε (...) ὅτι ἡ ἐποφὴ του ἦταν ἰδιόμορμη».

28. Βλ. Hall 189.

29. Ἦ Hall, ὁ π., παρατρεῖ τὸ φαινόμενο γοηδῆ ἀπόπειρα ἐπιμύθιας τοῦ παρὰ φύσιν. Ὁ Rank 189 θεωρεῖ ὅτι ἀπανταχὰ ἀνδοικὴ ἀντίφραση στὴν κοινωτικὴ παραμυθία, ἔνω ὁ J.-P. Guenpimay, *The Tragic Paradox: Ἀποτρυντα 1968, 275-76*, εἰκάζει ὅτι ἡ πρῶτος μύθος σχετικὰ μὲ αἰμομιμία πατέρα-κόρης ἴσως σημαίνει πῶς «ἡ μυθολογία δὲν πῆρασε ἕμερα ἀπὸ τὴν ἀνδοικὴ φαντασία», ὅπως περσεύει ἡ ψυχολογικὴ σχολή.

30. Ἦν μιὰ συγγενικὴ μελέτη τῶν δύο ἀρηγήσεων βλ. B. R. Nagle, «Byblis and Myrrha. Two incest narratives in the *Metamorphoses*», *Classical Journal* 78 (1983), 301-15.

Τέλος, ἀπευθυνόμενος στην Ίδρα την ἡρώδα, ὁ ποιητής βεβαιώνει ὅτι ὁ ἔρωτας δὲν εἶχε καμία ἀνάμειξη στὸ αἰμοκρατικὸ πᾶθος τῆς προκειμένης γιὰ ἔργο τῶν Ἑρμιόων-*Ermine* καὶ ὄχι τοῦ Ἑρωτα-Cypriό και τῆς ἐγνωσμένων ἡμπεριόριστων πεποθήσεων (5.366 κ.έ.) γενεολογίας τῶν Ρωμαίων καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ Ιουλίου γένους, Ἀφροδίτης-Venus.³¹ Ἡ Μύρρα προφανῶς ἔχει ἀντιβθετη ἀποψη, ἀφοῦ ἀποκαλεῖ τὸ ἔρωτικὸ τῆς πᾶθος *Venerem* (10.324) στὸν μονόλογο (10.320-55) μὲ τὸν ὁποῖο ἀντιδρᾷ στὸν συναρπασμὸ τῶν ὑποψήφιων μνηστέρων καὶ ἀποτελεῖ εὐχερὲς ἀφηγηματικὸ μέσο ποὺ ἐπιτρέπεται στὸν ἀναγνώστη/ἀκροατὴ νὰ «δῶν» τὴν ἱστορία ἀπὸ τὴν ὀπτική γωνία τῆς πρωταγωνίστριας, Μολαταῦρα, ἡ συνολικὴ εἰκόνα τῆς ἀφηγήσεως δίνει τὴν ἐντύπωση μιᾶς ἀπολογίας ὑπὲρ τῶν μαρμῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ πατέρα· ὅταν ὁ Ὀρφέας ξαναπαίρνει τὰ ἡνία τῆς ἀφηγήσεως στὰ χέρια του, τονίζει πάλι καὶ πάλι τὴν ἀπελθὴ ἀγνοία τοῦ Κινύρα γιὰ τὴν παραγματικὴ φύση τῶν συνασθημάτων καὶ τὸ ἀληθινὸ νόημα τῶν λόγων τῆς θυγατέρας του.³²

Τὴ μαεφὴ ποιότητα τῶν συνασθημάτων τῆς Μύρρας παραδειχεται ὁ ἀφηγητῆς Ὀρφέας καὶ στὴ σκηνὴ τῆς νυχτερινῆς ἀνησυχίας τῆς ἀποκαλώντας τὰ «περὶ πᾶθος» (*furiosa vota* 10.313). Αὐτὴ τὴ φορὰ ὁ μονόλογος τῆς ἡρώδας ἀποδίδεται ἀφηγηματικὰ, ἐπὶ τὴν τελευταία στιγμὴ τὴν σώζει ἀπὸ βέβαιο θάνατο ἡ προφύξ τῆς, σεσημασμένη ἀρωγὸς γυναικῶν ποὺ χειμάζονται ἀπὸ ἔρωτικὸ πᾶθος στὴν τραγικὴ σκηνή.³³ Ἀκολοθεῖ ἕνα δεκαφύβεστο ἐπεισόδιο γυναικειᾶς εὐαισθησίας καὶ συνήρειας, ποὺ καταλήγει μὲ τὴν ἐνορατὴ διαβεβαίωση τῆς προφοῦ ὅτι θὰ τὴν βοηθήσει στὴν πραγματοποίηση τοῦ «ἐγκλήματος» (*scelus* 10.413) καὶ στὴν ἱκανοποίηση τοῦ «βδέλυρου ἔρωτά τῆς» (*ditos ... amores* 10.426).

Τὴν εὐκαιρία θὰ τῆς προσφέρει μιὰ ἄγρια μέρα ἀμφερωμένη στὴν

31. Bn. P. J. Johnson, «Constructions of Venus in Ovid's *Metamorphoses* V», *Aethusa* 29 (1996), 125-49.

32. Bn. Rank 300 κ.έ.

33. Ὅπως ἡ προφορὰ τῆς Φαίδρας στὸν Ἰερμόνοτο τοῦ Εὐριπίδη, στὴν Ἰστορίη τοῦ Ἡρόδοτου (2.131) ὁ θεσπευιδὲς τῆς θυγατέρας ἐξυμνετοῦν τὴν ἱκανοποίησιν τῆς πατρικῆς αἰμοκρατικῆς ἐπιθυμίας.

Δήμητρα (*Vesta piae Cereris* 10.431). Τὸ τέχνασμα γιὰ νὰ καίμηναι τὴς ἀαστολὲς τοῦ Κινύρα εἶναι τὸ ἴδιο ποὺ μετέρχονται καὶ οἱ βιβλικὲς αἰμοκρατικαί, οἱ κόρες τοῦ Λώτ (ἀναμφιβόλως ἔχι γιὰ νὰ ἱκανοποιηθοῦν ἄνομες ἐπιθυμίες, ἀλλὰ γιὰ τὴ διακίνωση τῆς γενεᾶς τους κατὰ τὸ θεϊκὸ παράγγελμα): ἀφονο κρααί. Σὲν ἀλλος Λώτ, ὁ Κινύρας οὐκ ἦθει εἰ τῶ κοιμηθῆναι αὐτὴν καὶ ἀαστῆναι (*Uxoris* 19.33). Ἐν τούτοις, τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν ἡλιὰ τῆς παλαιώδας καὶ ἡ σωτηριῆ ἱκανοποίησίν του, ὅταν πληροφορεῖται ὅτι ἴδρα εἶναι μὲ τῆς Μύρρας (10.441), ἐγείρον ὑποψίες ὅτι ὑποσυνείδητα «βλάσται ἐλαστικὴ τὴν ἴδρα τῆς χωρὶς ἔνομες συνέπειες συνεισέως μὲ τὴ θυγατέρα του».³⁴

Τῆρώντας τὴ σύμφωνία μὲ τὸ ἀκροατῆρό του, ὁ Ὀρφέας συγκάλυπτει τὸ ἀνοσιούργημα μὲ τὰ θελγῆτρα τῆς ποιήσεως, προσδίδοντας του ταυτόχρονα κοσμικὲς διαστάσεις: Ἰὰ φῶτα τοῦ οὐρανοῦ σβήθουν ἕνα-ἕνα μέσα σὲ ἕξι στίχους (10.446-51), ὅσο ἀκριβῶς διαφαίνεται ἡ ἰνδικτὴ ἱεραγία (Ξ 346-51). Διαψεύδοντας, ὡστόσο, τὴς προσδοκίμης ποὺ δημιουργήσε μὲ τὸ εἰσαγωγικὸ στὸ ἐγκλήμα βιβλικὴ ἡ κόρη (10.448), ὁ ἀφηγητῆς μιᾶς ἀποκαλύπτει ὅτι ἡ Μύρρα ἀόμνη παραδέρνει ἀναποφάσιστα ὑπὸ τὴ διουσιανῆ ὠδικτὴ ὑπόκρουση τοῦ μπρούφου, ποὺ ἀντικαθιστᾷ τὴς βεργλιανῆς οὐμαγῆς τῶν νυμφῶν κατὰ τὴ συνέχεση τοῦ Αἰνεία μὲ τὴν Διδώ (*Aineída* 4.168).

Τὸν ρόλο ποὺ ἔπαιξε τὸ κρααί γιὰ τὸν Κινύρα, στὴν περὶπτωσή τῆς Μύρρας ἐπιτελεῖ ἡ νύχτα μὲ τὰ μαῦρα τῆς σκοτιάδα (10.454). Ἰρεῖς λέξεις ἀρκούν γιὰ τὴν περιγραφή τῆς ἐρωτικῆς πρόξης, ποὺ μὲ ἀριστοτεχνικὸ τρόπο ὁ Ὀρφέας καθυστέρησε ὅσο μποροῦσε, κορυφώνοντας τὴν ἀγωνία των ἀκροατῶν: τὰ καταγαμένα σῶματα ἐνώσει (10.464). Στους στίχους ποὺ ἀκολουθοῦν, ὁ ἀφηγητῆς εἰκοτολογεῖ καὶ ἡθικολογεῖ, προκαλώντας ἐξαψὴ στὸ ἀκροατῆριο.

Τὸ σπέρμα τοῦ Κινύρα πύκει τόπο ἀπὸ τὴν πρώτῃ νύχτα, ἀλλὰ τὸ ζευγάρει συνεχῆς τὴς συναντήσεως του στὰ σκοτεινὰ καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῶν Ἀγμητῶν. Τὸ τελευταῖο ἄμως βράδι ὁ Κινύρας ἀποφαίνεται νὰ χύσει φῶς στὸ πρόσσωπο τῆς μυστηριώδους παλαιώδας. Ἡ πρώτη τῆς ἀντιδραση εἶναι νὰ ἐξαφανισοῦ τὸ ὄργανο καὶ

34. Bn. Sharrook 177-78.

μυναδιώδ πειστήριο του ἔργολήπτη, τὴν ἴδια του τὴν κόρη, Βγάζει λοιπὸν τὸ σταθλὸν τοῦ ἀπὸ τὸ θηγάφι, ἀλλὰ ἡ Μύρρα καταφέρνει νὰ διαφύγει χάριθι στὸ σκοτάδι τῆς νύχτας. Σὺν ἐλάδῳ Οἰδίπρου ἐπὶ Κοιλῶν, δὲν σταματᾷ παρὰ μόνον ὅταν νιώθει ὅτι ἐφύτασε ἡ ὥρα τῆς καὶ μάλαστα στὸν τόπο ὅπου θὰ εὐδοκίμησῃ ἡ σιγή, τὸ φυτό ποὺ θὰ κάνει τὸ ἄνοιμά τῆς διάστημα.

Ἡ τελευταία ἱστορία τοῦ ὀρφικοῦ ἀγίματος ἐπιστρέφει στὸ θεματικὸ μοτίβο τοῦ θεϊκοῦ ἀγαπημένου, μὲ τὴ διαφορά ὅτι εἶδω στὸν ρόλο τοῦ ἔραστῆ ἐμφανίζεται ἡ θεὰ Ἀφροδίτη. Εἶναι ἐπίσης ἡ πιὸ σύνθετη ἀφηγηματολογικὰ, ἀφοῦ περφεύει ἐργασιωμένη ἐλάλη μίλα μεταμορφικῆ ἱστορία ἀσυγκάτητου ἔρωτικοῦ πάθους. Ἀντίθετα ἀπὸ τὸν Ὀμηρικὸ Ἰάμο στὴ θεὰ, ἡ ἔρωτικῆ τῆς ἐπιθυμία δὲν ἐκπορεύεται ἀπὸ τὴν ἐκδικητικῆ βουλή τοῦ Δία, ἀλλὰ ἀπὸ ἀπροσέξια τοῦ γιοῦ τῆς ἢ θεὰ βλάκεται στὴν ἴδια θεοτῆ μετὴ πηγήδωρα τῶν ὀβιδιακῶν ἔραστῶν. Ὅπως ὁ Ἀπόλλων στὴν ἀρχὴ τοῦ ἀγαματος φέρεται νὰ ἐγκατέλειπε τοὺς Δελφοὺς καὶ τὴ λήρα του γιὰ νὰ ἐπιδοθεῖ στὸ κυνήγι συντροφιά μετὸν Ἰάκωνθο, ἔτσι καὶ ἡ Ἀφροδίτη μεταμφιέζεται σὲ Ἀρτεμῆ (μὲ τὸ ἴδιο κωστῶμῳ που χροσιμωτοῖ καὶ στὸ Πρῶτο Βιβλίον τῆς *Αἰνείδα*, στ. 314 κ.ε., γιὰ νὰ ξεγελᾷ τὸν γιὸ τῆς) καὶ ἐγκαταλείπει τὴν οὐράνια κατοικία τῆς. Ἔτσι ἐπιβεβαιώνεται τὸ θεώρημα τοῦ Kenneth Dover πῶς «ὄταν θεὸς ἐρωτεύονται θνητοὺς (...) ἀντιδρῶν σὺν ἐνήλικαι ἀνδρα».³⁵

Προσταθεῖ μάλαστα νὰ νοθεύσῃ τὸν νεαρό τῆς σύντροφο στὸ κυνήγι, ἀφ' ἑνὸς γιὰ νὰ βρεῖ εὐκαιρία νὰ ξεκουραστῆ γιὰ λίγο στὴν ἀγκαλιὰ του, ἀφ' ἑτέρου γιὰ νὰ μὴν τῆς τὸν ἀπτάξει ὁ θάνατος, ποσοτοῦ προλάβει νὰ τὸν κερταθεῖ. Ἡ ἱστορία που ὑπόσχεται στὸν ἀγαπημένο τῆς εἶναι πολυαπλά ἐκκωστῆ: εἶναι παλιὰ, παρόμοιη καὶ ἀφορᾷ ἔργολήπτη καὶ τιμωρία (10.553). Ὁ Ἀδωνης πέφτει στὴν παγίδα τῆς θεᾶς, καὶ ἔτσι ἡ ἀφηγηματικῆ σκυτάλη περνᾷ ἀπὸ τὸν Ὀρφέα στὴν Ἀφροδίτη, ἀπὸ ἕνα θνητὸ σὲ μιά θεὰ, ἀπὸ ἕνα ἀντρα σὲ μιά γυναικία καὶ ἀπὸ τὸ τρίτο στὸ πρῶτο ποσοτοῦ τῆς ποσοστῆς ἐμπλοκῆς. Τὸ ποσοστῆ-βιομωτικὸ στοιχεῖο, που εἶναι

35. K. J. Dover, *Ἡ ὀμορφολογία στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα*, μτφρ. Π. Χιωτῆ-λη, Ἀθήνα 1990, σ. 188.

ἐμφανὲς ὄχι μόνο σὲ σχόλια σὺν ἐκείνο γιὰ τὴ δύναμη τῆς ὀμορφιάς (10.573), ἀντιστρατεύεται ὁ ββιδιακὸς παρεμβαστικός, που ἀνιχνεύεται σὲ ἀναγνωστῆκα σχόλια, σὺν τὴν παρομολογή τῆς Ἀτλάντης μετὸ σκυθικῆ σαφῆ (10.588) καὶ τοῦ παρθενακοῦ ἐρωθῆματος μετὸ τὴν κόκκινη τέτρα πᾶνω ἀπὸ τὸ αἶθρο (10.595-96).

Δὲν πρόκειται, λοιπὸν, γιὰ ὑπόδειγμα ὑποκειμενικῆς ἀφήρητης.³⁶ Ἐπὶ πλεόν, χάριθι στὴ θεϊκῆ τῆς παντογνωσία ἢ ἀφηγήρητα μίλα ἐπιτρέπει νὰ εἰσοδοσημε στὶς ἐνδόμυχεσ σκεψίμει τῆς ἠρωδία, που ἀγνωεῖ τὴ φύση τοῦ ἔρωτα. Ἀντίθετα, ὁ ἱπομῆτης γνωφίει τουλάχιστον σὲ ποιά θεὰ νὰ ἀπειθυθεῖ γιὰ βοήθεια, προκειμένου νὰ κἀνει δικῆ του τὴν Ἀτλάντη. Ἔτσι ἀνοίγει ὁ δρόμος γιὰ τὴν εἰσοδο τῆς θεᾶς στὴν κούρη τῆς ἀφηγηματικῆς δόξης. Ὁ λυγὸς χάνει ἀπὸ τὴ χελώνα χάριθι σὰ χροσα μῆλα τῆς Ἀφροδίτης, καὶ ὁ ἱπομῆτης παντρέυεται τὴν Ἀτλάντη μετὸ συνοπτικῆς διαδωασιέσ: τὴν πῆρασε τὴν κόρη, καὶ ὁ νεκητῆς πῆγε μαζί τὴν ἀμοιή του (10.680).

Σὲ αὐτῆ τὴν κλοσιμη καιμητῆ τῆς ἱστορία, ἡ Ἀφροδίτη στρέφεται πρὸς τὸ ἀκρατηρό τῆς (ὄπως κωίρερα ὁ Ὀρφέας), γιὰ νὰ ἐξασφαλίζει τὴν ὑποστήρηξί του γιὰ τὴν ἐπίμνηνη παθέμιασῆ τῆς σὰ δρωίμνη τῆς ἀφήρητης. Κινομῆνη αὐτῆ τῆ φορὰ ἀπὸ (δικαιη ἀφαλάς) ὀρητῆ γιὰ τὴν ἀγνωμοσύνη του ἱπομῆτη, ξυπνάει στοὺς νεόνημους ἀκαιρη ἔρωτικῆ ἐπιθυμία, που ὀδηγεῖ στὴ βεβήλωση τοῦ τεμῆνου τῆς Μεγάλης Θεᾶς. Τὸ ἔδανό τῆς ἀποστρέφει τὸ βλεψίμα, καθὼς τὸ ζεῦγος μετὸ ἔργο ἀνόσιο τὸ ἔρο μαιμει (10.695). Δὲν ἀργεῖ ὄμως νὰ τοὺς τιμωρήσει, μεταμορφώνοντάς τους σὲ λουτῆμα, ποινη ἀοστρηότρηρη καὶ ἀπὸ τὸν θάνατο κωτά τὴν κλοση τῆς.

Ἡ μεταμόρφωση ὡς τελικῆ ἐκβαση καὶ τὸν χροσιμὸ τοῦ Ἀτλάνωνα ἐπαλοθεύει, καὶ τῆς διδακτικῆς σκοπιμότητες τῆς Ἀφροδίτης ἐξυπηρετεῖ, καὶ τὰ ζῶα που ἀπαφτίδουν τὸ ἀκρατηρη τοῦ Ὀρφέα ἐνδιαφέρει, καὶ ποφανῶς τὸν συγγραφέα τῶν *Μεταμορφώσεων*. Ἦν τούτοις, καὶ κάποιου σῆχρηνο ἀναγνωστῆς δὲν εἶναι ἱκανοποιημέ-

36. Ἀντίθετα ἀπὸ τὸν W. Suerbaum, «Die objektiv und die subjektiv erzählende Göttin. Bericht Dianes von der Jugend Camillae (Verg. *Aen.* XI 535-586) und die Erzählung der Venus von Hippomenes und Atalanta (Ovid. *Met.* 10, 360-707)», *Fürburger Jahrbücher für Altertumswissenschaft* 6a (1980), 139-60.

νοι με τὸ ἴδιον διδασκία πολὺ ἢ θεὰ ἐπιβάλλει στὴν ἀφήγησή της, καὶ ὁ Ὀβιδίος σιωπᾶ ἀναφορικά μετὰ τὴς ἀντιδόσεις στῶν θηρίων / τὸν χορὸ καὶ στῶν πτηνῶν τὸ πλῆθος (10.143-44) ποὺ ἀπαρτίζει τὸ ἀκροατήριον τοῦ Ὀρφεία. Μόνο γιὰ τὸν ἀκροατὴ τῆς Ἀφροδίτης μαθαίνουμε ὅτι τελικὰ προτίμησε νὰ ἀγνοήσει τὴ σύμβουλὴ τῆς θεᾶς καὶ τὴν ἐπέλεξε νὰ βάλει μετὰ ἕνα ἀρρωστογόνον. Ἡ καρτερικὴ θεοφάνεια μετὰ τὴν αἰτιολογικὴ-ἰδρυτικὴ εἴση θυμίζει ἔντονα ἀρτικὴ παραβολή, ἐνῶ ὁ θρήνος καὶ ἡ θλίψη ποὺ τὴν χαρακτηρίζουν μίς ἐπιναυαφῆρον στὴν ἀτιμώσεσθαι ποὺ ἐπιναυαφῆρον στὴν ὀβιδιακὴ ἀφήγησιν μετὰ τὴν ἀπόδειξη τῆς Εὐρυδίκης. Ἡ μέρα ποὺ ὁ ποιητὴς θὰ ἔσθλασωναν τρεθεῖ μετὰ τὴν ἀγαπημένη του ἔχει φτάσει: στὴν ἀρχὴ τοῦ Ἐνδέκατου Βιβλίου οἱ γυναῖκες τῆς Θράκης θὰ τὸν τιμωρήσων γιὰ τὰ νέα ἐρωτικά ἴθνη στὰ ὅποια μῆγε τοὺς συζύγους τους.

Ὀβιδίου

METAMORHOSEON LIBER DECIMUS

ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΝ ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

INDE PER immensum croceo velatus amictu
 I aethera digreditur Ciconumque Hymenaeus ad oras
 tendit et Orphea nequiquam voce vocatur.
 Adfuit ille quidem, sed nec sollemnia verba
 nec laetos vultus nec felix attulit omen.
 Fax quoque quam tenuit lacrimoso stridula fumo
 usque fuit nullosque invenit motibus ignes.
 Exitus auspicio gravior: nam nupta per herbas
 dum nova Naiadum turba comitata vagatur,
 occidit in talum serpentis dente recepto.
 Quam satius ad superas postquam Rhodopeius auras
 deflevit vates, ne non temptaret et umbras,
 ad Styga Taenaria est ausus descendere porta
 perque leves populos simulacraque functa sepulcro
 15 Persephonen adit inamoenaque regna tenentem
 umbrarum dominum, pulsisque ad carmina nervis
 sic ait: «O positi sub terra numina mundi,
 in quem recidimus, quiddquid mortale creamur,
 si licet et falsi positus ambagibus oris
 20 vera loqui simitis, non huc, ut opaca viderem
 Tartara, descendi, nec uti villosa colubris
 terna Medusaei vincirem guttura monstri;
 causa viae est coniunx, in quam calcata venenum
 vipera diffudit crescentesque abstulit annos.
 25 Posse pati volui nec me tempasse negabo:

ΚΑΙ ΑΙΙΟ ΚΕΙ με φορεσιά κροκάτη τον άπειρο διασχίξει
 αιθέρα και στών Κικόνων ό Ήμέναιος τά μέρη
 φτάνει, αλλά του χάκου ό Ορφέας τον καλεί και κράζει.
 *Ηρανε βέβαια παρών, με μήτε τά λόγια τά σωστά,
 μήτε χαρούμενη την όψη, μήτε σημάδι εύτυχίας του δείχνει.
 Και τό θαδι που κράταγε με διακουνόνα τστσιρίζε καπνιά,
 όσπου έσβησε, και όσο και να τό κουνά, εκείνο δέν φωτίζει.
 Τό τέλος κι άπ' τον οίκανό πιά θλιβερό. Ή νόπαντηρη στά χόρτα
 μέσα ενώ γυρίζει, με τις νεράιδες άντάμα για πασέα,
 πέθανε, όταν τό δόντι ένος φιδιού στη φρέσνα της γαρζάθη.
 10 Σάν χόρτασε στον πάντα κόσμιο ό βάρδος της Ροδότης
 να θρηνεί, και τις σκιές άκόμη θέλησε να δοκιμάσει,
 στην Στύρα άπό του Τάιναρου τολμα να κατσει την πύλη
 κι άνάμεσ' άπο τ' άλυα πλήθη και τά φαντάσματα των πεθαμένων
 την Περσεφόνη βολίσει και των άπαισιων σκιών τον βασιλέα.
 15 και κύρη. Τότε τη λύρα κρούει στου παραουδιού του τον σκοπό
 και λέει: «Θεοί του κόσμου που μες στη γη είναι κλεισμένοις,
 κι όποιος θνητός γεννήθηκε, έδώ θε να κατέβει,
 άν μου επιτρέπεται τά διαιδαλώδη ψέματα ν' άφήσω
 και την άλήθεια να σάς πω. *Όχι, τά σκοτεινά να δώ
 20 τά Τάρταρα δέν ήρθα, ούτε του μεδουοσαίου τέρατος
 τους πρεϊς λαίμους, φιλια γεμάτους, για να δέσω.
 Για χάση της γυναίκας μου ήρθα, που φιδι πάτησε
 που την φαγωμάκωσε και τ' άνθος της ζωής της πηγε.
 25 Θά'θελα να μπορουσα να ύπομείνω και προστάθθωσα.

vicit Amor: supera deus hic bene notus in ora est;
 an sit et hic, dubito; sed et hic tamen auguror esse,
 famaue si veteris non est mentita rapinae,
 vos quoque iunxit Amor. Per ego haec loca plena timoris,
 per Chaos hoc ingens vastique silentia regni,
 Eurydices, oro, properata retexite fata.
 Omnia debemur vobis, paulumque morati
 serius aut citius sedem properamus ad unam.
 Tendimus huc omnes, haec est domus ultima, vosque
 humani generis longissima regna tenetis.
 Haec quoque, cum iustos matura peregerit annos,
 iuris erit vestri: pro munere poscimus usum.
 Quod si fata negant veniam pro coniuge, certum est
 nolle redire mihi: leto gaudeate duorum).
 Talia dicentem nervosque ad verba moventem
 exsanguis flebant animae; nec Tantalus undam
 captavit refugam stupuitque Ixionis orbis,
 nec carpserere tecur volucres urnisque vacarunt
 Belides, inque tuo sedisti, Sisyphæ, saxo.
 Tunc primum lacrimis victarum carmine fama est
 Eumenidum maduisse genas, nec regia coniunx
 sustinet oranti nec qui regit ima negare,
 Eurydicenque vocant: umbras erat illa recentes
 inter et incessit passu de vulnere tardo.
 Hanc simul et legem Rhodopeius accipit heros,
 ne flectat retro sua lumina, donec Avernas
 exierit valles; aut irrita dona futura.
 Carpitur addivis per muta silentia trames,

Νίκησ' ὁ Ἔρωτας. Εἶναι μεγάλος ὁ θεὸς αὐτὸς στὸν πᾶντα κόσμον,
 μισοῦναι καὶ εἰδῶ, δὲν ξέρω. Μὰ ναί, καὶ εἰδῶ, μισοῦνός, εἶναι,
 ἂν εἶναι ἀλήθεια αὐτὸ, γιὰ τὴν παλιὰ τὴν ἀσπαρή, ποὺ λένε,
 καὶ σᾶς ἔσμιλε ὁ Ἔρωτας. Στὰ μέρη αὐτὰ, φόβο γεμάτα,
 στὸ Χάος τὸ πλώσιπο ἐτοῦτο καὶ στὴν ἀπέραντη σιωπῇ τοῦ
 βασιλείου
 σᾶς ἐξορκίζω, τῆς Εὐρυδικῆς μου τὴν δάικη τῇ μοίφα ξανα-
 χλῶστε!

Σὲ σᾶς τὰ πάντα εἶναι ταίμενα, καὶ ἂν ἀργήσουμε καὶ λίγο,
 δῖλος πρὸ ἀργά, δῖλος γοργά, θάοι εἰδῶ θὰ κατεβούμε.
 Γιὰ εἰδῶ τραβᾶμε οἱ πάντες, εἰδῶ ἢ τελευταία κατοικία μας,
 καὶ ἐσεῖς

τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων οἱ αἰῶνοι βασιλεύετε.
 Καὶ ἐκείνη, ἔσαν ὥριμη τῇ δίκαιη μερίδα τῆς ζωῆς τελειώσει,
 δακρή σας θὰ γενεῖ. Γιὰ δῶρο, δεινική σας τὴν ζητάω.
 Μὰ ἂν οἱ μοῖρες ἀνορθοῦν τῇ χάρη στὴ γυναικία μου νὰ χάνουν,
 νὰ ξέπετε πῶς οὔτ' ἐγὼ θὰ πᾶω πίσω. Μὲ θάνατο δὲ πρὸ χαρεῖτε!)

Ἔτσι τοὺς εἶπε, τίς κόρδες χρούοντες, νὰ πᾶνε μὲ τὰ λόγια,
 καὶ κλαῖγαν οἱ ψυχρὲς οἱ δάκρυς αἵμα. Οὔτε ὁ Τάνταλος γυμναίει
 τὸ νερὸ ποὺ τοῦ ξεφύγει, καὶ τοῦ Ἰξίωνα ὁ τροχὸς ἐστάθη,
 οὔτε τὰ ὄνια σκίσαν τὸ σικώτι καὶ τὰ λαγγίγια λησιμονῆσαν
 οἱ Βηλίδες· καὶ ὁ Σίλωπος ἐκάθησε στὸν βράχο!

Τότε ἀπ' τὸ τραγοῦδι νικημένες (ἔτσι λένε) οἱ Εὐρυμενίδες
 πρῶτη φορὰ μὲ δάκρυα τίς παρσιές τους βρέξαν, οὔτε ἢ πῆγισσα
 ἀντεξε οὔτε τοῦ κάτω κόσμου ὁ πῆγας ν' ἀνορθεῖ στὰ παρακάτω.
 Τὴν Εὐρυδικὴ φώναξαν, ποὺ ἴταν μὲ τοὺς νεκροὺς τοὺς νέους
 ἀντάμα, καὶ ἔφρασε μὲ βῆμα ἀργὸ ἀπ' τῆς πλῆγῆς τὸ τραῦμα.
 Τὴν πῆγε ὁ Ροδοπίτης ὁ Ὀρφέας μὲ τὸν ὄρο

νὰ μὴ γυρᾶσει πίσω του τὰ μάτια, ὥσπου τὰ Ἀόβνια
 νὰ διαβεῖ φαράγγια· δαλιδῶς θὰ τὸ χανε τὸ δῶρο ποὺ τοῦ δῶσαν.
 Τὸ μονοτάτι μέσα στὴ μουγκιή σιγῇ τραβᾶει τὸ πλάγιαστό,

arduus, obscurus, caligine densus opaca.
 Nec procul afuerunt telluris margine summae:
 hic, ne deficeret, metuens avidusque videndi
 flexit amans oculos, et protinus illa relapsa est;
 brachiaque intendens prendique et prendere certans
 nil nisi cedentes infelix arripit auras.
 60
 Lamque iterum moriens non est de coniuge quicquam
 quæsta suo (quid enim nisi se quereretur amatam?)
 supremumque «vale!» quod iam vix auribus ille
 acciperet, dixit revolutaque rursus eodem est.
 Non aliter stupuit gemina nece coniugis Orpheus,
 65
 quam tria qui timidus, medio portante catenas,
 colla canis vidit, quem non pavor ante reliquit,
 quam natura prior, saxo per corpus oborto;
 quique in se crimen traxit voluitque videri
 Olenos esse nocens, tuque, o confisa figuræ,
 70
 infelix Lethæa, tuæ, iunctissima quondam
 pectora, nunc lapides, quos umida sustinet Ide.
 Orantem frustra iterum transire volentem
 portitor arcuerat; septem tamen ille diebus
 squalidus in ripa Cereris sine munere sedit:
 75
 Esse deos Erebi crudeles questus, in altam
 se recipit Rhodopen pulsumque Aquilonibus Haemum.
 Tertius aequoreis inclusum Piscibus annum
 finierat Titan omnemque refugerat Orpheus
 femineam Venerem, seu quod male cesserat illi,
 80
 sive fidem dederat; multas tamen ardor habebat
 iungere se vati, multas doluere repulsæ.
 Ille etiam Thracum populis fuit auctor amorem

τὸ ἀπόροιο καὶ σκοτεινὸ, στὸ πούσι τὸ πυκνὸ κρυμμένο.
 Δὲν ἦσαν πιά μακριὰ ἀπὸ τὸ σύνορο τοῦ πᾶνω κόσμου.
 Ἐκεῖ ἀπὸ φόβο μὴν τοῦ λείψει ἢ ἀντοχή ἢ ἀπὸ λαχτάρα νὰ
 τὴν δεῖ
 στρέψει τὰ μάτια ἐρωτικά. Κι ἐκείνη ἐλάθη στὴ στιγμή.
 Τὰ χέρια ἀπλώνει νὰ πιαστεῖ, νὰ πιάσει προσταθεῖ,
 60
 μὰ μόνο (ὁ δύστυχος) σκιεὶς ποὺ γάνονται ἀκουμπᾶ.
 Καὶ δεύτερη φορὰ πεθανοντας ἐκείνη κανένα ἀπὸ τὸν σύζυγο
 παράπονο δὲν ἔχει (τί νὰ πεῖ; γιατί μὲ ἀγάπησες πολὺ;).
 Ὅσατο χαίρει, ποὺ μόνος πιά στ' αὐτιά του φτάνει,
 εἶπε καὶ γύρισε στὸ ἴδιο ἐκείνο μέρος πίσω.
 Ὅσο τὰ ἔχασε μὲ τὸ διπλὸ θανατικό ὁ Ὀρφέας τῆς σύζυγού,
 65
 ὅπως ἐκείνος ποὺ τοὺς τρεῖς λαίμους πηλείργους, μὲ τὸν μεσαῖο
 δευμένο μὲ ἀλυσίδα, εἶδε τοῦ σκύλου, κι ὁ φόβος δὲν τὸν ἄφωσε,
 ποροτοῦ ν' ἀλλάξει ἢ φύση του, καὶ πέτρα γίνει τὸ κορμὶ του.
 Ἡ σάν ποὺ τὸ κρέμα πῆρε πᾶνω του καὶ θέλησ' ἔνοχος
 νὰ φανεῖ, ὁ Ὀλενος, κι ἐσύ, περήφανη γὰ τὴν εἰδὴ σου,
 70
 Ἀγθαία δύσμοιρη, ποὺ κολλήτ' ἦταν κάποτε
 τὰ στῆθη σας, μὰ τώρα πέτρες στὴ δροσερὴ πᾶνω τὴν Ἴδη εἶναι.
 Παρκαλοῦσε μάταια καὶ πάλι νὰ περάσει ἐπιθυμοῦσε,
 μὰ ὁ πορθημέας τὸν ἐμπροδίζει. Ἡμέρες βρώμικος ἔστ' ἔ,
 τῆς Δῆμητρας τὰ δῶρα στερημένος, κάθεται στὴν ὄχθη.
 Ἡ θάληη καὶ ὁ πόνος τῆς ψυχῆς, τὰ δάφνα ἦσαν ἢ προσφὴ του. 75
 Εἶναι ἀπρηγεῖς τοῦ Ἐρέβου οἱ θεοί, παραπινέται, καὶ στὴν ψυχὴ
 ἐπιστρέφει τὴν Ροδότη καὶ τὸν Αἴμο, ποὺ τὸν δέσπουν οἱ βοριάδες.
 Τρεῖς κύκλους ποὺ στοὺς Ἰχθύς τοὺς πελαγίστους χλαινουν
 ἔκανε ὁ Τράνας, καὶ θῶνος τοὺς ἀπέφυγε ὁ Ὀρφέας
 τῶν γυναικῶν τοὺς ἔρωτες — θέλεις ποὺ κακοτύχησε,
 80
 θέλεις ποὺ εἶχε κάμει ὄχο. Ἀλλὰ πολλὰς καψώνανε
 νὰ σμίξουν μὲ τὸν βάρδο, πολλαὶς θρηγῆσαν τὸν διωγμὸ τους.
 Καὶ ἀπὸ πᾶνω ἐκείνος ἦσαν ποὺ θεῖζε στῆς Θράκης τοὺς λαούς,

85 in teneros transferre mares citraque iuventam
 aetatis breve ver et primos carpere flores.
 Collis erat collempque super planissima campi
 arca, quam viridem faciebant graminis herbae.
 Umbra loco deerat; qua postquam parte resedit
 90 dis genitus vates et fila sonantia movit,
 umbra loco venit: non Chaeonis afuit arbor,
 non nemus Heliadum, non frondibus aesculus altis,
 nec tiliae molles, nec fagus et innuba laurus,
 et coryli fragiles et fraxinus utilis hastis
 95 enodisque abies curvataque glandibus illex
 et platanus genialis acerque coloribus impar
 amnicolaeque simul salices et aquatica lotos
 perpetuoque virens buxum tenuesque myricae
 et bicolor myrtus et bacis caerulea tinus.
 100 vos quoque, flexipedes hederæ, venistis et una
 pampineae vites et amictæ vitibus ulmi
 orni que et piceae pomoque onerata rubenti
 arbutus et lentæ, victoris præemia, palmae
 et succincta comas hirsutaque vertice pinus,
 grata deum Matri, siquidem Cybeleius Attis
 105 exiit hac hominem truncoque induruit illo.
 Adfuit huic turbae metas imitata cupressus,
 nunc arbor, puer ante deo dilectus ab illo,
 qui citharam nervis et nervis temperat arcum.
 Namque sacer nymphis Carthaea tenentibus arva

στὰ ρουφερά τὸν ἔρωτα νὰ στρέψουνε τ' ἀγρία, πού ἔχουνε τὰ νάτα,
 τοῦ βλου τὸ ἔαρ τὸ βραχὺ καὶ τοὺς ἀνθούς νὰ δέπνουνε τοὺς
 85 πρότους.
 Ἦτῃγε ἕνας λόφος καὶ ἀργὸς ἐπίπεδος στὸν λόφο αὐτὸν ἐπάνω
 ἀπὸκλονόταν καταπράσινος μὲ γλόη καὶ χορτάρια.
 Σκιὰ στὸν τόπο δὲν ἦτῃγε. Μὰ ὅταν κάθισε ἐκεῖ
 90 ὁ θεογέννητος ὁ βάρδος, κι ἔκανε τὴς χορδὲς νὰ ἠχῆσουν,
 σκιὰ ἐγέννηρε στὸν τόπο. Τὸ Χάονιο δὲν ἔλειπε τὸ δέντρο,
 μήτε τὸ δάσος τῶν Ἡλιάδων, μήδ' ἡ βελανιδιά μὲ τὴς ψηλὲς
 95 τὴς κλάδες,
 οἱ λυγροὲς οἱ φλαμουριές, οἱ ὀξυῖες καὶ ἡ δάφνη ἢ παρθένια,
 οἱ εὐθραυστοὲς οἱ φουντουκιές, μὰ καὶ τὸ φρέζο, πού ἔναι καλὸ
 γιὰ δόρυ,
 100 τὸ ἔλατο, πού ρόζου δὲν γνωρίζει, καὶ ἡ ἀρία βελάνια φορτωμένη
 καὶ τοῦ γλευτιοῦ ὁ παδάτανος κι ἡ σφενταμιὰ ἢ παρόδαλο,
 μὲ τὴς ἱτιές μαζί, τὴς ποταμιόσιες καὶ τοῦ νεροῦ τὰ λῶτα,
 τὰ ἀειθαλῆ πυξάρια καὶ τ' ἀρμυρῆκια τὰ λεπτά,
 105 ἡ δὴχρωμη ἢ μυστιά καὶ ἡ ψευτοδάφνη μὲ τὰ μπιδάβια μούρα.
 Κι ἔσεις οἱ θαυδαλόμισχοι κισσοί, ἐφτάσατε ἀντάμια
 μὲ τὰ βεργάρια ἀμπέλια καὶ τὴς φτελιές τὴς ἀμπελοφυγμένες
 καὶ τὴς μελιές τὴς μελιανές· καροτὸ γεμάτες κόκκινο
 100 οἱ κουμαριές οἱ λυγροὲς, τῆς νέκρης ἔπαθια τὰ βάρια
 καὶ μὲ τὴν κόψη τους δεμένη ἀψηλά, δασύκορφα τὰ πειῦκα,
 τῆς Μυρτέφας τῶν θεῶν ἀγαπημένα, μιάς καὶ ὁ Ἄττης τῆς
 Κυβέλης
 105 ἔλναιξ' ἀπ' ἀνθρώπους, ἐσολήγηνε κι ἔγινε ὁ χορμὸς τοῦ πειῦκου.
 Ἄπ' τὴν παρὰ δὲν ἔλειπε κωνόσχημο τὸ κωνοκρίσι,
 πού δέντρο ἔναι τώρα, μὰ πρῶτύτερα ἀργόρι τοῦ θεοῦ ἀγαπημένο
 100 ἐκείνου πού τῆς κίθάρας τὴς χορδὲς καὶ τὴς χορδὲς τοῦ τῶξου του
 λυγάζει.
 Ἦσαν, πού λέτε, γιὰ τὴς νεράιδες στὰ μέρη τῆς Καρθαίας ἱερό

- 110 ingens cervus erat lateque patentibus altas
ipse suo capiti praebebat cornibus umbras.
Cornua fulgebant auro demissaque in armos
pendebant tereti gemmata monilia collo;
115 bulla super frontem parvis argentea loris
vincta movebatur, parilique aetate nitebant
auribus e geminis circum cava tempora baccae.
Iaque metu vacuus naturalique pavore
deposito celebrare domos mulcendaque colla
120 quamlibet ignotis manibus praebere solebat.
Sed tamen ante alios, Caeae pulcherrime gentis,
gratus erat, Cyparisse, tibi: tu papula cervum
ad nova, tu liquidi ducebas fontis ad undam,
tu modo texebas varios per cornua flores,
125 nunc eques in tergo residens huc laetus et illuc
mollia purpureis frenabas ora capistris.
Aestus erat mediisque dies, solisque vapore
concaeva litorei fervebant brachia Cancrī:
fessus in herbosa posuit sua corpora terra
130 cervus et arborea frigus ducebat ab umbra.
Hunc puer imprudens iaculo Cyparissus acuto
fixit et, ut saevo morientem vulnerē vidit,
velle mori statuit. Quae non solacia Phoebus
dixit et, ut leviter pro materiaque doleret,
admonuit! Gemit ille tamen munusque supremum
135 hoc petit a superis, ut tempore lugeat omni.
Lamque per immensos egesto sanguine fletus
in viridem verti coeperunt membra colorem,

- πελώριο ἐλάφῳ, καὶ μὲ κέρατα ποῦ ἀπλώνονταν μακριὰ
στὴν κεφαλή του Ἰσχνιο παχῶ ἐπρόσφερε τὸ ἴδιο.
110 Στὰ κέρατά του ἄστραφτε ὁ χρυσοὺς καὶ κρυσμασμένο ὡς
τὰ πτερυγὰ του
ἔπεφτε ἀπ' τὸν λαυμὸ του περσιδέσαιο μὲ πετραῶδια.
115 Στὸ μέτωπό του ἀπάνω φυλαχτὸ ἀσημένιο μὲ ἰουραὶ μικρὰ
δειμένο λακνιζόστανε ἀπ' ὅταν ἐγεννήθη, κι ἐλάμπτανε
στὰ δύο του αὐτιά μαργαριτάρια, σιμὰ στουὺς κρόσταφούς του.
Δίχως κανένα φόβο κι ἔχοντας τὸν φυσικὸ του τρέφο
ἀποβάλλει, στὰ στήτνια γύφωναρε καὶ τὸν χαδιάκρικο λαυμὸ του
ἀκόμα καὶ σὲ χέρια ἀγνωστοῦα συνήθιζε νὰ παραδίνει.
120 Μὰ ἀπ' ὅλους πῶ τοῖν ἑσὺ, ποῦ ἀπ' τοὺς Τζιῶτες ἐξεχώριζες
στὸ κάλλος,
125 Κυτάρισσε, τὸ ἀγάπαραγες ἑσὺ! Ἐσὺ σὲ νέα τὸ ἐλάφῳ
βοσκοτόπια ὀδηγούσες, σὲ διάφανα πτηγῆς νερά ἑσὺ,
μόνο ἑσὺ τὰ κέρατα μὲ ἄκνη τοῦ στεφάνωνες ποδιγρωμα,
καὶ χαβαδάφης στὰ νῶτα καθιστός, χαρούμενος ἐδῶ κι ἐκεῖ
μὲ πορφυρὰ καρίστρια τοῦ ὄνεves τῆ μαλακῆ μουσουδά.
130 Ἦτανε μεσημέρι θερινό, καὶ ἡ ζέστη τοῦ ἥλιου
τὰ μπάρτστα τὰ κυστὰ τοῦ αἰγιάλιου ἔφαλεγε Καρκίνου.
Ἄτσόκαμε κι ἀπῆθεσε στῆ γῆ τῆ γλῶσση τὸ σῶμα του
τὸ ἐλάφῳ καὶ στῆ σκιά τῶν δέντρων τῆ ῥροσιὰ χαμόσταν.
Ἄπρῶσεχτο ὁ Κυτάρισσος ἀγῶρι μὲ ὄφου μυτερό
135 τὸ κάρρωσε καί, ὅταν μὲ τραῦμα φουχτὸ τὸ εἶδε νὰ πεθάνει,
ἀτροπάζισσε πῶς θέλει καὶ ὁ ἴδιος νὰ πεθάνει. Τί λόγια παρη-
γῶστας δὲν τοῦ εἶπε
140 ὁ Φοῖβος! καὶ μίπτως λυγρότερο νὰ κλάει καὶ τοῦ λόγου ἀναλόγως
δὲν τὸν συμβουλεύει; Θρηγεί ἐκειῖνος καὶ χάρση τελευταία
ἀπ' τοὺς θεοὺς γυρεύει, εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἄπαντα νὰ κλάει.
145 Μὰ ἀπὸ τὸ κλάμα τὸ ποῖν τοῦ στέρεψε τὸ αἷμα,
καὶ πρῶσταν ἀρχινῆσανε νὰ γίνονται τὰ μέλη,

et modo qui nivea pendebant fronte capilli
 horrida caesaries fieri sumptoque rigore
 140 siderum gracli spectare cacumine caelum.
 Ingemuit tristisque deus «Lugebere nobis
 lugebisque alios aderisque dolentibus» inquit.
 Tale nemus vates attraxerat inque ferarum
 concilio medius turbae volucrumque sedebat.
 145 Ut satis impulsas temptavit pollice chordas
 et sensit varios, quamvis diversa sonarent,
 concordare modos, hoc vocem carmine movit:
 «Ab Iove, Musa parens (cedunt Iovis omnia regno),
 carmina nostra move! Iovis est mihi saepe potestas
 150 dicta prius: cecini plectro graviore Gigantas
 sparsaque Phlegraeis victricia fulmina campis.
 Nunc opus est leviore lyra: puerosque canamus
 dilectos superis inconcessisque puellas
 ignibus attonitas meruisse libidine poenam.
 155 Rex superum Phrygii quondam Ganymedis amore
 arsit, et inventum est aliquid quod Iuppiter esse,
 quam quod erat, mallet: nulla tamen alite veriti
 dignatur, nisi quae posset sua fulmina ferre.
 Nec mora, percusso mendacibus aere pennis
 160 abripit Iliaden, qui nunc quoque pocula miscet
 invitaeque Iovi nectar lunone ministrat.
 Te quoque, Amyclide, posuisset in aethere Phoebus,
 tristia si spatium ponendi fata dedissent;
 qua licet, aeternus tamen es, quotiensque repellit

και τὰ μαλλιά που στό λευκό τὸ μέτωπό του πέφταν,
 φύλλα πυκνά γυνῆκαν και σκληρύναν,
 140 κατὰ τὸν ἔναστρο οὐρανὸ μὲ τῆ λεπτῆ κορφή τους πιά κοιτάζον.
 Θλιμμένος ἀναστενάξε ὁ θεὸς και εἶπε: «Θὰ σὲ θρηγοῦμε ἑμεῖς,
 κι ἄλλους ἐσὺ θεὸς νὰ θρηγῆς κι ὄσους πενθῶν θὰ συντροφεύεις).
 Τέτοιο τὸ δάσος ἦτανε που μάζεψε ὁ βέροδος, και μὲς στῶν θρηκῶν
 τὸν χορὸ και στῶν πτηγῶν τὸ πλῆθος μέσα αὐτός καθόταν.
 145 Κι ὅταν τὴς κόρδες μὲ τὸ χέρι του τετρακόντρας δοκίμασε ἀρετὰ
 και, μ' ὄλο που ἤχοῦσαν διάφορα, ἀρμονικὰ τὴς ἔκουσε
 μὲ παικιλία νὰ συνηχοῦνε, μίλησε κι εἶπε τοῦτο τὸ τραγοῦδι:
 «Ἄπὸ τὸν Δία, Μούσα μητέρα (γιατὶ τὸν βασιλέα Δία ὄνα
 προσκυνοῦνε),
 ἀρχίνα τὸ τραγοῦδι. Τοῦ Δία τὴν ἰσχυρὸ συγγὰ στὸ παρελθὸν
 150 μνημόνευσα: σὲ τόνο σεμνότερο γιὰ τοὺς Ἰγῶντες τραγοῦδησα,
 τῆς νίκης τ' ἀτροπελένια που ἔπρεσαν στῆς Φλέγρας τὰ πεδία.
 Μὰ τώρα τῆ λύρα ἀτραλότερα ἀνάγκη να νὰ χροῦσω, τ' ἀγόρια
 νὰ ψάλλω
 που ἀγατῆσαν οἱ θεοὶ και τὴς κατέλες που ἀπὸ ἔρωτα
 ἔνομο χτυπήθηκαν και τῆ λαγνεία τους πλῆρωσανε δικαίως.
 155 Κάρποτε ὁ πῆγας τῶν θεῶν ἀπὸ τοῦ Φρύγα Τανμηρῆδη κάηκε
 τὸν πῆθο, και φανερώθηκε τὶ ἄλλο, ἂν Δίας δὲν ἦτανε, θὰ ἦθελε
 νὰ εἶναι.
 Γιατὶ τὴν ὄψη ἄλλοι πουλοῦ δὲν δέχτηκε νὰ πᾶρει
 παρὰ ἔκλεινου που μποεῖ τοὺς κερανοῦς νὰ μεταφέρει.
 160 Και μὰ και διὸ, και μὲ τὰ ψεύτικα φρεσὰ χτυπώντας τὸν ἀρέρα,
 ἀπατᾶ τοῦ Ἰλίου τὸν γιὸ, που τώρα πιά ἐτοιμάζει τὸ κρεατὶ
 και κόντρα στῆς Ἥρας τῆ βουλῆ τὸ νέκτρα στὸν Δία αὐτός
 κερνάει.
 Και σένα, Ἀμυκλῆδη, στοὺς οὐρανοῦς ὁ Φοῖβος θὰ ἔχει βάλει,
 ἂν ἦ καυιά σου μούφα περιθώριο ἀφηνε, ἔχει γιὰ νὰ σὲ βάλει.
 Μὰ κι ἔτσι, αἰώνιος ἄμως εἶσαι, και κάθε που διώχει

- 165 ver hiemem Piscique Aries succedit aquoso,
tu totiens oreris viridique in caespite flores.
Te meus ante omnes genitor dilexit, et orbe
in medio positi caruerunt praeside Delphi,
dum deus Eurotan immunitamque frequentat
Sparten, nec citharae nec sunt in honore sagittae:
170 immemor ipse sui non retia ferre recusat,
non tenuisse canes, non per iuga montis iniqui
ire comes, longaque alit adsuétude flammās.
Iamque fere medius Titan venientis et actae
175 noctis erat spatioque pari distabat utrimque:
corpora veste levant et succo pinguis olivi
splendescunt latique ineunt certamina disci.
Quem prius aërias libratum Phoebus in auras
misit et oppositas disiecit pondere nubes;
180 recidit in solidam longo post tempore terram
pondus et exhibuit iunctam cum viribus artem.
Protinus imprudens actusque cupidine lusus
tollere Taenarides orbem properabat; at illum
dura repercusso subiecit in aëre tellus
185 in vultus, Hyacinthe, tuos. Expalluit aequae
quam puer ipse deus collapsosque excipit artus,
et modo te refovet, modo tristia vulnera siccāt,
nunc animam admotis fugientem sustinet herbis.
Nil prosunt artes: erat inmedicabile vulnus.

- τὸν χειμῶνα ἢ ἀνοιξὴ καὶ διαδέχεται ὁ Κριὸς τοὺς βροχεροὺς
Ἰχθύες,
165 στὸ κατατράχιστο γεννιέσθαι τότε ἐστὶ μετ' ἔκθη σου λιβάδι.
Ἰδέσθαι πάλω ἀπ' οὐραὶ τοῦ Διὸς ὁ Διὸς μου ἀγάπησε πατέρα, καὶ τῆς γῆς
τὸ κέντρο, οἱ Δελφοί, τὸν πολιοῦχο χάσανε προστάτη,
ὅσο ὁ θεὸς διαμένει στὸν Εὐρώτα καὶ στὴν ἀτελείωστη
τῆν Σπάρτη. Ὅστε καθόρα πιά τιμᾶ ὅτε αἴφτες,
170 ξεχνᾶει ποῖος εἶναι καὶ τὰ δῆγτρα σου νὰ κουβαλάει δὲν ἀφνεῖται,
οὔτε τοὺς σκύλους νὰ ὀδηγεῖ, οὔτε καὶ στοὺ ἀφιλόξενο βουνοῦ
τῆς πόχης
νὰ πηγαίνει συνοδεῖα καὶ μετ' ἐπιμονὴ τῆ φλόγα του νὰ
θεῖται.
Ἦταν σχεδὸν στὸ μέσον ὁ Τιτάνιας, στὴν ἐπομένη ἀνάμεισα
καὶ στὴν παλιὰ τῆ νύχτα ἀπείχε ἐξ ἴσου καὶ ἀπ' τῆς οὐρα.
175 Τὰ σώματ' ἀλαφρώσανε ἀπ' τὰ ποῦγα καὶ μετ' ἑλάττωσεν ἑλάττωσεν
γυαλίσαν, καὶ ν' ἀγωνίζονται ἄρχισαν μετ' ὅσον φαροῦ τὸν δίσκο.
Ἡρώτος ὁ Φοῖβος τὸν ζυγιάζει καὶ στοὺ οὐρανοῦ τῆς αἰῶρος
τὸν τινάζει. Τὰ νέφη τοῦ στὸν ὄρατο του βρεθῆκαν μετ' ὅσον βάρους του
διαλύει, καὶ ὅρα περνᾶει πολλή, ὥστου στὴ γῆ τῆ στέβει πάλω
180 νὰ πέσει.
τὸ βάρους, καὶ μετ' ὅσον τῆν τέχνη του τῆ δύναμη συνάμα καταδέχεται.
Ἀμέσως ἀπερίσκεπτα καὶ ἀπ' τὸν πόθο γὰ ἀμιλλὰ σπρωγμένους,
τὸν στρογγυλὸ τὸν δίσκο ὀμίᾳ γὰ νὰ σπρώξει ὁ Ταναρόθης, μὰ
τὸ σάληρὸ τὸ χῶμα πίσω τὸν πετάει στὸν αἰθέρα,
185 στὸ πρόσωπο, Ἰάκινθέ μου, τὸ δικό σου. Ἐγλάμιαισε,
παλιὸ λέξ καὶ ἦταν, ὁ θεὸς ὁ ἴδιος καὶ τὰ παρὰδύνατα τὰ μέλη
σου σπρώχνει,
καὶ μὰ νὰ σὲ ζεστᾶνει προσταθεῖ, μὰ τῆν πλῆρη τῆν πονεμένη
νὰ στεγνώσει,
μὰ τῆν ψυχὴ τοῦ φεύγει ζῆτᾶ νὰ συγκατατήσσει μετ' ὀράνια.
Δὲν ἀφελῶν σὲ τίποτε οἱ τέχνες: ἦταν ἀγιάτρευτο τὸ τραῦμα.

190 Ut, si quis violas rignoque papaver in horto
 liliaque infringat fulvis horrentia linguis,
 marcida demittant subito caput illa gravatum
 nec se sustineant spectentque cacumine terram,
 sic vultus moriens iacet, et defecta vigore
 ipsa sibi est oneri cervix uneroque recumbit.
 195 †Iaberis, Oebalide, prima fraudate iuventa,
 Phoebus ait 'videoque tuum, mea crimina, vulnus.
 Tu dolor es facinusque meum: mea dextera leto
 inscribenda tuo est; ego sum tibi funeris auctor.
 200 Quae mea culpa tamen, nisi si lussisse vocari
 culpa potest, nisi culpa potest et amasse vocari?
 Atque utinam tecumque mori vitamque liceret
 reddere! Quod quoniam fatali lege tenemur,
 205 semper eris mecum memorisque haerebis in ore.
 Te lyra pulsa manu, te carmina nostra sonabunt,
 flosque novus scripto gemitus imitabere nostros.
 Tempus et illud erit, quo se fortissimus heros
 addat in hunc florem folioque legatur eodem'.
 Talia dum vero memorantur Apollinis ore,
 210 ecce cruor, qui fusus humo signaverat herbas,
 desinit esse cruor, Tyrioque nitentior ostro
 flos oritur formamque capit quam lilia, si non
 purpureus color his, argenteus esset in illis.
 215 Non satis hoc Phoebus est (is enim fuit auctor honoris):
 ipse suos gemitus foliis inscribit, et AI AI

190 Πῶς ὄταν κάπριος βιάσῃ καὶ σ' ἰδιόδοσο χαράσῃ παπαρῶνες
 καὶ κάρνα κόψει, ποῦ ἔχουν τὴς γλῶσσες τὴς πυρόξανθες στῆγές,
 καὶ ἐκείνη γέροννε παράλνυτα εὐθὺς ἀμέσως τὸ κεφάλι τους βαρῶ
 καὶ δὲν βασταῦνται ὀρθά, μὰ βλέπουνε μὲ τὴν κορφή στὸ χῶμα,
 ἔτσι τοῦ θνήσκοντος ἡ ὄψη γέρονε, καὶ στερεμένος ἀπὸ σθένος,
 βάρος τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ ὁ λαίμῃς στὸν ὄμο τοῦ ἀκουμπάει.
 195 «Χάμεσαι, Οἰβαλίδῃ, τῇ νόστῃ σου τὴν κλέψανε τὴν πρώτῃ),
 εἶπε ὁ Φοῖβος, «καὶ τὸ τραῦμα σου καίτῳ, ποῦ ἴαι δικό μου
 σφάλμα.
 200 'Ἐσὺ τὸ ἔγκλημα καὶ ὁ πόνος μου εἶσαι. Στὸν τάφο σου ἔπλω
 ὅτι τὸ χέρι μου σὲ σκότωσε θὰ γράφει. 'Ἐγὼ ἴμαι τοῦ θανάτου
 σου ὁ φταίχτης.
 205 Μὰ ποῦ τὸ φταίξιμό μου; Μπορεῖ καιεὶς τὴν παιδικὰ
 σφάλμα νὰ πεῖ, τὸν ἔρωτα νὰ ὀνομάσει σφάλμα;
 Εἶπε γὰρ σένα τῇ δικῇ μου νὰ ἴδνα ζοῆ ἢ καὶ μαζί σου νὰ μποροῦσα
 νὰ πεθάνω! Μὰ ἀφοῦ τῆς μόρας μᾶς δεσμεῖται ὁ νόμος,
 210 πάντα μαζί μου θὰ ἴσαι ἐσύ, στὸ στόμα μου θὰ ὀ ἔχω καὶ θὰ
 σὲ θυμάμαι.
 215 Γιὰ σένα ἢ λῦρα ποῦ τὸ χέρι μου χτυπᾷ, γὰρ σένα ἱ ἄξιματά μου
 θὰ μιλοῦνε,
 205 καὶ ἄνθος νέο μὲ γραφή ἔστῃ τοῦς ἀναστεναγμούς μου θὰ μιμνεῖσαι.
 Ἐὰ ῥθει καιρὸς ποῦ ἤρωας γενναϊότατος μὲ ἱ ἄνθος τοῦτο
 θὰ δεθεῖ καὶ στὸ ἴδιο πέταλο τὸ ὄνομά του θὰ διαβάζουν).
 210 "Ἐτσι μιλοῦσε καὶ ἔλεγε τοῦ Ἀπόλλωνα τὸ ἀλάθευτο τὸ στόμα,
 καὶ νά! τὸ αἶμα ποῦ ἔφρεε στῇ γῆ, βάφοντας τὸ χορτάρι,
 215 αἶμα δὲν εἶναι πιά, καὶ ἀπὸ τῆς Τύρου ἱ ὄσπρακτο λαμπρότερο
 ἄνθος πετιέται, τοῦ κάρνου παίρνει τῇ μορφή, μόνον ποῦ εἶναι
 πορφυρὸ τὸ χροῖμα τὸ δικό του, ἐνῶ ἐκείνο ἴαι λευκὸ ὡσὰν ἀστῆμι.
 Δὲν τοῦ ἴφτανε τοῦ Φοῖβου αὐτό (ὁ πρωτερπιάτης ποῦ ἦταν τῆς
 τιμῆς του).
 215 στὰ πέταλα τὰ ἀναφλιγτὰ του γράφει ὁ ἴδιος καὶ AI AI

- flos habet inscriptum, funestaque littera ducta est.
 Nec genuisse pudet Sparten Hyacinthon: honorque
 durat in hoc aevi, celebrandaque more priorum
 annua praelata redeunt Hyacinthia pompa.
 220 At si forte roges fecundam Amathunta metallis,
 an genuisse velit Propoetidas, abnuat aequae
 atque illos, gemino quondam quibus aspera cornu
 frons erat; unde etiam nomen traxere Ceraestae.
 225 Ante fores horum stabat Iovis Hospitis ara,
 ignarus sceleris quam siquis sanguine tinctam
 advena vidisset, maciatus crederet illic
 lactantes vitulos Amathusiacasque bidentes:
 hospes erat caesus! Sacris offensa nefandis
 ipsa suas urbes Ophiusique arva parabat
 230 deserere alma Venus. 'Sed quid loca grata,
 quid urbes peccavere meae? quod' dixit 'crimen in illis?
 Exilio poenam potius gens impia pendat
 vel nece vel siquid medium est mortisque fugaque.
 235 Idque quid esse potest, nisi versae poena figurae?'
 Dum dubitat quo mutet eos, ad cornua vultum
 flexi et admonita est haec illis posse relinquere
 grandiaque in torvos transformat membra iuencos.
 Sunt tamen obscenae Venerem Propoetides ausae
 esse negare deam; pro quo sua, numinis ira,
 240 corpora cum fama primae vulgasse feruntur:
 utque pudor cessit, sanguisque induruit oris,
 in rigidum parvo silicem discrimine versae.
 Quas quia Pygmalion aevum per crimen agentes
 viderat, offensus vitius, quae plurima menti

- στὸ ἄνθος εἶναι χαρραγμένα, γράμματα πρὸ τοῦ πένθος του δηλώνουν.
 Δὲν ντρέπεται πρὸ τὸν Ἰάκινθο ἐγέννησε ἢ Σπάρτη, καὶ ἡ τιμὴ
 κερτάει μέγρι τῶρα: κατὰ τὸ πάλαιο γιορτάζονταν ἔθως
 τὰ Ἰακίνθια κατ' ἔτος μὲ πομπὴ καὶ πανηγύρι.
 Μὰ ἂν ἐτύχαινε τῇ γόνιμῃ σὲ μέταλλα Ἀμαθούντα νὰ πατήσεις, 220
 ἂν ἔστρεφε τὴς Προποειδῆς νὰ γενήσῃ, θὰ τ' ἀγωνίσταν, ὅπως
 καὶ ἐκείνους, πρὸ κάποτε μὲ κέρατο διπλὸ ἄγρια
 εἴχαν ὄψῃ γι' αὐτὸ τοὺς λέγανε Κεράστες.
 Στὴν ξώπορτὰ τοὺς μπρὸς βρισκότανε τοῦ Εἰνίου Δία ἡ ἐσχάρα,
 πρὸ ἂν μέσα στοῦ ἐγκλήματος τὴν ἔβλαπτε ξένος κανεὶς ἀνήξερος 225
 τὸ αἷμα, πῶς θυσίασανε ἐκεῖ θὰ βάζε μὲ τὸν νοῦ του
 γαλιθηνὰ μοσχάκια καὶ ἀρνάκια Ἀμαθούντος.
 Εἶνος ἦταν τὸ σφαγτὸ! Ἄπὸ τ' ἀμαρτωλὰ τὰ σφάγια πειραγμένη,
 ἡ ἴδια ἢ σεβάζομαι Ἄφροδίτῃ τὴς πόλεις καὶ τοὺς ἀγροὺς τῆς
 Ὀφίουσας
 ἐτοιμαζότανε ν' ἀφήσῃ. «Μὰ τί ὁ ἀγαπημένος τόπος, τί οἱ πόλεις, 230
 πρῶταξεν οἱ δικές μου; τί», εἶπε, «ἐγὼ μπορῶ νὰ τοὺς προσάψω;
 Μὲ ἐξορία τὴν ποινητὸν τὸ θεο τὸ γένος νὰ πληρώσῃ
 ἢ μὲ θάνατο ἢ καὶ μὲ κἀτι ἀνάμεσα σ' ἐκτροπισμὸ καὶ Χάρο.
 Καὶ σὰν τί ἄλλο νὰ ναι αὐτὸ, παρὰ ν' ἀλλάξουνε μορφή γιὰ
 τιμαρία.»
 Ἐνῶ σὲ τί νὰ τοὺς ἀλλάξει ἀποεῖ, στὰ κέρατα στρέφει ἡ θεὰ 235
 τὸ βλέμμα καὶ πῶς αὐτὰ μποροῦν νὰ τὰ κερτήσουν συλλογᾶται,
 μὰ σὲ μοσχάκια μεταβάλλει βλοσυρὰ τὰ μέλη τὰ μεγάλα.
 Ὅμως οἱ Προποειδῆς τολμήσανε οἱ πρόστυχες νὰ ποῦνε
 πῶς θεὰ δὲν εἶναι ἡ Ἄφροδίτῃ. Δένε, γι' αὐτὸ πῶς ἀπὸ θελα ὄρη
 πρῶτες ἐκείνες σῶμα καὶ καλονῆ τὰ κάνανε δημόσια. 240
 Σὰν χάρθηκε ἡ ντροπὴ καὶ ἐπῆξε στὴν ὄψῃ τοὺς τὸ αἷμα,
 σκληρὴ δὲν ἄργησαν πρὸν νὰ γίνουν πέτρα.
 Σὰν εἶδε ὁ Πυγμαλίωνας αὐτὲς ἀκόλιαστα τὸν βλο νὰ διάγουν,
 τὸν πείραξαν τὰ αἴσχη πρὸ πλούσια στὸν νοῦ

- 245 femineae natura dedit, sine coniuge caelebs
vivebat thalamique diu consorte carebat.
Interrea niveum mira feliciter arte
sculpsit ebur formamque dedit, qua femina nasci
nulla potest, operisque sui concepit amorem.
250 Virginis est verae facies, quam vivere credas,
et, si non obstat reverentia, velle moveri:
ars adeo latet arte sua. Miratur et haurit
pectore Pygmalion simulati corporis ignes.
255 Saepe manus operi temptantes admovet, an sit
corpus an illud ebur, nec adhuc ebur esse fatetur.
Oscula dat reddique putat loquiturque tenetque
et credit tactis digitos insidere membris
et metuit, pressos veniat ne livor in artus,
et modo blanditias adhibet, modo grata puellis
260 munera fert illi conchas teretesque lapillos
et parvas volucres et flores mille colorum:
liliaque pictasque pilas et ab arbore lapsas
Heliadum lacrimas; ornata quoque vestibus artus,
dat digitis gemmas, dat longa monilia collo;
265 aure leves baccae, redimicula pectore pendent.
Cuncta decent; nec nuda minus formosa videtur.
Collocat hanc stratis concha Sidonide tinctis
adpellatque tori sociam adclinataque colla

- τὸν θηλυκὸ ἐγάρασε ἢ φύση καὶ δίχως σύζυγο, ἐργένης
ζῶσε καὶ γιὰ καιρὸ πολλὸ στὴν κλίνη του συντροφίσοσα δὲν εἶχε.
245 Στὸ μεταξὺ χιονάτο μὲ τέχνη θαυμαστὴ καὶ ἐπιτυχία
φάντασι σκαλίζει καὶ ὄψη τοῦ δίνει, ποὺ ὅμοια τῆς ἀδύνατο
γυναίκα
καμιά ἀπὸ γεννησιμιῶ τῆς νά χει, καὶ γιὰ τὸ ἔργο του ἔρωτα
ἀπαγγέλει.
250 Ὀδώδιο στὴν ὄψη μὲ παρθένα: θὰ ἔλεγες πὼς ζεῖ
κι ἂν ἡ αἰδῶς τὸ ἄφρησε θὰ θελε νά κουνιέται.
Τὸσο ἡ τέχνη του τὴν τέχνη ἀποκαλύπτει. Θαυμάζει καὶ ἀπτάζει
ὁ Πυγμαλίων γιὰ τὸ κάλυπτο κορμὶ στὰ στῆθη του φωτιές.
255 Συχνά τὸ ἔργο μὲ τὰ χέρια ψαχουλεύει γιὰ νά δεῖ,
φάντασι ἂν εἶναι ἡ κορμὶ, μὰ νά δεχτεῖ πὼς φάντασι εἶναι
δὲν μπορεῖ.
260 Φιλιά τοῦ δίνει καὶ νομίζει πὼς κι ἐκεῖνο τὸν φιλεῖ, καὶ τοῦ μιλά
καὶ τὸ καρτᾶ καὶ πὼς στὰ μέλη ποὺ ἀκουμπᾶ θαρεῖ τὰ δάχτυλα
βουναξέσον, καὶ φοβᾶται μὴπως τὰ μέλη ποὺ πτέξει μελαινιάσουν,
καὶ μιὰ τοῦ κάνει κομπλιμέντα, μιὰ δῶρα τοῦ φέρνει
265 ἀπὸ κεῖνα ποὺ ἀφέσουν στὶς κοπέλες, κοχύλια, περποῦλες λειῆς,
πουλιὰ μικρὰ καὶ μυριόχρωμα ἄνθη,
κρίνα καὶ μπάλιας πλουμιστές καὶ Ἡλιάδων δάκρυα,
ποὺ πέφτουν ἀπ' τὰ δέντρα. Καὶ στὰ μέλη ποῦχα τοῦ φορεῖ,
περποῦλια στὰ δάχτυλα τοῦ βάζει, καὶ στὸν λαμυρὸ κολιέ μαχαρὶ·
στ' αὐτιά ἐλαφρὰ μαργαριτάρια, καὶ ὡς τὰ στῆθια κρέμονται.
265 τῆς κεφαλῆς πλουμιθία.
Ὅλα τῆς εἶναι ταπειμαστά, μὰ καὶ γυνὴν λεγότερο ὅμοιο δὲν
εἶναι.
270 Τὴν ἀπιθώνει σὲ σεπτόνια ποὺ στῆς Σιδώνας εἶναι βουτηγμένα
τὴν πορφύρα,
τῆς κλίνης του συντροφίσοσα τὴν λέει καὶ, τὸν αὐχένα τῆς
κρατώντας,

270 mollibus in plumis, tamquam sensura, reponit.
 Festa dies Veneris tota celeberrima Gypro
 venerat, et pandis inductae cornibus aurum
 concenterant ictae nivea ceruice iuvencae,
 turaque fumabant, cum munere functus ad aras
 constitit et timide 'si, di, dare cuncta potestis,
 sit coniunx, opto', non ausus 'eburnea virgo'
 275 dicere, Pygmalion 'similis mea' dixit 'eburnae'.
 Sensit, ut ipsa suis aderat Venus aurea festis,
 vota quid illa velint et, amici numinis omen,
 flamma ter accensa est apicemque per aëra duxit.
 280 Ut rediit, simulacra suae peit ille puellae
 incumbensque toro dedit oscula: visa tepere est.
 Admouet os iterum, manibus quoque pectora temptat:
 temptatum mollescit ebur positoque rigore
 285 subsidit digitis ceditque, ut Hymetia sole
 cera remollescit tractataque pollice multas
 flectitur in facies ipsoque fit utilis usu.
 Dum stupet et dubie gaudet fallique veretur,
 rursus amans rursusque manu sua vota retractat.
 Corpus erat: saliuunt temptatae pollice venae!

στὰ μαλακά τὰ πούπουλα, λές και μπορούσε νά τά νιώσει, βάζει.
 Μέρα γιορτής τῆς Ἀφροδίτης σ' ὀλόκερη τῆ Κύπρου ἔακουσμένη
 270 ἔφρασε και μέ τ' ἀπλῶτά τους κέρατα χρυσάφι πειρασμένη
 πέφτασε, στὸν σβέσκο τὸν χιονάτο χτυπημένες, οἱ δαμάλες,
 και τὸ λιβάκι κάπνιζε, δταν ἐκείνος, στὸν βαιμὸ τὸ δῶρο του
 ἀκουμπώντας,
 στάθηκε κι εἶπε φοβισμένα: «Θεοί, ποὺ τὰ πάντα νά δώσετε
 275 μπορεῖτε,
 μπόρῳ γὰ μένα προσεύχομαι νά γίνει!» (δὲν τόλμησε «ἡ φι-
 ντισένια κόρη»)
 νά πεῖ ὁ Πυγμαλίων) «κάποια ποὺ μέ τῆ φιλντισένια νά ναι
 ὁμοια».
 Παρούσα ἡ ἰδία ἡ ὀλόκουση Ἀφροδίτη στῆ γιορτῆ της, ἔνωσε
 τῆς προσευχῆς τὸ νόημα ἐκείνης και εὐμενοῦς θεότητας σημάδι
 280 ἔστειλε κι ἀνάψε φλόγα τρεῖς φορές ποὺ ἴσκιε τὸν αἰθέρα.
 Σὺν γύρισε στὸ στήρι του, τὸ ἀγαλμα ἐγύρεψε τῆς κόρης
 και, στὸ κρεβάτι σκύβοντας, τοῦ ἔδωσε φιλά τὸ φάνηκε
 πῶς ἔστανε.
 Τὸ στόμα του και πάλι πηλοιάζει και μέ τὰ χέρια του τὰ
 285 στῆθη της ἀγγίξει.
 Στὸ ἀγγιγμά του μαλακώνει και τῆ σκληράδα του τὸ φιλντισι
 ἀποβάλλει,
 βουλάζουνε τὰ δάχτυλα κι ἀφήνουνε σημάδι, ὅπως τοῦ Ἰμμητροῦ
 290 ἡ κερήθρα
 ποὺ μέ τὸν ἥλιο μαλακώνει και μέ τὸ χέρι πλάθεται και
 πάλιμπολδες
 295 μπορῳς ἀλλάζει και μέ τῆ χρήση αὐτῆ προσφέρεται γὰ χρήση.
 Τὰ ἴσκιε, και χάλιεται συνάμα και φοβάται, λάθος μὴν κάνει,
 πάλι και πάλι, ἐφωτευμένος, μέ τὸ χέρι του αὐτὸ ποὺ εὐγρήθηκε
 ἐλέγχει.
 Σάφρα εἶναι! Διακρίνονται στὸ ἀγγιγμα οἱ φλέβες!

290 Tum vero Paphius plenissima concipit heros
 verba, quibus Veneri grates agat, oraque tandem
 ore suo non falsa premit, dataque oscula virgo
 sensit et erubuit timidumque ad lumina lumen
 attollens pariter cum caelo vidit amantem.
 295 Coniugio, quod fecit, adest dea, iamque coactis
 cornibus in plenum noviens lunaribus orbem
 illa Paphon genuit, de qua tenet insula nomen.
 Editus hac ille est qui, si sine prole fuisset,
 inter felices Cinyras potuisset haberi.
 300 Dira canam; procul hinc natae, procul este parentes!
 Aut, mea si vestras mulcebunt carmina mentes,
 desit in hac mihi parte fides, nec credite factum;
 vel, si credetis, facti quoque credite poenam!
 305 si tamen admissum sinit hoc natura videri,
 gentibus Ismariis et nostro gratulor orbi,
 gratulor huic terrae, quod abest regionibus illis
 quae tantum genuere nefas: sit dives amomo
 cinnamague costumque suum sudataque ligno
 310 tura ferat floresque alios Panchaia tellus,
 dum ferat et murram; tanti nova non fuit arbor.
 ipse negat nocuisse tibi sua tela Cupido,
 Myrrha, facesque suas a crimine vindicat isto;
 stipite te Stygio tumidisque adflavit echidnis
 315 e tribus una soror: scelus est odisse parentem;
 hic amor est odio maius scelus. Undique lecti
 te cupiunt proceres, totoque Oriente inventus

Και στη στιγμή, της Πλάφου ό ήρωας με λόγια παήθος
 λέει τό εύχαριστώ στην Άφροδίτη και τέλος τό στόμα της,
 που ψεύτηκε δέν είναι, με τό στόμα του άγγίζει. Ένωσε ή κόρη
 τά φιλιά, κοκκίνισε και τό βλέμμα της δειλά στό βλέμμα του
 σπκάνει: τόν ούρανό συναίμα και τόν έραστή της άντικρίξει!
 295 Στόν γάμο, έργο δικό της, παρίσταται ή θεά, και σάν σμίξαν
 τού φεγγαριού τά κέρατα κι έννά φορές πανσέληνος έγίνη,
 την Πλάφο έκείνη γέννησε, που στό νησί τό όνομα έχει δώσει.
 300 Γενήθηκε ό Κινύρας από εκείνη, που, δίχως γόνο άν είχε μείνει,
 καλύτερος μπορούσε να λογέται. Παράματα άπαίσια θα ψάλω:
 μακαριά από δω οι θυγατέρες, μακαριά κι έσείς γονείς σταθείτε,
 ή, άν τά δικά σας θέλγουν τά μυαλά οι στήλοι οι δικό μου,
 την πίστη σας σέ τούτο έδω τό μέρος δέν την θέλω, πείτε πώς
 305 δέν έγίνη!
 Άν, όμως, τό πιστέψετε, στής άμαρτίας την ποινη έπίσης
 δείξτε πίστη!
 Γιατί άν ή φύση άφησε έτούτο έδω να γίνει,
 συγγάμω τόν Ισμάριο λαό και τά δικά μας μέση,
 310 την γή έτούτη έδω συγγάμω, που να μακαριά από τά μέση εκείνα
 που τέτοιο τέρας πανερωσαν. Πλούσια σέ άμωμον άς είναι,
 και την κανέλλα και τόν κόστο και τόν ιδρωτα τού ξύλου,
 τό λαβάνι, άς γενάει καθώς και άλλα άνθη ή χώρα της Παργαίας,
 άπου γενάει και την σμύρνα: τόσο πουλν δέν άζίζε τό νέο δέντρο!
 315 Άρνεϊται ό Έρωτας ό ίδιος πώς δικά του βέλη σέ λαβώσαν,
 Μύρρα, και οι δάδες του δέν είχαν λείει με τό έγγονιά σου στήτη.
 Με στόνιο δαυλι και όγλιές φαριμακερές σου άναψε τό πάθος
 από τις Τρείς Άδελφές ή μία. Κόψμα είναι τόν πατέρα να μισείς.
 320 Μά ό έρωτάς σου αυτός και από τό μίσος πνδ μεγάλιο χρίμα...
 Άπό παντού
 άρχόντου διαλεγτοι τό χέρι σου ζητούνε, από όλο τό Λαβάντε
 315 οι λαβέντες

ad thalami certamen adest. Ex omnibus unum
 elige, Myrrha, virum, dum ne sit in omnibus unus!
 Illa quidem sentit foedoque repugnat amori
 et secum 'quo mente feror? quid molior?' inquit
 'di, precor, et pietas sacratague iura parentum,
 hoc prohibete nefas scelerique resisite nostro,
 si tamen hoc scelus est. Sed enim damnare negatur
 hanc Venerem pietas: coeuntque animalia nullo
 325 cetera dilectu, nec habetur turpe iuvencae
 ferre patrem tergo; fit equo sua filia coniunx,
 quaeque creavit init pecudes caper, ipsaque, cuius
 semine concepta est, ex illo concipit ales.
 Felices, quibus ista licent! Humana malignas
 330 cura dedit leges, et quod natura remittit
 invida iura negant. Gentes tamen esse feruntur,
 in quibus et nato genitrix et nata parenti
 iungitur, et pietas geminato crescit amore.
 Me miseram, quod non nasci mihi contigit illic,
 fortunaeque loci laedor! Quid in ista revolvor?
 335 Spes interdictae, discedite! dignus amari
 ille, sed ut pater, est. Ergo, si filia magni

νά ἀγωνιστοῦν γυρεύουνε, ποιάς νά σέ πάθει νόφη. Ἄπ' ὄθους ἔναν
 διάλεξε, Μύρρα, γι' ἀντρα: ἔναν μονάχα ἄφησε ἀπ' ὄθους ἔξω.
 Μά ἐκείνη πιάσχει καί σὸν ἀπαλαίο ἀντιστέκεται ἔρωτά της,
 σὸν ἑαυτοῦ της λέει: «Τί βάζω μὲ τὸν νοῦ μου; τί προσπαθῶ;
 320 Θεοί, παρακαλῶ σας, καί σένα Σέβας καί ἄγνα Δίκαια τῶν
 γονέων,
 τὴν ἀμαρτία ἐπιτότην ἐπιποδίστε, τὸ ἔγκλημα νά γίνει μὴν
 ἀφήστε τὸ δικό μου,
 325 ἂν ἔγκλημα ἴαι. Γιατί τὸν ἔρωτα ἀφενῆται αὐτὸν τὸ Σέβας
 ν' ἀποτάξει: τὰ ζῶα τ' ἄλλα ἔτσι συνευρίσκονται, χωρὶς νά
 ἀμαρτάνουν,
 καί ἀίσχος δὲν λογίζεται γιὰ μιὰ θαμάνα νά βρεθεῖ
 330 νά ἔχει τὸν πατέρα της τὸν ἴδιο αὐτῆ καβάλα. Τὸ ἄλογο τὴν
 κόρη γιὰ γυναικία παύσει,
 καί αὐτὲς τοῦ γέννησε βαρτεῖει ὁ τράγος τίς καρσάκες, καί ἀπὸ
 ἐκεῖνον,
 τοῦ ἀπὸ τὸ σπέρμα του γεννήθησαν, τὰ ὄρνια συλλαμβάνουν.
 Καλότυχοι σέ ὄσους ἐπιτρέπονται ἐπὶται! Νόμους κακοῦς
 βουλὲς ἀνθρώπινες θεοπίσαν, καί αὐτὸ τοῦ ἐπιτρέπεται ἀπ'
 335 τῆ φύση
 οἱ νόμοι ἕρωφθόνως ἐμπροδίζου. Λένε ὠστόσο πῶς ὑπάρχου ἔθνη,
 ὄρου ἡ μάνα μὲ τὸν γιό της καί μὲ τὴν κόρη ὁ χύρης της
 παλαγιάζει, καί μὲ τὸν ἔρωτα αὐξάνει καί διαπάλασιο γίνεται τὸ
 σέβας.
 Ἄλλημονο ἀπ' τῆ δίστυχη ἐμένα, τοῦ σ' ἐκεῖνα δὲν ἔλαχε νά
 γεννηθῶ τὰ μέρη,
 καί ἀπὸ τοῦ τόπου μου τῆ μόλα τυραωνιέμαι! Τί σκέψεις
 εἶναι αὐτὲς τοῦ κάνω;
 335 Μαακριὰ ἀπαγορευμένους προσδοκίεις! Ἀξίλει τὴν ἀγάπη μου
 ἐκεῖνος, μὰ ἀγάπη κόρης πρὸς πατέρα! Ἄρα, ἂν δὲν ἦμιον
 τοῦ Κινύρα

non essem Cinyrae, Cinyrac concumbere possem;
nunc, quia iam meus est, non est meus, ipsaque damno
est mihi proximitas: aliena potentior essem.

340 Ire libet procul hinc patriaeque relinquere fines,
dum scelus effugiam; retinet malus ardor amantem,
ut praesens spectem Cinyran tangamque loquarque
osculaque admoveam, si nil conceditur ultra.

345 Ultra autem sperare aliquid potes, impia virgo?
Nec, quot confundas et iura et nomina, sentis?

Tune eris et matris paelex et adultera patris?
Tune soror nati genetrisque vocabere fratris?
Nec metues atro crinitas angue sorores,

350 quas facibus saevis oculos atque ora petentes
noxia corda vident? At tu, dum corpore non es
passa nefas, animo ne concipe, neve potentis
concubitu vetito naturae pollue foedus!

Velle putas; res ipsa vetat: pius ille memorque est

ἢ κόρη τοῦ μεγάλου, μέ τὸν Κινύρα θὰ μπορούσα νὰ τολμήσω
ἀντάμα.

Τώρα, μωᾶς καὶ εἶναι ἀνθρώπος δικός μου, δὲν εἶν' δικός μου, καὶ
τὸ κοινὸ μας αἷμα

εἶναι ἢ συμφορὰ μου. Ξένη ἂν ἦμουν θὰ μπορούσα νὰ κερδίσω! 340
Μακριὰ ἀπὸ ἐδῶ μπορῶ νὰ πάω, ἀπ' τῆς πατρῴδας μου τὰ

χόματα νὰ φύγω,

ὥστε τὸ κῆμα νὰ ἀποφύγω. Τοῦ ἔρωτα τὸ πάθος μέ κρατάει
τὸ κακὸ,

καὶ μένω γιὰ νὰ βλέπω τὸν Κινύρα, νὰ τὸν ἀγγίξω, νὰ τοῦ
μιλάω

καὶ νὰ τὸν φιλῶ, ἀφοῦ αὐτὰ ἐπιτρέπονται καὶ τίποτε ἄλλο
παραπέρα.

Μπορεῖς, ἀνόστια κόρη, κι ἄλλα εἶν' νὰ προσδοκᾶς ἀκόμη
παραπέρα, 345

δὲν νιώθεις πόσο πολὺ θεομῶς καὶ δόγματα ὑπερδουλείς;

Ἔσύ, λοιπὸν, καὶ τῆς μητρὸς σου ἀντίζηλος, μέ τὸν πατέρα σου
μολγέοντα, θὰ γίνεις;

Ἔσένα τοῦ ἀδελφοῦ σου ἀδελφῆ καὶ μάνα τοῦ ἀδελφοῦ σου θὰ
σὲ λένε;

Ὅυτε τίς ἀδελφός τοῦ ἔχουν μαῦρα φῶδια στὰ μαλλιά φοβάσαι,
ἐκείνες τοῦ ἀπαίσια δαδιά μπροστὰ στὰ μάτια καὶ τὰ πρόσωπα

κρατάντας,

350

τίς ἔνοχες καρδιές ἀναγνωρίζουν; Ἄφοῦ λοιπὸν τὸ σῶμα σου
τὸ ἔγκλημα

δὲν ἔχει ἀκόμα διαπράξει, μὴν τὸ ἀφήνεις στὴν ψυχὴ σου νὰ
φωλιάξει,

μέ συνουσία ἀθέμιτη τῆς φύσης τὰ πανίσχυρα θεομὰ μὴν τὰ
βασιμῆς!

Μὰ πῆς πῶς νὰί: τὰ πράγματα τὰ ἴδια σὲ ἐμποδίζουν! Γιατὶ
ἔχει εὐσέβεια ἐκείνος

365 moris — et o vellem similis furor esset in illo!¹
 Dixerat, at Cinyras, quem copia digna procorum
 quid faciat dubitare facit, scitatur ab ipsa,
 rominibus dictis, cuius velit esse mariti;
 illa silei primo patrisque in vultibus haerens
 360 aestuat et tepido suffundit lumina rore.
 Virginei Cinyras haec credens esse timoris,
 flere vetat siccataque genas atque oscula iungi;
 Myrrha datis nimium gaudet consultiague, qualem
 optet habere virum, 'similem tibi' dixit; at ille
 365 non intellectam vocem collaudat et 'esto
 tam pia semper!' ait. Pietatis nomine dicto
 demisit vultus sceleris sibi conscia virgo.
 Noctis erat medium, curasque et corpora somnus
 solverat; at virgo Cinyreia pervigil igni
 370 carpitur indomito furiosaque vota retractat
 et modo desperat, modo vult temptare, pudetque
 et cupit, et quid agat non invenit, utque securi
 saucia trabs ingens, ubi plaga novissima restat,
 quo cadat in dubio est omnique a parte timetur,
 375 sic animus vario labefactus vulnere nutat
 huc levis atque illuc momentaque sumit utroque;
 nec modus et requies, nisi mors, reperitur amoris.
 Mors placet: erigitur laqueoque innectere fauces

καὶ τηρεῖ τοὺς νόμους — ὦ, πῶς θὰ ἤθελα κι ἐκεῖνον ἢ ἴδῃα
 μανία νὰ κατεγγείλῃ).
 365 Ἔτσι εἶπε, μὰ ὁ Κινύρας, ποὺ ἀπὸ τῶν ἄξιων μνηστέρων τὴν
 παρθένωρα
 δὲν ἔβριε τί νὰ κάνει, ρωτᾷει νὰ μάθει ἀπὸ τὴν ἴδια,
 ὀνοματίζοντάς της τὸν καθενα, ποιανοῦ θέλει νὰ λέγεται γυναικία.
 Ἐκείνη πρῶτα σιωπᾷ μὰ, τὸν πατέρα της κατὰμάτα κατῶντας,
 πυρᾶνει καὶ μὲ ὀροσιά θεσμῆ τὰ μάτια της βουρκαίνει.
 360 Πὰ φόβο παρβενικὸ περνώντας τὰ ὁ Κινύρας,
 τὸ κἀμάμια ἀπαγορεύει, στεγνώνει τὰ μάγουλά της καὶ τὴν φιλᾷ.
 Περὶχρη ἢ Μύραρα ἀπ' τὰ φιλὰ καὶ στὴν ἐρώτησιν τί εἶδους
 ἀντρο
 γιὰ ἀντρο της θὰ ἤθελε νὰ πάρει, «ὅμοιο μὲ σένα», εἶπε: μὰ
 365 ^{ἡκεῖνος}
 τὸν λόγο δὲν ἐνόησε, τὴν ἔπαινει καὶ ἰπάντα τὴν ἴδια
 εὐσέβεια νὰ δείχνει(ν), λέει. Σὶὰν ἄκουσε τὴ λέξη εὐσέβεια,
 χαμηλῶσε τὰ μάτια ἢ κόρη ἀπὸ ἐνοχλῆ γιὰ τὸ ἀμάσχητά της.
 Μεσῶνυχτα ἦσαν, τίς ἔγνωες καὶ τὰ σώματα ὁ ὕπνος
 εἶχε πὰ κοιμάσει: μὰ ἢ φωτιά ἢ ἀκαίμητη τὴν κόρη τοῦ Κινύρα
 συναρπάζει, καὶ τοὺς τρελοῦς της πόθους πάλι συλλογᾷται.
 370 Πότε ἀπελπίζεται καὶ πότε λέει νὰ προσταθῆσει, μὰ νρεπτεται,
 μὰ θέλει, καὶ τί νὰ κάνει ἀπορεῖ, σὰν δέντρο ψηλὸ
 ἀπὸ τοσκούρα παγγρωμένο, ποὺ ὅσο τὸ τελευταῖο παγγῆμα ἀπομύνει
 πρὸς ποῦ θὰ γέμει εἶναι ἀμφοβολο, καὶ ἐπίρροβο νὰ πῆσει εἶνα
 γύρω εἶναι.
 Παράμοια καὶ ἢ ψυχῆ της ἀπ' τὰ πολλαὰ χτυπημάτα ἀβέβαια
 375 γέρνει
 μὰ ἀπὸ κεῖ καὶ μὰ ἀπὸ δῶ καὶ ἢ ποτὴ τὴν σπρώχνει ὀλοῦθε.
 Τέλος τοῦ ἔρωτα καὶ ἀναπαυῶς μόνον ὁ θάνατος φαντάζει.
 ἀποφασίζει νὰ πεθάνει. Σηκώνεται καὶ τὸν λαμῶ της ἀπὸ
 θηλὰ ἐτοιμάζεται

380 destinat et zona summo de poste revincta
'care, vale, Cinyra, causamque intellege mortis!'
dixit et aptabat pallenti vincula collo.

Murmura verborum fidas nutricis ad aures
pervenisse ferunt limen servantis alumnae.

385 Surgit annus reseratque fores mortisque paratae
instrumenta videns spatío conclamat eodem
seque ferit scinditque sinus ereptaque collo
vincula dilaniat. Tum denique flere vacavit,
tum dare complexus laqueique requirere causam.
390 Muta silet virgo terramque immota tuetur
et depressa dolet tardae conamina mortis.

Instat annus canosque suos et inania nudans
ubera per cunas alimentaque prima precatur,
ut sibi committat quidquid dolet; illa rogantem
aversata gemit; certa est exquirere nutrix
395 nec solam spondere fidem. 'Dic' inquit 'opemque
me sine ferre tibi: non est mea pigra senectus.
Seu furor est, habeo, quae carmine sanet et herbis;
sive aliquis nocuit, magico lustrabere ritu;
ira deum sive est, sacris placabilis ira.

400 Quid rear ulterius? certe fortuna domusque
sospes et in cursu est: vivunt genetrixque paterque.
Myrrha patre audito suspiria duxit ab imo
pectore; nec nutrix etiamnum concipit ullum

νά δέσει, ψηλά στὸ πᾶτερο περνάει τὸ ζωνάρι καὶ
«Κύνωρα, γειά σου, ἀγαπημένε, τὴν ἀφορμὴ τοῦ τέλους μου
νά μάθεις!»,

380 λέει καὶ τὸν λαϊμό της τὸν ὠχρὸ μὲ τὰ λουριά τὸν δέσει.
Τῶν λόγων της οἱ ψίθυροι στὰ ἔμπροστα αὐτῆς λένε πὺς φτάσανε
τῆς βάλιας, τοῦ οἱ ψίθυροι στὰ ἔμπροστα αὐτῆς πὺς φτάσανε
τῆς βάλιας, τοῦ οἱ ψίθυροι στὰ ἔμπροστα αὐτῆς πὺς φτάσανε

385 'Ορμάει ἡ γοιὰ, τὴν πόρτα ἀνοίγει καὶ ἔτοιμα τοῦ θάνατου
τὰ σύνεργα σὰν εἶδε, ἀντροστηγμει κραυγάζει

καὶ χτυπιέται, τὸ στῆθος της ξεσκίξει κι ἀρπάζει ἀπ' τὸν λαϊμό της
τῆ θηλιά καὶ τὴν ξεπλέκει. Ὅτε πιά ὄρα γιὰ κλάμα βρήκε,
τότε τὴν παῖνει ἀγκυαλιὰ καὶ τῆς θηλιάς ρωτάει τὴν αἰτία.

390 Σιγῇ τηρεῖ ἡ κόρη καὶ τῇ γῆ ἀκίνητη καιτᾶζει·
λυπᾶται τοῦ τὴν πρόλαβαν, τοῦ καθυστέρησε ἡ ἀπότρετρα
θανάτου.

395 'Εμμένει ἡ γοιὰ, τὴς ἀσπρες τρήκες καὶ τὰ γυμνά της στῆθῃ
τοῦ ἔχουνε κρεμάσει, τὴν κούνια καὶ τὴν τροφῇ τὴν πρώτῃ
ἐπικαλεῖται,

νά τῆς ἐμπιστευτεῖ τὸν πόνο της ζητᾶει. Μὰ ἐκείνη τὸ βάλια
ἀπὸ τὰ παρακάδια ἀποστρέφει καὶ βογκάει. Πείσμωνσε ἡ βάλια
καὶ ὑπόσχεται πρὸ πᾶνω καὶ ἀπὸ πίστῃ. «Πιές μου», τῆς λέει,

395 «καὶ ἄσε με
βοήθεια νά σοῦ δώσω. Δέν εἶμαι ἀνλικανη ἐπειδὴ ἴμαι γροιά.
Μακρία ἀν εἶναι, ἔφαυ καὶ ἔορκια καὶ βοτάνια τοῦ γιατρειούων,
καὶ ἀν σ' ἔβλαψε κανεῖς, μὲ τελετές καὶ μάγια σ' ἔξαγγνίζω.

400 'Οργῇ θεοῦ ἀν εἶναι, μὲ θυσία τὴν ὄργῃ μποῶ νά ἐξευμενίσω.
Τι ἄλλο νά βάλω μὲ τὸν νοῦ μου; τὸ σπικτικό σου εὐτυχεῖ,
εἶναι ἀσφαλές καὶ στῇ σωστῇ πορεία. Ζῶνε κι ἡ μάνα καὶ ὁ
πατέρας»).

400 «Πατέρας» σὰν ἄκουσε ἡ Μύρρα, στεναγμὸ ἀπὸ τοῦ στῆθους
ἔβγαλε
τὰ βάλια, μὰ κακὸ ἡ βάλια ἀκάμνη δέν βάζει κανένα μὲ τὸν νοῦ της,

405 mente nefas aliquemque tamen praesentit amorem
 propositique tenax, quodcumque est, orat, ut ipsi
 indicet, et gremio lacrimantem tollit anili
 atque ita complectens infirmis membra laceris
 'sensimus' inquit 'amas! Et in hoc mea (pone timorem)
 410 sedulitas erit apta tibi, nec sentiet unquam
 hoc pater'. Exiit gremio furibunda torumque
 ore premens 'Discede, precor, miseroque pudori
 parce!' ait; instanti 'Discede, aut desine' dixit
 'quaerere, quid doleam! Scelus est, quod scire laboras'.
 415 Horret anus tremulasque manus annisque metuque
 tendit et ante pedes supplex procumbit alumnae
 et modo blanditur, modo, si non conscia fiat,
 terret et indicium laquei coeptaque minatur
 mortis et officium commisso spondet amori.
 Extulit illa caput lacrimisque implevit obortis
 pectora nutricis conataque saepe fateri
 saepe tenet vocem pudibundaque vestibus ora
 420 texti et 'O' dixit 'felicem coniuge matrem!'

405 μιά πώς από έρωτα υποφέρει, αυτό το νιώθει.
 Στόν στόχο της έμμένει, και τί πρέπει να της πει
 παρακαλάει· την κόρη που θρηνεί στον γέφυκο τον κόρφο της
 την σφίγγει
 και άγριαιά με τα ισχνά τα μπράτσα της την παίρνει και
 της λέει:
 «Άγριας, το νιώθω! Και σε τούτο έχω (πιά μη φοβάσαι!)
 410 θά σ' εξυτηρητώσω καταλήθως, και τίποτε ό πατέρας σου
 δεν θά καταλάβει». Από τον κόρφο της μαινόμενη τραβιέται
 και πέφτει
 415 με τα μούτρα στο χεββάτι. «Σε έκτερώ, φύγε και την άθλια
 λυπησου
 την ντροπή μου!» λέει στη γριά που έπιμένει, και πάλι «φύγε
 ή πάθει», λέει,
 «να ρωτάς, γιατί πονώ! Είναι έγλημα αυτό που έσύ μοχθείς
 να μάθεις!».
 Άνατριχιάζει ή γριά, τα χέρια της, τρεμάμενα άπ' τα χρόνια και
 τον φόβο,
 420 άπλώνει και στης άνωθερφηής τα πόδια έκτερωσα προσπέφτει.
 415 Πότε την καλοπιάνει και πότε πάλι με άπειλές την φοβερίζει
 πώς άν το μυστικό δεν μάθει, θά μαστυρήσει τη θηλιά και
 την άπόπειρά της
 να πεθάνει· άν όμως της έμπιστευτεί τον έρωτά της, υπό-
 σχεται βοηθία.
 Σηκώνει το κεφάλι της ή κόρη και με τα δάκρυα που χύνονται
 βοέχει
 420 της βάριας της τα στήθη. Πολλές φορές κάνει το στόμα της
 να άνοίξει,
 420 μιά συγκατατίεται και από ντροπή το πρόσωπο στα ρούχα μέσα
 χούβει και «άχι!» μονάχα λέει, «τί τυχερή ή μάνα μου που έχει
 τέτοιον άντρα!»,

- 425 hactenus, et gemit. Celidus nutricis in artus
ossaque (sensit enim) penetrat tremor, albaque toto
vertice canities rigidis stetit hirta capillis,
multaque, ut excuteret diros, si posset, amores,
addidit; at virgo scit se non falsa moneri:
certa mori tamen est, si non potiatur amore.
430 'vive', ait haec; 'potiere tuo' et, non ausa 'parente'
dicere, conticuit promissaque numine firmat.
Festa piae Cereris celebrabant annua matres
illa, quibus nivea velatae corpora veste
primitias frugum dant spicea serta suarum
perque novem noctes Venerem tactusque viriles
435 in vetitis numerant: turba Cencreis in illa
regis adest coniunx arcanaque sacra frequentat.
Hygo, legitima vacuus dum coniuge lectus,
nacta gravem vino Cinyran male sedula nutrix,
nomine mentito veros exponit amores
440 et faciem laudat; quaesitis virginis annis
'par' ait 'est Myrrhae'. Quam postquam adducere iussa est
utque domum rediit, gaude, mca' dixit 'alumna:
vicinus!' Infelix non toto pectore sentit
laetitiam virgo, praesagaque pectora maerent,
445 sed tamen et gaudet: tanta est discordia mentis.
Tempus erat, quo cuncta silent interque Triones
flexerat obliquo Plaustrum temone Bootes:
ad facinus venit illa suum. Fugit aurea caelo
luna, tegunt nigrae latitantia sidera nubes;

- ἐτοῦτο μόνο καὶ βογγᾶ. Τῆς παραμάνιας τῆς τὰ παγωμένη μέλη,
τὰ κόκαλα ὀδάκερα οργῶν — καρτάλαβε, καὶ ὄλα τῆς κεφαλῆς τῆς
τὰ λευκὰ μαλινὰ φουντωσαν κι ὀρθώθησαν οἱ τῆρες τῆς στήτης. 422
Πολὰ τῆς εἶπε: νὰ ξεραῖώσει, ἂν ἦταν μπορετό, τὸν ἔρωτα ἐκεῖνο
τὸν βεδλυρό. Καὶ ἡ κόρη ἔπει πῶς εἶναι σωστὲς οἱ συμβουλές τῆς,
μὰ ἔπει πῶς θὰ πεθάνει, ἄμα δὲν γευτεῖ τὸν ἔρωτά τῆς.
(Ἰῆσε), τῆς λέει, («καὶ γέυσου τον!») — («τὸν πατέρα σου»), δὲν
τόλμησε
430 νὰ πεῖ: σώπασε καὶ τὴν ὑπόσχεση τὴν σφράγισε μὲ ἄρο.
Τῆς Δημητρίας τελούσαν τὴν ἐτήσια γιορτὴ οἱ εὐλαβικὲς μητέρες,
ἐκείνη πού, μὲ χιονάτη καλύπτοντας τὰ σώματα ἐσθήτα,
τοὺς πρώτους προσφέρουσε καρπούς, στεφάνια ἀπὸ στάχυα,
καὶ γὰ ἐννιά νυχτιές ὁ ἔρωτας καὶ τοῦ ἀντροῦς τὸ ἀγγύγιμα
εἶναι ἀπαγορευμένα. Στὸ πλῆθος ἀνάμεσα αὐτὸ ἡ Κερχρηδία
435 τοῦ βασίλια ἴαι ἡ γυναῖκα καὶ στὰ ἱερά μυστήρια μετέχει.
"Ὅσο, λοιπόν, ἡ σύλγος ἡ νόμιμη ἀπὸ τὴν κλίση λείπει,
μὲ ἕηλο ἡ βάγια λαθμενεα τὸν Κινύρα λιῶμα στὸ μεθύσι
πιάνει καὶ μὲ λόγια ψεύτικα ἔρωτα ἀληθινὸ τοῦ ἐξηγάει,
τὴν ἄμορφα τῆς κόρης ἐπαινεῖ καὶ γὰ τὰ χρόνια τῆς
440 («Ἰῶα εἶναι μὲ τῆς Μύρρας»), λέει. Κι ὅταν νὰ τοῦ φέρει
ἐλαβε ἐντρολή,
στὸ σπῆρι ἐπιστρέφει καὶ («Ζήτω!»), τῆς λέει, («ἀναθεωρετὴ μου.
νικήσαμε!»). Ἡ δύστυχη δὲν ἔνωσε πλέγια στὰ στήθη τῆς
445 ἡ κόρη τῆ χαρά, τὰ στήθια τῆς προφητικὰ λυποῦνται,
μὰ νιάθει κώλια καὶ χαρά: τέτοια εἶναι ἡ ἀντίφα στὰ μυαλά τῆς.
Ἦσαν ἡ ἄρα πού εἶναι ὄλα σιωπηλά κι ἀνάμεσα ἀπὶ τὴν Ἄροτο
εἶχε περάσει τὸ καρότσι μὲ τὸ λοξὸ κοντάρι του ὁ Βοώτης.
Στὸ ἔργαλημα βαδίζει ἡ κόρη τὸ δικὸ τῆς. Κάθηγε τὸ χυρὸ
ἀπὶ τὸν ὄλο
τὸ φεγγάρι, κρύβουσε μαῦρα σύννεφα τὰ ἀστέρια,

460 nox caret igne suo; primus tegis, Icare, vultus,
Erigoneque pio sacrata parentis amore.

Ter pedis offensi signo est revocata, ter omen
funereus bubo letali carmine fecit.

465 It tamen, et tenebrae minuunt noxque atra pudorem,
nutricisque manum laeva tenet, altera motu
caecum iter explorat. Thalami iam limina tangit,
iamque fores aperit, iam ducitur intus; at illi
poplite succiduo genua intremuere, fugitque
et color et sanguis, animusque relinquit euntem.

460 Quoque suo propior sceleri est, magis horret, et ausi
paenitet, et vellet non cognita posse reverti.

Cunctantem longaeva manu deducit et alto
admotam lecto cum traderet 'Accipe', dixit,
ista tua est, Cinyra! devotaque corpora iunxit.
465 Accipit obsceno genitor sua viscera lecto

virgineosque metus levat hortaturque timentem;
forsitan aetatis quoque nomine 'Filia!' dixit,
dixi et illa 'Pater!', sceleris ne nomina desint.
Plena patris thalamis excedit et impia diro

470 semina fert utero conceptaque crimina portat.
Postera nox facinus geminat, nec finis in illa est;
cum tandem Cinyras, avidus cognoscere amantem

καὶ ἡ νύχτα πιά δὲν ἔχει λάμπη. Πρῶτος τὸ πρόσωπο, Ἴκαρε,
ἔκρυπες ἐστὶ

450 καὶ ἡ Ἥλιονη, ποὺ ἄγασσε γιὰ τὴν ἀγίατη στὸν γονὸ τῆς.
Σκόνταψε τρεῖς φορές καὶ ἔκανε πίσω νὰ γυρίσει, τρεῖς φορές,
θεανάτου οἰανός, λυπητερὰ παραγούδησε ὁ μπουφός.

Στὸν δρόμο τῆς ἔκλεινε. Καὶ ἡ νύχτα μὲ τὰ μαῦρα τῆς σκοτάδι
τὴν ντροπὴ λυγίσει,

τῆς βάρυας τῆς τὸ χέρι μὲ τὸ ζερβὶ κρεατᾶ, καὶ μὲ τὸ ἄλλο,
κουνώντας το,

455 τὸν δρόμο ψάχνει νὰ βρεῖ στὰ τυφλά. Στῆς κάμαρης κιάλιας
φτάνει τὸ καρτώφι,

τὴν πόρτα ἀνοίγει καὶ μέσα πιά τὴν ὀδηγοῦν. Λυγίζουνε
τὰ γόνατά τῆς, τρέμουν, καὶ φεύγει, καθῶς προχωρεῖ,
τὸ χροῖμα καὶ τὸ αἷμα τῆς, τὸ πνεῦμα τὴν ἀφήνει.

Κι ὅσο κοντύτερα στὸ ἐργαλῆμα ζυγώνει, τόσο τρέμει, καὶ γιὰ
τὸ δάλμημα

460 ντρέπεται καὶ εὐχεται πίσω νὰ μπορούσε ἀγνώριστη νὰ φύγει.
Διστάζει, μὰ τὸ γέφυρο τὸ χέρι τὴν τραβᾷ καὶ στὸ ψηλὸ

τὴν σέφνει τὸ χλωμό καὶ «Πιά! τῆνι!», τοῦ λέει, δίνοντάς τῆν,
«Δικὴ σου εἶναι αὐτὴ, Κινύρα!», καὶ τὰ καταραμένα σώματα
ἔνωνει.

465 Δέχτηκε στὸ ἀνόσιο ὁ πατέρας τὸ σπλάγγνο του χλωμό
καὶ τοὺς παρθενακοὺς τῆς φόβους ἀπαλύνει καὶ τὴν παρακαλεῖ,
ἔνω ἔκλεινε τρέμει.

Ἴσως καὶ (κόρη), ὅπως στὰ χρόνια τῆς ταλαιβάσει, νὰ τὴν εἶπε,
κι ἔκλεινε (παταροῦλη) νὰ τὸν εἶπε, γιὰ νὰ χεῖ ὄνομα τὸ κρέμα.

Ἐργνος ἀπὶ τοῦ πατέρα φεύγει τὸ κρεβάτι καὶ σπέρμα ἀνόσιο
στὸν αἰσχρὸ τῆς κόλπο καὶ τὸν κρεπὸ τῆς ἀμαρτίας κουβαλάει. 470
Αὐτὸ τὸ κάνει τὸ κακὸ ἡ ἐπιπομένη νύχτα, καὶ ἔκει δὲν παύει.

Μὰ ὅταν πιά ἐπιθυμεῖ ὁ Κινύρας ποιά εἶναι ἡ ἐρωμένη του νὰ
μάθει,

post tot concubitus, illato lumine vidit
et scelus et natam, verbisque dolore retentis
pendenti nitidum vagina deripit ensem.

475 Myrrha fugit: tenebrisque et caecae munere noctis
intercepta neci est, latosque vagata per agros
palmiferos Arabas Panchaeaque rura relinquit
perque novem erravit redeuntis cornua lunae,
480 cum tandem terra requievit fessa Sabaea;
vixque uteri portabat onus. Tum nescia voti
atque inter mortisque metus et taedia vitae
est tales complexa preces: 'O siqua patetis
numina confessis, merni nec triste recuso
485 supplicium; sed ne violam vivosque superstes
mortuaque exstinctos, ambobus pellite regnis
mutataeque mihi vitamque necemque negate!
Numen confessis aliquod patet: ultima certe
vota suos habuere deos. Nam crura loquentis
490 terra supervenit, ruptosque obliqua per ungues
porrigitur radix, longi firmamina trunci,
ossaque robur agunt, mediaque manente medulla
sanguis it in sucos, in magnos brachia ramos,
495 in parvos digiti, duratur cortice pellis.
Iamque gravem crescens uterum perstrinxerat arbor
pectoraque obruerat collumque operire parabat:

μετὰ ἀπὸ τόσες συνευρέσεις, τῆς φέγγει φῶς καὶ βλέπει
τὴν κόρη καὶ τὸ ἐργάλημα συνάμα. Τὰ λόγια ἢ ὀργή του συγκαταεῖ,
καὶ ἀπ' τὸ κρημάμενο θηγάει τὸ λαμπρὸ του ἔϊφος ἀνασύπει. 475
Φεύγει ἢ Μύρρα, καὶ χάθη στῆς μαύρης νύχτας τὰ σκοτάδια
τὸν θάνατο γλυτώνει καὶ στις ἀπέραντες πλανιέται φωνιχόφυρες
τῆς Ἀραβίας ἐκτάσεις καὶ τὴν Παργαία γῆ ἀφήνει πίσω.

Ἐνωιά φορὲς τοῦ φεγγαίου τὰ κέφατα γελίσαν,
ἔσαν πιά κουρασμένη νὰ γυρνάει, στοῦ Σαββαῖ τῆ χώρα σταματάει. 480
Μόλις τοῦ βάσταγε τῆς μήτρας τῆς τὸ βάρος. Τί νὰ δεηθεῖ δὲν
ἔχει ἰδέα,

στον φόβο ἀνάμεσα τοῦ χάθου καὶ στῆς ζώῆς τὴν ἀηδία
ταλαινεύεται καὶ προσευχὴ τέτοια περὶ του πλέκει: «Ἴσοεῖς θεοὶ
ποῦ ἀκούτε τίς δεήσεις, εἶναι δικαία (δὲν τὸ ἀνοῦμαι) ἡ ἀπίστια
τιμωρία. Μὰ γὰ νὰ μὴ μαιῶκα μήτε τοὺς ζωντανούς, ἀν ἐπιζήσω,
μήτε καὶ τοὺς νεκρούς, ἀμα πεθάνω, καὶ ἀπ' τὰ δυὸ ἐξορίστε με
485 βασιλεια.

Μεταμορφῶστε με, κι ἔτσι ζωὴ καὶ θάνατο μαζί νὰ μοῦ ἀρη-
θεῖτε!».

Υπάρχει πνεῦμα θεϊκὸ που τίς δεήσεις ἀρροικαίει. Τὴν τελευτάια
σέγουρα

εὐχὴ κάποιος εἰσάκουσε θεός. Πιατὶ μιλῶσε ἀκόμα, ἔσαν τὰ
ἄκρα τῆς

ἐκάνυψε ἡ γῆ καὶ ἀπ' τὰ στασιμένα τῆς τὰ νύγια λοξές
ξερτῆδῶσαν οἱ ρίξες, γὰ τὸν ψηλὸ κορμὸ τῆς θεμέλια γερὰ,
τὰ κόκαλά τῆς ξύλωσαν, καὶ τὸ αἷμα τοῦ ἔχε μέσα στὰ μεδούλια
γίνηκε γυμός, καὶ σὲ κλαδιά ἀλλιάζανε τὰ χέρια,

τὰ δάχτυλά τῆς σὲ κλαδιάκια, τὸ δέγμα σακλῆγανε σὲ φλοῦδα.
Τὸ δέντρο, μεγαλώνοντας, εἶχε τὴν φορτωμένη μήτρα κιάλια
περισφίξει,

εἶχε ἀπλωθεῖ στὸ στῆθος τῆς καὶ λίγο ἤθελε καὶ τὸν λαμπρὸ
ἀκόμη νὰ καλύψει.

non tulit illa moram venientique obvia ligno
subsedid mersitque suos in cortice vultus.

500 Quae quamquam amisit veteres cum corpore sensus,
flet tamen, et tepidae manant ex arbore guttae.
est honor et lacrimis, stillataque cortice murra
nomen erile tenet nullogue tacebitur aevo.

505 At male conceptus sub robore creverat infans
quaerebatque viam qua se genetrice relicta
exsereret; media gravidus tumet arbore venter.

Tendit onus matrem, neque habent sua verba dolores,
nec Lucina potest parientis voce vocari.

Nitenti tamen est similis curvataque crebros
dat gemitus arbor lacrimisque cadentibus umet.

510 Constitit ad ramos mitis Lucina dolentes
admovitque manus et verba puerpera dixit.

Arbor agit rimas et fissa cortice vivum
reddit onus, vagitque puer, quem mollibus herbis
Naiðes impositum lacrimis unxere parentis.

515 Laudaret faciem Livor quoque: qualia namque
corpora nudorum tabula pinguntur Amorum,
talis erat; sed, ne faciat discrimina cultus,
aut huic adde leves, aut illis deme pharetras.
Labitur occulte fallitque volatilis aetas,
et nihil est annis velocius: ille sorore
natus avoque suo, qui conditus arbore nuper,

Δὲν ἀφῆσε ἄλλο χρόνο νὰ περάσει, γάμω κάθισε, στὸ δέντρο ποὺ
περιόταν κόντρα,

Μὲ ὄνο ποὺ τὶς παλιές αἰσθήσεις ἔχασε ἀντάμα μὲ τὸ σῶμα,
ὄμως κλάει, καὶ στάλας ἀναβρόζουσε ζεστὲς ἀπὸ τὸ δέντρο.
Πολύτιμα τὰ δάκρυά της εἶναι, καὶ τὸ μύθο ποὺ στάζει ἀπὶ
τὸν κορμὸ της

τὸ ὄνομα κρατᾶει τῆς κυρᾶς του, ποὺ ἔτσι αἰῶνιο θὰ μείνει.

Τὸ βρέφος πάλι ποὺ ἀνόσια συνελήθη, μεγάλωνε στὸ δέντρο
ἀποκάτω

καὶ δρόμο πιά γυρεύει, τῆ μάνα του ν' ἀφήσει
καὶ ἔξω νὰ ἴβγει. Στὸ δέντρο μέσα ἡ κοιλιά φουσκώνει ἀπὸ τὸ
βάρος,

στενάζει ἡ μάνα ἀπὶ τὸ φορτίο, φωνὴ δὲν ἔχει ὄμως τὶς ὠδίνες της
νὰ ἐκφράσει οὔτε καὶ τὴν Δουκλίη, στίς ἐπιτρόκους βοηθῶ, γιὰ
νὰ καλέσει.

505 Ὅμοιο ὄμως εἶναι μὲ γυναίκα ποὺ ὠδινᾶται καὶ διτλωμένο
βογγᾷ συγγνὰ-πυκνὰ τὸ δέντρο καὶ μὲ δάκρυα ποὺ πέφτουν
μουσκαεύει.

Στέκεται στὰ κλαδιά μὲ εὐμένεια ἡ Δουκλίη ποὺ πονᾶνε,
τὰ χέρια της ἀπλώνει καὶ λέει εὐχὲς γιὰ καλὴ γέννα.

510 Σχιζιμὲς ἀνοίγουνε στὸ δέντρο, σκάει ἡ φλούδα, καὶ τ' ἐνοχλῶντανο
φορτίο ξεπροβάλλει. Κλάει τὸ ἀγόρι, στὸ μαλακὸ γρασίδι
τὸ ἀπιδῶνον οἱ νεράιδες καὶ μὲ τὰ δάκρυα τὸ ἀδειφουνε τῆς μάνας.

Κι ὁ Φθῶνος ὁ ἰδιος τὴν ὀμορφιά του θὰ ἐπαινοῦσε ἦταν παρφομοιος
μὲ τὸ σῶμα Ἐρώτος γυμνοῦ ποὺ φτιάχνουν οἱ ζωγράφοι.

515 Ὅμοιοι θὰ ἦταν, κι ἀν θεὸς ἀπὸ τῆ φορεσιά νὰ μὴν τοὺς διακαθίσει,
βάλε τοῦ ἑνὸς φαρέτρα ἐλαφριά ἢ βγάλῃ τὴν ἀπὶ τὸν ἄλλο.

Περνοῦν γοργὰ τὰ χρόνια φρεσωντὰ ἀνεπαίσθητῶς
καὶ παχύτερο τίποτε δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ χρόνια. Κι αὐτὸς τῆς ἀδείφῆς
καὶ τοῦ παπτοῦ του ὁ γιός, ποὺ μὲς στὸ δέντρο ἦτανε κρυμμένος,

516

519

nuper erat genitus, modo formosissimus infans,
iam iuvenis, iam vir, iam se formosior ipso est,
iam placet et Veneri matrisque ulciscitur ignes.
Nanque pharetratus dum dat puer oscula matri,
inscius exstanti destrinxit harundine pectus.
Laesa manu natum dea reppulit, altius actum
vulnus erat specie primoque fefellerat ipsam.
Capta viri forma non iam Cythereia curat
liora, non alto repetit Paphon aequore cinctam
piscosamque Cnidon gravidamve Amathunta metallis;
abstinet et caelo: caelo praefertur Adonis.
Hunc tenet, huic comes est, adsuetaque semper in umbra
indulgere sibi formamque augere colendo,
per iuga, per silvas dumosaque saxa vagatur,
fine genus vestem ritu succincta Dianae,
hortaturque canes tutaque animalia praedae,
aut pronos lepores aut celsum in cornua cervarum
aut agitat dammas; a fortibus abstinet apris
raptoresque lupos armatosque unguibus ursos
vitat et armeni saturatos caede leones.
Te quoque, ut hos timeas, si quid prodesset monendo
possit, Adoni, monet, 'Fortisque fugacibus esto!'
inquit: 'in audaces non est audacia tuta.

γεννήθηκε (δὲν πᾶσι πολὺς καιρὸς) καὶ νῆπιό ἀραιότατο ἐγγὺν
καὶ παλαιήλαροι κι ἄντρας πιά σωστός, κι ὀμορφωaine ὀλοένα.
Στὴν Ἀφροδίτῃ ἀφέσει καὶ γιὰ τῆς μάνας του τὸ πάθος ἐδώκεται.
'Ἐνώ τῇ μάνα του φιλάει τὸ παιδί μὲ τῇ φαέστρα,
ἔθελαι μὲ τὴν ἄκρη τῆς σαφτας του τῆς ἔξυσε τὸ στῆθος.
Τραυματισμένη ἢ θεὰ τοῦ γνέφει γιὰ νὰ φύγει. "Ἦτανε ὅμως πιὸ
βαθὺ
τὸ τραῦμα ἀπ' ὅσο ἐφάνη στὴν ἀρχή, μὰ εἶδηση ἔκλειη δὲν ἐπίτρε.
Τῆς ὀμορφιάς αἰγυμάλωτη τοῦ ἄντρα, πιά δὲν τὴν νοιάζουν τῶν
Κυθῆρων
οἱ ἀκτές, οὔτε τὴν Πλάφο ἀνάζητᾶ, που τὸ βαθὺ τὸ πέλταρος τὴν
ζώνει
οὔτε τὴν ψαροβόφα Κνίδο καὶ τὴν παλοσία σὲ μέταλλα Ἀμαθούνα.
'Ἀπέχει κι ἀπ' τὸν οὐρανὸ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἀνώτερο τὸν Ἄδωνη
πιά βόισκει.
Αὐτὸν κρατᾶ, αὐτὸν καὶ συντροφεύει, καὶ μὶ ὄλο που πάντα
στῆ σκιά
ἦτανε μαθημένη, ἢ ὠραιότερη νὰ προσπαθεῖ νὰ γίνει,
στὰ ἄλλα καὶ στὰ διδάσεια γυρνᾶ καὶ στὰ δασώδη βράχια,
ροῦγχο φορᾶ κοντὸ ὡσὰν τὴν Ἄρτεμη κι ἐκείνη, στὸ γόνατο
νὰ φτάνει,
καὶ ξεσηκώνει τὰ σκυλιὰ καὶ ζῶα ἀκλίνδυνα στῇ θήρα,
λαγυλὸς βραχυόσωμους καὶ ψηλὰ ἐλάφια κερασφόρα
ἢ καὶ ζαρκιὰδια κυνηγᾶ. Ἄπὸ τοῦς ἀγρίους μακροῖα κρατιέται
κάτρου
καὶ τοῦς ἀρπαχτικὸς τοῦς λύκους, τῆς ἀρκαοῦδες που ἔχουν νύχια
φοβερά
ἀποφεύγει καὶ τὰ λιοντάκια, που, κοπάδια σφάζοντας, χορταίνου.
Κι ἐσένα, νὰ τὰ φοβᾶσαι, ἀν ἔχουν κάποιια δύναμη τὰ λόγια τῆς.
'Ἄδωνη, παροτρύνει, καὶ «Θάπρος μὶ ἐκείνη που φοβοῦνται νὰ χεῖσι»,
τοῦ λέει, «στὰ θαρραλέα ἐπικλίνδuno τὸ θάπρος σου νὰ δέχγεις.

- 545 Parce meo, iuvenis, temerarius esse periclo,
neve feras quibus arma dedit natura lacesse,
stet mihi ne magno tua gloria. Non movet aetas
nec facies nec quae Venerem movere leones
saetigerosque sues oculosque animosque ferarum.
550 Fulmen habent acres in aduncis dentibus apri,
impetus est fulvis et vasta leonibus ira,
invisumque mihi genus est. Quae causa, roganti
'Dicam' ait 'et veteris monstrum mirabere culpae.
Sed labor insolitus iam me lassavit, et, ecce,
555 opportuna sua blanditur populus umbra,
datque torum caespes: libet hac requiescere tecum'
(et requievit) 'humo' pressitque et gramen et ipsum
inque sinu iuvenis posita cervice reclinis
sic ait ac mediis interserit oscula verbis:
560 'Forsthan audieris aliquam certamine cursus
veloces superasse viros: non fabula rumor
ille fuit (superabat enim), nec dicere posses,
laude pedum formaene bono praestantior esset.
Scitanti deus huic de coniuge «Coniuge» dixit
565 «nil opus est, Atalanta, tibi: fuge coniugis usum;
nec tamen effugies teque ipsa viva carebis).
Territa sorte dei per opacas innuba silvas
vivit et instantem turbam violenta procorum
condicione fugat, «nec sum potitunda, nisi» inquit

- Αυτήσου με, ἀγῆρι μου, παρὰτόλμος μὴ εἶσαι,
καὶ μὲ θηρία, ποὺ ἔπλασε ἡ φύση, μὴν τὰ βάξεις,
μήπως ἡ δόξα σου ἀκοιβά σὲ μένανε στοιχίσει. Οὔτε τὰ νιάτα
οὔτε ἡ ἀγοριά, ποὺ ἐμένα συγκυνηῶσαν, τὰ λοντάκια συγκυνοῦνε,
τοὺς λάσιους κάπρους, τὰ μάτια καὶ τὸ μένος τῶν λεόντων.
'Ασπορπείλια βόχουν οἱ παρχεῖς μὲ τὰ γαμπά τους νύγια κάπροι,
καὶ εἰς ἐπιθετικά τὰ κοκαινότραχα λοντάκια καὶ ὀργίδια,
τὸ γένος τους μισῶ». Πλὰ τὴν αἰτία ἐκείνος τὴν ρωτᾷ.
«Θὰ σοῦ τὴν πᾶν, τοῦ λέει, «καὶ μὲ τὴ φάκη τῆς παλαιᾶς τους
ἀμαρτίας θ' ἀπορήσεις.
'Ο μύθος ἄμας ὁ ἀσυνήθιστος μὲ ἔχει καταβάθει· μά, μά!
φαιδένια χαρῆζει ἐτούτη ἡ λεύα τὴ σιά της
καὶ τὸ χορτάει κάθει γὰ κρεβάτι. Μάζι σου θέλω ἐδῶ νὰ ἔμπο-
στᾶσω!»
καὶ ἀπόστασε στὸ χῶμα, στὴ γλῶσση ἀπάνω του ρεμπένη.
Στοῦ νιῶ τὸν κόροπο τὸν λαϊμό της ἀποθέτει καὶ ἑσπλωμένη
ἔτσι τοῦ λέει, μὲ φιλὰ ἐναλλάσσοντας τὰ λόγια:
'Μπορεῖ καὶ νὰ ἔχεις ἀκουστὰ γὰ κάπρια ποὺ σὲ ἀγῶνα δρομόμου
τοὺς γοργοὺς ἐνάκησε ἄντρας. Δὲν ἦταν παραιμῆθι ἡ φήμη
ἐκείνη (στ' ἀγῆθια τοὺς νικῶσε), καὶ δὲσκαλο θὰ ἴτανε νὰ κλίσεις
ἀν τῶν ποδιῶν της ἡ ἀρετὴ ἀνώτερη ἦταν ἢ ἡ χάρη τῆς μωρ-
φῆς της.
'Ο θεός, σὰν ρώτησε ἐκείνη γι' ἄντρα, «Ἄπ' ἄντρα», τῆς εἶπε,
«Ἄταλάντη, ἐσὺ δὲν ἔχεις χροσία· τὸ σμῆξιμο μὲ ἄντρα ν' ἀπο-
φύγεις!
565 Μὰ γοαφτὸ δὲν εἶναι νὰ γλυτώσεις καὶ ζωντανὴ τὸν ἑαυτὸ σου
θεὸ νὰ χάσεις).
Τὴν πρόμαζε ὁ θεϊκὸς χρηγημὸς καὶ ἀνύμφευτη σὲ δέσση σκοτεινὰ
ζεῖ καὶ τὸ παῖθος ποὺ τὴν ζῶνει τῶν μνηστήρων ἀποφύγει
μὲ ἄπο ἀπτηνῆ. «Κανεις δὲν θὰ μὲ πιάσει», λέει ἐκείνη,

- 570 «victa prius cursu: pedibus contendite mecum!
Praemia veloci coniunx thalaminique dabuntur,
mors pretium tardis: ea lex certaminis esto!».
Illa quidem immitis, sed (tanta potentia formae est)
veni ad hanc legem temeraria turba procorum.
575 Sederat Hippomenes cursus spectator iniqui
et «Petitur cuiquam per tanta pericula coniunx?»
dixerat ac nimios iuvenum damnarat amores;
ut faciem etposito corpus velamine vidi,
quale meum, vel quale tuum, si femina fias,
580 obstipui tollensque manus «Ignoscite» dixit
«quos modo culpavi! Nondum mihi praemia nota,
quae peteretis, erant». Laudando concepit ignes
et, ne quis iuvenum currat velocius, opiat
invidiamque timet. «Sed cur certaminis huius
585 intemptata mihi fortuna relinquitur?» inquit
«audentes deus ipse iuvat». Dum talia secum
exigit Hippomenes, passu volat alic virgo.
Quae quamquam Scythica non setus ire sagitta
Aonio visa est iuveni, tamen ille decorem
590 miratur magis: et cursus facit ipse decorem.
Aura refert ablata citis talaria plantis,
tergague iactantur crines per eburnea, quaeque
poplitibus suberant picto genualia limbo,
inque puellari corpus candore ruborem
traxerat, haud aliter, quam cum super atria velum
595 candida purpureum simulatas inficit umbras.

- «ἀν σὲ ἀργῶνα δρόμου πρῶτα δὲν κερδίσει. Στὸ τρέξιμο μαζί μου
παρβαγέιτε!»
570 Ἰνναίκα καὶ γάμου κλήνη ὁ γρήγορος γιὰ ἔπαθλο θὰ λάβει,
θάνατος ἢ πονὴ γιὰ τοὺς ἀργούς. Αὐτὸς ἀς εἶναι ὁ ὄρος τοῦ
ἀργῶνα!».
Ἀνάγγητη ἐκέλη, μὰ (τόση τοῦ κάλλους ἢ ἰσχύς!)
ἀτρόμητο προσέφευται τὸ πλῆθος τῶν μνηστῆρων, τὸν ὄρο
ἀψηφώντας.
575 Ὁ Ἰππομένης πῆρε θέση γιὰ νὰ δεῖ τὸν ἄνισο ἀργῶνα,
«Θὰ κινδυνέψει κανεὶς τόσο πολὺ γυναικα γιὰ νὰ πᾶσει;»,
εἶπε, καὶ τῶν νέων τὸν ἔρωτα γιὰ ὑπερβολὴ κατηγοροῦσε.
Τὴν ὄψη καὶ τὸ σῶμα της σὰν εἶδε γυμνωμένο ἀπ' τὸν χιτῶνα,
μὲ τὸ δικό μου ὄμοιο ἦ, ἀν ἦσουνα γυναικα, τὸ δικό σου,
τά χάσε καὶ τὰ χέσια ὑψώνοντας, «συγγνώμη», εἶπε, «σᾶς ζητάω
ἑσᾶς ποὺ ἐπαρσβαλα πρὶν ἀπὸ λίγο! τὸ ἔπαθλο τοῦ ἀργῶνα
581 ἀγνωσοῦσα». Καὶ ἔπαιωνώντας την, ἀσταῆζε φωτιά,
καὶ δέεται νέος κανεὶς ταχύτερα μὴν τρέξει,
καὶ τὸν φθόνο τους φοβᾶται. «Μὰ γιατί στὸν ἀργῶνα αὐτὸ
ἦ τύχη μου ἀδοκίμαστη νὰ μείνει;», εἶπε.
585 «Τὸς τολμηροὺς ὁ θεὸς ὁ ἴδιος τοὺς συντρέχει». Τέτοια περὶπου
συλλογᾶται ὁ Ἰππομένης, ἐνῶ μὲ βῆμα φτερωτὸ πετάει ἢ παρθένα.
Κι ἀπὸ σάττα στυθική γοργότερα πῶς πήγαινε
στὸν Βοιωτὸ ἔφάνη νέο, κι ὥστόσο τὴν ὁμοφιά ἐκείνος
πρότερο θαυμάζει, καὶ ἢ ταχύτητα τὴν ὁμοφιά αὐξάνει.
590 Τὴ γυρισμένη ἀκρη τοῦ χιτῶνα ἀπ' τὰ γοργὰ της πόδια ἢ αἶφα
ἀναστραχάνει,
τὰ μαλλιά στὴ φλιντισένια πλάτη κυματίζουν,
ἀπὸ τὰ γόνατά της κρέμονται χρωματιστὲς κορδέλες,
καὶ τὸ λευκὸ παρθενακὸ κορμί της κοκκινίζει,
ὅμοια ὅπως ὅταν ἀπὸ αἴθριο λευκὸ ἔπᾶνε
595 φταχτὲς σκιές δημιουργεῖ πανὶ ἀπὸ πορφύρα.

Dum notat haec hospes, decursa novissima meta est
 et tegitur festa victrix Atalanta corona;
 dant genitum victi penduntque ex foedere poenas.
 Non tamen eventu invenis deterritus horum
 constitit in medio vulthque in virgine fixo
 «Quid facilem titulum superando quaeris inertes?
 Mecum confer!» ait. «Seu me fortuna potentem
 fecerit, a tanto non indignabere vinci:
 namque mihi genitor Megareus Onchestius, illi
 est Neptunus avus, pronepos ego regis aquarum,
 nec virtus citra genus est; seu vincar, habebis
 Hippomene victo magnum et memorabile nomen».
 Talia dicentem molli Schoeneia vultu
 aspicit et dubitat, superari an vincere malit,
 atque ita «Quis deus hunc formosis» inquit «iniquus
 perdere vult caraeque iubet discrimine vitae
 coniugium petere hoc? Non sum, me iudice, tanti.
 Nec forma tangor (poteram tamen hac quoque tangi),
 sed quod adhuc puer est: non me movet ipse, sed aetas.
 Quid quod inest virtus et mens interrita leti?
 Quid quod ab aequorea numeratur origine quartus?
 Quid quod amat tantique putat conubia nostra,
 ut pereat, si me fors illi dura negarit?
 Dum licet, hospes, abi thalamosque relinque cruentos!
 Coniugium crudele meum est; tibi nubere nulla
 nolet, et optari potes a sapiente puella.

Ἐπὶ τὰ βλάπτει ὁ ξένος, ἐνῶ τὴν τελευταία παλίνουε στροφοῦ
 καὶ μὲ γιορταστικῶ στεφάνῳ νικητρία ἐστέφθη ἢ Ἀταλάντη·
 Βράχον οἱ νικημένοι στενεγμῶ καὶ τὴν ποιῆν πρὸ ἔχου συμ-
 φωνῆσει
 ἔπληρώνουν. Τὸ τέλος τους τὸν Τροπομένην δὲν φοβῆσαι,
 στῆ μέση στέχει καὶ μὲ τὸ βλέμμα του στῆν κόρη στῶλωμένο,
 «Παρὶ τὴν εὐκόλη τῆ δόξα ἀναζητεῖς, τοὺς πάθυμους νικῶντας;
 Μὲ μένα βάλ' ται, λέει, «καὶ ἂν ἡ τύχη δύναμη μου δώσει
 δὲν θά ναι ἀτίμωση γὰ σέ νὰ νικηθεῖς ἀπὸ τσανὸ ὡσαν κι ἐμένα.
 Παρὶ εἴμαι γιὸς τοῦ Ὀρχήστριου Μεγαρέα, κι ἐκείνου
 ὁ Ποσειδῶνας πάππος, δισέγγονος ἐγὼ τοῦ πῆρα τῶν ἰδάρων,
 κι ἡ ἀρετῆ ἀπὸ τὸ γένος μας δὲν λείπει. Κι ἂν νικηθῶ, θά
 βράδαις,
 τὸν Τροπομένην ἔχοντας νικῆσει, ἀνησιμῶντο ὄνομα μετάρλο».
 Τέτοια τῆς λέει καὶ μὲ γλῶσσὸ ἡ κόρη τοῦ Σχονεῖα βλέμμα
 τὸν κοιτᾷ καὶ διατάζει, νὰ νικηθεῖ ἢ νὰ νικῆσει, ἂν προτιμᾷει,
 καὶ «ποιός θεὸς τοὺς ἄμορφους φθονεῖ, μονάχη λέει,
 «τὸν χαμὸ του θέλει κι ὀφῆει μὲ πῆσο τῆς γλῶσσειας ζῶης του
 αὐτὸ τὸν γάμο νὰ ζητᾷ; Δὲν ἔχω τέτοια ἀξία, κατ' ἐμένα,
 οὔτε ἡ ἀμορφιά του μὲ ἀγγίξει (μὲ ἄλο πρὸ θά μποροῦσε νὰ
 μ' ἀγγίξει),
 μὰ πὼς παιδί ναι ἀκόμη; τὰ νᾶρα του, ὄχι ὁ ἴδιος, μὲ λυποῦνε. 615
 Μὴν εἶναι ἡ ἀρετῆ του καὶ ἡ καρδιά πρὸ φόβο δὲν γωαῖζει τοῦ
 θανάτου;
 Μὴν εἶναι πρὸ τοῦ θαλάσσιου ἄρχοντα δισέγγονος λογιέται;
 Μὴν εἶναι πρὸ μὲ ἀγαπᾷ καὶ ἀξία στὸν γάμο μας τεράστια ἀποδοῖσει;
 Πρὸ δὲν τὸν νοιάζει ὁ θάνατος, ἂν τύχη σκληρῆ ἐμένα δὲν τοῦ
 δώσει;
 Ὅσο ναι, ξένε, μπορετὸ, φύγε καὶ ἔσχενα τὸ ματωμένο μου χερσέβτι.
 Εἶναι σκληροὶ τοῦ γάμου μου οἱ ὄποι. Ἰναίλια σου καμιά 621
 δὲν θ' ἀρνῆθῆι νὰ γίνε, καὶ κάθε γνωστικῆ κοπέλια θά σέ θέλει.

625 Cur tamen est mihi cura tui tot iam ante peremptis?
Viderit! Intereat, quoniam tot caede procorum
admonitus non est agiturque in taedia vitae.
Occidet hic igitur, voluit quia vivere mecum,
indignamque necem pretium patietur amoris?
Non erit invidiae victoria nostra ferendae.
630 Sed non culpa mea est: utinam desistere velles
aut, quoniam es demens, utinam velocior esses!
At quam virgineus puerili vultus in ore est!
A, miser Hippomene, nollem tibi visa fuissem!
Vivere dignus eras; quodsi felicior essem,
nec mihi coniugium fata importuna negarent,
635 unus eras cum quo sociare cubilia vellem».
Dixerat, utque rudis primoque cupidine tacta,
quod facit ignorans amat et non sentit amorem.
Iam solitos poscunt cursus populusque paterque,
cum me sollicita proles Neptunia voce
640 invocat Hippomenes «Cytherea» que «comprecor, ausis
adsit» ait «nostris et quos dedi, adiuvet ignes!».
Detulit aura preces ad me non invida blandas,
motaque sum, fateor, nec opis mora longa dabatur.
Est ager, indigenae Tamasenum nomine dicunt,
645 telluris Cypriae pars optima, quem mihi prisce
sacravere senes templisque accedere dotem
hanc iussere meis. Medio nitet arbor in arvo,
fulva comas, fulvo ramis crepitantibus auro:

Πατρί νά νοιάζομαι ἔγώ γιά σένα τόσο, μέ τόσοις ποῦ ἤδη ἔχω
ἀφανίσει;
625 Νά ἔχει τὸν νοῦ του! Ὡὰ πεθάνει, λοιπὸν, ἀφοῦ ἦ σφαγή μνη-
στηρῶν τόσων
δὲν τὸν ἔχει συνείδησι, μὰ στῆς ζωῆς τὸν σπρώχνει τὴν ἀγρία.
Ὡὰ πεθάνει, λοιπὸν, ἀφοῦ μαζί μου ἤθελε νὰ ζήσει,
καὶ θάνατο ἀνάξιο θὰ βρεῖ γιά πληρωμὴ τοῦ ἔρωτά του!
630 Ὁ φθὸνος γιά τὴ νίκη μου ἀνυπόφορος θὰ εἶναι.
Μὰ ἔγώ δὲν φταίω· μακάρι νὰ θελῶς ν' ἀπόστησι!
Ἦ, ἀφοῦ παραφρον εἶσαι, εἴθε πῶς γρηγόρος νὰ εἶσαι!
Μὰ πόση παρθένας χάρη στὸ παιδικό του πρόσωπο ὑπάρχει!
Ἄχ, Ἴητρομένη ἄμοιρε, εἴθε ποτέ σου νὰ μὴ μ' εἶδες δεῖ!
635 Ὡὰ ἄξιζε νὰ ζήσεις. Πατρί ἀν ἦμιον τυχερότερη
καὶ μοῖρα δόικη τὸν γάμο δὲν μοῦ ἀρνῶσαν,
μ' ἐσένα μόνο θὰ θελάα στὸ νυφικό κρεβάτι μου νὰ σμιλέω».
640 Εἶπε καὶ ἀπειρη ὄντας στὸ ἄγγιγμα τοῦ ἔρωτα τὸ πρῶτο,
δὲν ἔσπει τί νὰ κάνει, ἀραπῆ καὶ ἔρωτας πῶς εἶναι δὲν γνωρίζει.
Στὸ στάδιο τὸ γνάριμο πηγαίνουν μέ τὸν λαὸ καὶ τὸν πατέρα
τῆς ἀντάμια,
ὄταν μέ ἀνήσυχη φωνή τοῦ Πλοσειδῶνα ὁ γόνος,
645 ὁ Ἴητρομένης, δέεται: «Στὴν Κυθήρεια, προσεύχομαι, στὸ τόλ-
μημά μου
νά ναι παραστατής καὶ τῆ φωτιά ποῦ μ' ἀνάψε νὰ συνδαλώσει».
Ἦ αὐῆρα μεταφέρει τὴς δεήσεις του σέ μένα, ποῦ καλόγνωμη
τὴς δέχτηκα, τ' ἀμολογῶ, καὶ τῆ βοήθεια μου δὲν ἀφῆρησα νὰ δώσω.
645 Ἰτάρχει ἔνας ἀγρός ποῦ οἱ ντόπιοι ὀνομάζουνε Ταμάσιο,
τῆς γῆς τῆς Κύπρου ἀριστο κομμῆατι, ποῦ οἱ ἀρχαῖοι
μοῦ ἀφιέρωσαν γερῶντοι καὶ τοῦ ναοῦ μου προῖκα
τὸν ὄρλοσιν· στῆ μέση τοῦ ἀγροῦ λάμπει ἕνα δέντρο,
μέ φύλλαγμα πυρόξανθο, μέ κλάδες ποῦ ἀπὶ τὸ πυρόξανθο χρο-
σάφι στραφταλίζουν.

650 hinc tria forte mea veniens decerpta ferebam
 aurea poma manu nullique videnda nisi ipsi
 Hippomenen adii docuique, quis usus in illis,
 signa tubae dederant, cum carcere pronus uterque
 emicat et summam celeri pede libat harenam:
 655 posse putes illos sicco freta radere passu
 et segetis canae stantes percurrere aristas.
 Adiciunt animos iuveni clamorque favorque
 verbaque dicentum «Nunc, nunc incumbere tempus!
 Hippomene, propera! Nunc viribus utere totis!
 660 Pelle moram, vinces!». Dubium Megareius heros
 gaudeat an virgo magis his Schoeneia dicitis.
 O quotiens, cum iam posset transire, morata est
 spectatosque diu vultus invita reliquit!
 665 Aridus e lasso veniebat anhelitus ore,
 metaque erat longe: tum denique de tribus unum
 feibus arboreis proles Neptunia misit.
 Osbtipuit virgo nitidique cupidine pomi
 declinat cursus aurumque volubile tollit.
 Praeterit Hippomenes: resonant spectacula plausu.
 670 Illa moram celeri cessataque tempora cursu
 corrigit atque iterum iuvenem post terga relinquit,
 et rursus pomi iactu remorata secundi
 consequitur transique virum. Pars ultima cursus
 restabat; «(Nunc) inquit «ades, dea muneris auctor!».
 675 inque latus campi, quo tardius illa rediret,
 iecit ab obliquo nitidum iuvenaliter aurum.

Ἄπο' ἱεῖ ἐρχόμενα τυγαῖα, φέροντας τρία μῆλα πού' γα κόψει
 μέ τὸ χέρι μου χρυσά, καὶ ἕκτος τοῦ ἴδιου, ἀόρατη ἀπ' ἄλλους,
 650 τὸν Ἴππομένη πηλοσάξω καὶ ἐξηγήσῃ τοῦ δίνω τί νὰ κάνει.
 Σημάνανε οἱ σάδαιγγες κι ἀπ' τὴν ἀφετηρία οἱ δυὸ τους
 πεταχτῆχαν καὶ μέ γοργὸ ποδόβρι τὸ γαῖμα ἴσα-ἴσα πρὸ ἀργίλων.
 655 Θὰ ἴδεις πῶς τῆ θάλασσα δίχως τὰ πόδια τους νὰ βρέξουν θὰ
 περνάγαν
 καί, τ' ἄστρα στάχια ἀφήνοντας, ὀρθὰ τὸν κάμπο θὰ διαβαῖναν.
 Τὸν νέο ἐνθαρρύνουν, μέ χραυγὲς τὴν εὔνοιά τους δείχνουνε
 καὶ λένε: «Τώρα, τώρα εἶναι ἡ ὥρα νὰ τὰ δώσεις ὄλα,
 660 τρέχα, Ἴππομένη! Τώρα ὄλας βάλε τίς δυνάμεις!
 Τὸν χρόνο μὴν ἀφήνεις νὰ περνάει! Θὰ νικήσεις!». Αἰμψόδο ἀν
 ὁ Μεγαρίτης ἤρωας ἡ τοῦ Σιχονέα ἡ κόρη πτότερο ἐχάσῃ μέ
 τὰ λόγια.
 665 Πόσες φορὲς, ἐνῶ ἔμπουσε νὰ περάσει, μένει πρὸ πύσω
 καί, ἐνῶ γὰ ὄρα πολὺ διπλά τὸν ἔχει καὶ τὸν βλέπει, ἀκούσια
 πύσω τὸν ἀφήνει.
 Στεγγὴ ἀπὸ τὸ κουρασμένο του τὸ στῆμα ἐβγαίνει ἡ ἀνάσα
 κι ἦταν μακριὰ τὸ τέμμα: τότε ἐπιτέλους ἀπ' τοὺς τρεῖς τὸν ἔρα
 670 τοῦ δέντρο τὸν καρπὸ τοῦ Πιοσειδῶνα ὁ γόνος ρίχνει.
 Τὰ ἔχασε ἡ κόρη καὶ ἀπὸ λαχτάρα γὰ τὸ μῆλο τὸ λαμπρὸ
 ἀπὸ τὸν ὄροιο τῆς ξεπεύγει καὶ τὴ σφαίρα τὴ χρυστὴ σπῆλνει.
 Τὴν προσπερνάει ὁ Ἴππομένης, ἔστῃ σὲ χειροκρότημα ἡ κεράδα.
 675 Μὲ βῆμα γοργὸ ἐκείνη τὸν χρόνο τὸν χαμένο καὶ τὴ χρονοτριβὴ
 παλεύει νὰ διαρθώσει καὶ πάλι τὸν νέο πύσω τῆς ἀφήνει.
 Καὶ πάλι μέ τὴ ρίψη τοῦ δεύτερου τοῦ μῆλου πύσω μένει,
 680 μὰ κανηγά καὶ προσπερνᾷ τὸν ἄντρα. Τὸ τελευταῖο τοῦ ὄροιο
 ἔμεινε κομμάτι. «Τώρα», λέει, «βοήθα με, θεὰ τοῦ μου ἱαμῆς
 τὸ δῶρο!»,
 καὶ στοῦ ἀγροῦ τὸ πλάι, περισσότερο ἐκείνη γὰ ν' ἀργήσῃ,
 685 ρίχνει πλάγως τὸ λαμπρὸ χρυσάφι μέ τῆς νότης του τὴ ράμη.

- An peteret, virgo visa est dubitare; coëgi
 tollere et adieci sublato pondera malo
 impediique oneris pariter gravitate moraque,
 neve meus sermo cursu sit tardior ipso,
 praeterita est virgo, duxit sua praemia victor.
 690 Dignane cui grates ageret, cui turis honorem
 ferret, Adoni, fui? Nec grates immemor egit,
 nec mihi tura dedit. Subitiam convertor in iram,
 contemptuque dolens, ne sim spernenda futuris,
 695 exemplo caveo meque ipsa exhortor in ambos.
 Tempa, deum Matri quae quondam clarus Echion
 fecerat ex voto, nemorosis abdita silvis,
 transibant, et iter longum requiescere suasit:
 illic concubitus intempestiva cupido
 699 occupat Hippomenen a numine concita nostro.
 Luminis exigui fuerat prope templa recessus,
 speluncae similis, nativo pumice tectus,
 religione sacer prisca, quo multa sacerdos
 700 ligna contulerat veterum simulacra deorum:
 hunc iniit et vetito temerat sacraria probro.
 Sacra retorserunt oculos, turriaque Mater
 an Stygia sontes dubitavit mergeret unda;
 poena levis visa est. Ergo modo levia fulvae
 colla iubae velant, digiti curvantur in ungues,
 ex umeris armi fiunt, in pectora totum
 pondus abit, summae cauda verruntur harenae;

- *Αν θὰ τὸ πιάσει, φάνηκε ἡ κόρη νὰ διατάξει· τὴν ἐξανέγρασσα ἐγὼ
 νὰ τὸ σηκώσει καὶ βάρος ἔβαρα στὸ μῆλο ἐπιπέδων
 καὶ μὲ τὸ βάρος τοῦ φορτίου καὶ τῆς χρονοτριβῆς τὸ μέγεθος
 τὴν ἐμποδίζω. Μὰ γιὰ νὰ μὴν καστήσει ἀπὲρ τὰ συμβάντα ἡ
 689 ἱστορία παραπάνω,
 τὴν πέρασε τὴν κόρη, καὶ ὁ νικητῆς πῆρε μαζί τὴν ἀμοιβή του.
 Τὸ εὐχαριστῶ δὲν ἀξίζω, μὲ τιμὲς καὶ μὲ λιβάδι,
 690 *Ἄδωνη, ἐγὼ νὰ λάβω; Ὅστε εὐγνωμοσύνης μοῦ ἴτε εὐχαριστῶ,
 οὔτε λιβάδι πῆρα. Κι ἀμέσως ἀνάβω ἀπὸ ὄργη
 καὶ ἀγανακτῶ γιὰ τὴν ἀγνωμοσύνη, καὶ γιὰ νὰ μὴ μὲ βρεῖ στὸ
 691 μέλλον καταφρόνια,
 παραφυλάω ἀμέσως καὶ ἐάντινα ὀργιάω καὶ στοὺς δύο.
 *Ἄπ' τὸν ναὸ γιὰ τὴ Μῆτέρα τῶν θεῶν οὗτο ὁ ἔακουστός *Ἐχίων
 κάποτε ἔχτισε ἀπὸ τέγνα καὶ σὲ ρουμάνια δασωμένα εἶναι
 692 κρυμμένος
 περνάων, ὅταν ὁ δρόμος ὁ μακρὸς τοὺς ἔπεισε γιὰ στάση.
 *Ἐκεῖ λαχτάρα γιὰ συνέλευση ἀκαίρη τὸν Ἰππομένην
 πιάνει, ἀπὲρ τὸ δικό μου θεῖο πνεῦμα φουντωμένη.
 693 *Ἄδωτο ἦταν διπλά στὸν ναὸ μὲ πῶς μιὰ στάλα,
 παρόμοιο μὲ στῆλαιο, μὲ ντόπια πέτρα ἦταν σκεπασμένο,
 εὐσέβειας ἀρχαίας ἱερό. Σὲ αὐτὸ ἡ ἔρεσια πολλα
 θεῶν ἀρχαίων εἶχε σωρεύσει ξόανα ἀπὸ ξύλο καμωμένα.
 694 Κεῖ μέσα μπαίνει καὶ μὲ ἔργο ἀνόσιο τὸ ἱερό μπαίνει.
 *Ἀπέσπεσαν τὰ ἄγια τὸ βλέμμα καὶ ἡ πυρροστέφανη Μῆτέρα
 στῆς Στύγας σκέφτηκε τοὺς ἔνοχους νὰ ἐρίγνε τὸ ὕδωρ.
 Τῆς φάνηκε ἑλαφριά ἡ ποινή. Ἀμέσως, λαυτὸν, τὸν μαλακῶ τοὺς
 695 σβέφακο
 πυρόξανθη σκεπάζει γαίτη, καὶ νύχια γίνονται γαμψὰ τὰ δά-
 696 χτυλά τους,
 πῶδια ἀπὲρ τοὺς ὄμιους ξεκινᾶνε, στὸ στῆθος πᾶει τὸ βάρος δύο
 700 καὶ στὸ χῶμα τὴν οὐρά τοὺς σέφνονε ἐπάνω.

iram vultus habet, pro verbis murmura reddunt,
pro thalamis celebrant silvas alisque timendi
dente premunt domito Cybeleia frena leones.

705 Hios tu, care mihi, cumque his genus omne ferarum,
quod non terga fugae, sed pugnae pectora praebet,
effuge, ne virtus tua sit damnosa duobus!'

Illa quidem monuit iunctisque per aëra cyncis
carpit iter, sed stat monitis contraria virtus.

710 Forte suam latebris vestigia certa secuti
excivere canes, silvisque exire paramentem
fixerat obliquo iuvenis Cinyreius icu;

715 profinus excussit pando venabula rostro
sanguine tincta suo trepidumque et tuta petentem
trux aper insequitur totosque sub inguine dentes
abdedit et fulva moribundum stravi harena.

Vecta levi curru medias Cythera per auras
Cypron olorinis nondum pervenerat alis:

720 agnovit longe gemitum morientis et albas
flexit aves illuc, utque aethere vidit ab alto

exanimem inque suo iactantem sanguine corpus,
desiluit pariterque sinum pariterque capillos
rupit et indignis percussit pectora palmis,

725 quæstaque cum fatis 'At non tamen omnia vestri
iuris erunt' dixit; 'Iuctus monumenta manebunt
semper, Adoni, mei, repetitaque mortis imago
annua plangoris peraget simulamina nostri.

'Οργή τὴν ὄψη τους διακρίνει, ἀντὶ γιὰ λόγια μπουμπουξίουν,
στὰ δάσκη σμίγουν κι ὄχι σὲ κρεβάτι, καὶ προκαλοῦν στοὺς
ἄλλους δέος,

ἐνῶ αὐτοὶ, ὑποταγμένοι, τὰ φάλαρα διαγκώνουνε, λιοντάκια τῆς

Κυβέλης.

705 Αὐτὰ ἐσύ, καλέ μου, καὶ μαζί τὸ γένος ὄνο τῶν θηρίων,

ὅ,τι στὰ πόδια δὲν τὸ βάζεις, μὰ τὸ στῆθος του προβάλει στὸν

ἀγῶνα,

710 ν' ἀποφύγεις, μπτάς καὶ τοὺς δύο μας ἢ δική σου ἀνδρεία ζη-

μιώσει."

Τοῦ τὰ ἴτε ἐκείνη καὶ, ζεῦοντας τοὺς κύκλους, μέσ στὸν αἰθέρα
ἀνολγεί ὄρομο, μὰ ἐγθρεύεται τὶς συμβουλές ἢ ἀνδρεία.

715 Τυχαιὰ ἀχνάκια σήρουρα οἱ σκύλοι ἀκολουθώντας,

κάτρω ξεπρίπασσαν, ποὺ ἀπ' τὸ σύδεντρο καθὼς ὄρμουσε νά ἴγρει
τὸν χτύπησε ὁ γόνος τοῦ Κινύρα στὸ πλάι μὲ τὸ δόρυ.

Πέραξ ἀμέσως μὲ τὸ γαμψό του δόντι τὸ κοντάει,

720 ποὺ αἶμα ἔσταξε, καὶ περίτρομο τὸν νέο ποὺ νά σωθεῖ γρυπεί

ὁ ἄγριος κάτρω κωνηγᾶ, ὀκέρα τοῦ μπηγεί

725 στ' ἀγαμινὰ τὰ δόντια, καὶ στὴν ξανθὴ τὴν ἄμμο τὸν ξαπλώνει.

Στὸ ἔδαφὸ τὸ ἄγμα τῆς ἐπάνω, μέσ στὸν αἰθέρα προχωρεῖ ἢ

Κυθέρα.

730 στὴν Κύπρω μὲ τῶν κύκλων τὰ φτερὰ κοντεύει πιά νά φτάσει.

Καταλαβαίνει ἀπὸ μακριὰ τὸν ρόγγο τοῦ θανάτου καὶ τὰ λευκὰ

735 ἐκεῖ ὀδηγεῖ πουλιά, ὥστρου ψηλά ἀπ' τοὺς αἰθέρες εἶδε

τὸν νέο νά ξεψυγᾶ καὶ τὸ κορμὶ στὸ ἴδιο του τὸ αἶμα νά σταπαῖ.

740 Ξεπέζεψε κι εὐθύς τὸν κόρφο καὶ τὴν κάμη τῆς

ξεσκίξει καὶ μὲ τὰ χέρια ἀνάξια τὰ στῆθια τῆς τραντάξει,

745 τὰ βάζει μὲ τῆς Μοῖρας: «Μὰ δὲν θὰ γίνων ὄλα ὅπως ἐσεῖς

ὀρίσεται, λέει. «Τοῦ πένθους μου μνημεῖο θ' ἀπομείνει,

750 "Ἄδωνη, γιὰ πάντα, καὶ τοῦ θανάτου σου μνημῶσσο

κατ' ἔτος θὰ τελεῖται, καθ' ἑορτασὴ τοῦ θρήνου τοῦ δικαῦ μου.

At cruor in florem mutabitur: an tibi quondam

femineos artus in olentes vertere mentas,

730

Persephone, licuit; nobis Cinyreius heros

invidiae mutatus erit? Sic fata cruorem

nectare odorato sparsit, qui tinctus ab illo

intumuit sic, ut fulvo perflucida caelo

surgere bulla solet; nec plena longior hora

735

facta mora est, cum flos de sanguine concolor ortus,

qualem, quae lento celant sub cortice granum,

punica ferre solent; brevis est tamen usus in illo:

namque male haerentem et nimia levitate caducum

excutiant idem, qui praestant nomina, venti».

Τὸ αἷμα σου ἀνθος θὰ γευεῖ. Ἄραγε μπόρεσες ἐστὶ

τὰ μέλη γυναικὸς σὲ μέντα εὐωδιαστὴ ν' ἀλλάξεις,

Περσεφόνη, κι ἐγὼ τὸν γόνο τοῦ Κινύρα

δὲν εἶναι θεμιτὸ νὰ μεταλλάξω;». Ἔτσι εἶπε, καὶ τὸ αἷμα του

μὲ νεκτάρ μυρωδάτο τὸ παντίζει· σὸ ἀγγυγιά του

φούσκωσε ἐκεῖνο, ὅπως στὸν χουσὸ οὐρανὸ ὑψώνονται

οἱ διάφανες φουσκελιές, καὶ ὄρα δὲν πέφασε σωστῆ,

πρωτοῦ ἀπ' τὸ αἷμα ἀνθός, ὅμοιος στὸ χροῖμα, ξετρυθίσει,

μὲ τὰ σπόρια τοῦ ἀπὸ σκλήρῳ καλύπτονται φλοιό,

καρποὶ ποδιᾶς, μόνο τοῦ εἶναι βραχὺς γιὰ ἐκεῖνο ὁ βίος.

Μόλις τοῦ στέκεται καὶ μὲ εὐκολία μεγάλη πέφτει κάτω,

ἀμα τὸ συνταράζουν οἱ ἴδιοι, τοῦ τ' ὄνομα τοῦ δῶσαν, οἱ ἀνέμοι.

740

735

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1 **Και ἀπὸ κεί:** Ἀπὸ τὴν Φαιστό τῆς Κρήτης, ὅπου τελείστηκε ὁ γάμος τοῦ Ἰωῦδος καὶ τῆς Ἰάνθης (9.796-97).

κροκάτη: Ἡ φορεσιὰ τοῦ Ἰμέναιου, θεοῦ τοῦ γάμου, ἔχει τὸ ἴδιο χρώμα (χίτρινο τοῦ κρόκου) ποὺ εἶχε συνήθως τὸ νυφικό, βλ. J. P. V. D. Balsdon, *Ρωμαῖες γυναῖκες: ἡ ἱστορία καὶ τὰ ἔθιμά τους*, μτφρ. Νίκος Πετρόχειδος, Ἀθήνα ²1984, 240.

2 **ἀλλόθα:** Προκειται γιὰ τὸ ἀνώτερο σπρώμα τῆς ἀτμόσφαιρας ὅπου ζοῦν οἱ θεοὶ καὶ σχετίζεται μετὰ τὸν Δία/Jupiter, βλ. Heaney 138· τὰ πτηνὰ καὶ οἱ ἐπτάμενοι ἀνθρώποι κυκλοφοροῦν στὸν ἀέρα (βλ. 1.21 κ.έ.), ποὺ σχετίζεται μετὰ τὴν Ἥρα/Juno (βλ. Feeney 132).

Κυδῶνων: Φῦλο ποὺ κατοικοῦσε στὰ νότια παράλια τῆς Θράκης (βλ. *Ὀδύσσεια* i 39-61). Στὸν Στράβωνα (7.330.18) ἀναφέρεται ὁ Ὀρφείας ὡς Κίβων, ἐνῶ ὡς πῶλεις τῶν Κυδῶνων μνημονεύονται οἱ ἐξῆς: Εὐάνθεια, Μαρώνεια καὶ Ἰσμάρος.

ὁ Ἰμέναιος: Προσωποποίηση τῆς πανάργουας γαμήλιας ἐπικλήσεως ἡμέρης, ἡμῆν ἢ ἡμῆν, ὡ ἡμέναιε (Εὐριπίδου *Τρωάδες* 314).

4 **Ἦσανε βέβαια παρών:** Ἡ θεϊκὴ παρουσία ἦταν ἀπαραίτητη γιὰ τὴν εὐλογία τοῦ γάμου· πβ. τὴν ἀπουσία τοῦ Ἰμέναιου ἀπὸ τὸν γάμο τοῦ Ἰγρέα μετὰ τὴν Ἠρόκνη, ποὺ εἶχε τραγικὴ ἔκβαση (G.429).

12 **σαῖς:** Ὁ χάρω χόσμος.

13 **Σύγνα:** Ἀπὸ τὴν Σύγνα πηγάζει ὁ Κωνοτός ποταμὸς ποὺ διαρρέει τὸν χάρω χόσμο (*Ὀδύσσεια* x 514). Τὰ νερά τῆς θεωροῦνταν θανατηφόρα (Στράβων 8.8.4, Πλουταρχίας 8.17.6, Πανίου *Φυσικὴ Ἱστορία* 2.231), βλ. καὶ Jean-Pierre Vernant, *Μύθος καὶ σκέψη στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα*, Μέρος Α', μτφρ. Στ. Γεωργοῦδη, Ἀθήνα ²1989, 191-2.

ἀπὸ τοῦ Ταύρου ... τὴν πύλην: Τὸ ἀρχαιότατο Ταύρο βρισκόμενοι στὸ μεσοεῖο πτόδι τῆς Πελοποννήσου. Ἐκεῖ ὑπῆρχε στῆλια, πού πιστευόταν ὅτι ἦταν μία ἀπὸ τὶς εἰσαόδους τοῦ Ἄδης, βλ. Διόδωρος Σικελιώτης 4.25 καὶ Καλλίστης Μ. Παρωναίου, «Ἱστορικὰ στῆλια τῆς ἀρχαιότητος», *Πλάτων* 24 (1972), 130-56, σ. 155.

15 Περσεφόνη: Εἶναι ἡ κόρη τῆς Δήμητρας καὶ τοῦ Δία, βασίλισσα τοῦ κάτω κόσμου. Τὴν ἱστορία τῆς ἀπαγωγῆς τῆς ἀπὸ τὸν Ἄδη ἀφηγεῖται ἡ μούσα Καλλίστη στὸ 5.341-661.

17-39 Τὸ ἄσμα τοῦ Ὀρφέα εἶναι δομημένο σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τῆς ρητορικῆς: 17-18 προοίμιο (exordium), 19-26 διήγησις (narratio), 26-37 πλοῦς (argumentatio), καὶ 38-39 ἐπιλογος (peroratio)· βλ. M. von Albrecht, *Das Buch der Vermählungen: Ovid Interpretationen*, Ντίσσελντορφ καὶ Ζυρίχη 2000, σ. 99-105.

21 τοῦ μεδουσαίου τέρατος: Δηλ. τοῦ Κέβερου, τοῦ ὁποῦο το βλάμμα εἶχε τὴν ἴδια ἀπολιθωτικὴ δύναμη μὲ τῆς Μεδουσας, ἐνῶ τὸ κεφάλι τοῦ ἦταν ἐπίσης γεμάτο φίδια.

22 φίδια γεμάτους: Γιὰ τὸ χαρακτηριστικὸ αὐτὸ πβ. Ὀραίου Ἰδιές 3.11.15 κ.έ. (μὲ τὸ σχῆλ. γιὰ τὴ γνησιότητα τοῦ στ. στὸ Κ. Πρόβλου, Ὀράτιος, οἱ Ἰδιές: *Βιβλίο 3*, Ἀθήνα 1998, σ. 179) καὶ ὁ Κέβερους, ὁποῦ ἴναι στ' ἀσάχλο τὸ δῶμα / θυροκλήτης, ἀν καὶ / φάδια, σὰν τὶς Ἑγυῆες, εἶχε ἡ κεφαλή του / ἕκατὸ νὰ τὴ φιλῶντων, Βερνίλου *Αἰνεῖάδα* 6.419 καὶ Ἀπολλοδώρου *Βιβλιοθήκη* 2.5.12: κατὰ δὲ τοῦ νύτρου παντοίων εἶχευ ὄφειαν κεφαλῆς.

28 τὴν ἀρπαγή: Βλ. σημ. στοὺς στ. 15-6.

30 Χάος: Πρώτη φορὰ στὴν κλασσικὴ γραμματεία ἐδῶ χρησιμοποιεῖται ἡ λέξη χάος προκειμένου νὰ δηλώσει τὸν κάτω κόσμο.

32 Σὲ σὰς πὰ πάντα εἶναι ταυμένα: Πβ. Σίμωνίδης ἀπ. 139.2 Diehl (= *Παλατινὴ Ἀνθολογία* 10.105.2): *θανάτῳ πάντες ὀφειλόμεθα*. Τὸ ἐπιθύημα αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ μόνο λογικὸ ἐπιχείρημα πού προβάλλει ὁ Ὀρφέας, ἐνῶ στοὺς στ. 26-29 ἐπικαλέστηκε τὴ δύναμη τοῦ ἔρωτα, ἀπειθυνόμενος μάλλον στὸ συναίσθημα τοῦ ἀρραστηρίου του.

37 Γιὰ δῶρο, δανεική: Ἀσαφῆς διατύπωση μὲ νοηματὴ χάρα: ὁ Ὀρφέας ζήτη ἓνα εἶδος ἐπικαρτίας ἐπὶ τῆς Εὐρυδίκης, ἀναγνωρίζοντας τὴν κυριότητα τῶν θεῶν τοῦ Ἄδης.

41 κλεῖναν αἱ ψυχῆς: *Παρ' ὄλο* πού εἶναι ἀνὰ πλῆθην (14), αἱ νεκροὶ κλεῖναν, βλ. Βερνίλου *Αἰνεῖάδα* 6.648.

Τάραχος: Ἐῖτε ἐπειδὴ ἐκλεψε ἀπὸ τοὺς θεοὺς τὴν ἀμβροσία καὶ τὸ νέκταρ, εἶτε ἐπειδὴ παρέθεσε ὡς γεῦμα στοὺς θεοὺς τὸν σφαγμένο γιὸ τοῦ Πέλοπα, τιμωρήθηκε μὲ αἰώνια δίψα, βλ. Ὀδύσσεια λ 582 κ.έ.

42 τοῦ Τέλωνα ὁ προχός: Βασιλιάς τῶν Λατινῶν, πού τιμωρήθηκε νὰ μείνει αἰώνια δεμένος πάνω σ' ἓναν φρεσὸν τὸ προχὸ γιὰ τὴν ἀπείθεια βλασμοῦ τῆς Ἥρας. Πρόγονος τῶν Κενταύρων καὶ πατέρας τοῦ Πεισέθου, βλ. Πινδαροῦ *Πυθιονίκαις* 2.21 κ.έ., Ἀπολλοδώρου *Βιβλιοθήκη* 1.8.2.

43 πὰ θρνα σάσαν τὸ σικώρι: Ὑπανιευκτικὴ ἀναφορὰ στὸν γίγαντα Τίτυ, ὁ ὁποῖος κατακεραυνώθηκε ἀπὸ τὸν πατέρα του Δία καὶ τιμωρήθηκε νὰ τοῦ κατατρῶνουν δύο γύπες τὸ σικώρι, πού διαρκῶς ἀναρπενώσαν, γιὰ τὴν ἀπείθεια βλασμοῦ τῆς Ἀργῆς, βλ. Ὀδύσσεια λ 576-9 καὶ Ἀπολλοδώρου *Βιβλιοθήκη* 1.4.1.

44 Βηλίδες: Οἱ Δαναΐδες, ἔργονες τοῦ Βηλίου, μυθικοῦ βασιλιᾶ τῆς Αἰγύπτου (βλ. Αἰσχύλου *Ἰκέτιδες* 318 κ.έ.). Καταδικάστηκαν νὰ κουβαλοῦν αἰώνια νερὸ σὲ τρύπια πιθάκια πού δὲν γέμιζαν ποτέ, ἐπειδὴ κατ' ἐντολή τοῦ πατέρα τους σκότωσαν τοὺς ἀντρες τους καὶ ἐξεδερφός τους τὴ νύκτα τοῦ γάμου. Τὸ ἐργάλημα ἀπεικονίζταν στὸν ἀνδρίλαιο διάκοσμο τοῦ περιστυλίου (porticus) τοῦ ναοῦ πρὸς τιμὴν τοῦ Παλατινοῦ Ἀπόλλωνος, πού ἐγκαινιάστηκε ἀπὸ τὸν Ὀκταβιανὸ τὸ 28 π.Χ., βλ. Harrison 198 σελῶν στοὺς στ. 497-9.

Σύστροφος: Βασιλιάς τῆς Κρόνθου, ὁ πού πανοῦργος ἀνθρωπος, καταδικάστηκε μετὰ τὸν θάνατό του νὰ ἀνεβῆ ἐπὶ τὴν κορυφὴ ἑνὸς βουνοῦ ἕναν πελώριο βράχο, ὁ ὁποῖος ἄμας κατακαλυνοῦσε πάλι πίσω, λόγο πρὶν ἀπὸ τὸν τερατασιαμὸ τῆς προστάθειας, βλ. Ὀδύσσεια λ 593 κ.έ.

45 (Έτσι λέει): Παρεμφετικό σχόλιο, που μάλλον τονίζει τη στα-
νότητα του φαινομένου, παρά άποστασιοποιηί είρωνικά τὸν ἀρη-
γητή.

Εἰρημισμός: Εὐρημισμός για τις Ἑρηνίες, χθόνιες θεότητες που
τιμωροῦν ὄσους διαπράττουν ἐγκλήματα σὲ βάρος συγγενῶν και
ἰδίως τῆς μητέρας τους, βλ. τὴν ἀμέτρητη παρανόμια τοῦ Αἰσχύλου.
βλ. και σγμ. στοὺς στ. 314 και 349.

46 πρώτη φορά με δάκρυα: Οἱ θεοὶ δὲν κλάινε παρά μόνο σὲ ἐξαι-
ρητικές περιπτώσεις, βλ. Ἰλιάδα Φ 488 κ.έ.

49 ἀπ' τῆς πλῆθῆς τὸ τραῦμα: Οἱ νεκροὶ εἶναι ὅπως τῆ στιγμή τοῦ
θανάτου τους, πβ. τὸ φάντασμα τοῦ Ἑκτορα στὸ Δεύτερο Βιβλίο
τῆς Αἰνείαδας (278-9).

51 Ἄδωνα: Τοῦ κόσμου κόσμου (κατὰ συνεκδοχή). Ἡ ἴλινη Ἄορ-
νος ἦταν μία ἀπὸ τις εἰσοδούς τοῦ Ἄδην, βλ. 5.540.

53 μουγκή σιγή: Πλευρασιός ἀνεκτός στὰ λατινικά, πβ. 4.433,
7.184. Ἡ περιγραφή τῆς ἀνόδου ἀπρηχεῖ τὴν κἀποδο τῆς Ἡρας στὸ
4.432-3.

58 Τὰ χέλια ἀπλώνει: Οὐμηρικό μοτίβο ἀμέσο πρότυπο τοῦ Ὀβι-
δίου εἶναι τὸ χωρίο Βεργίλιου Ἰαγγικά 4.498 κ.έ. και ἀπώτερο
τὸ Ὀδύσσεια λ 204-8. Σὲ ὄσες τις προηγούμενες χρήσεις τοῦ μοτί-
βου αὐτὸς που κάνει τὴ χειρονομία εἶναι ἀνδρας, ἐνῶ για τὴν προ-
κειμένη περίπτωση οἱ ἀπόψεις διίστανται.

61 παραίτητο δὲν ἔχει: Πβ. τὸν ἐπιτάξιο λογιότυπο *vixit sine (ulla)*
querela, χαρακτηριστικό τῶν ἐπιτύμβιων ἐπιγραφῶν τῆς Ἰταλίας
και ἰδίως τῆς Πόλης. Οἱ νεκροὶ τοῦ Βεργίλιου, ἀντίθετα, πεθαίνουν
μὲ ἕνα παράτητο και γι' αὐτὸ δειπῶν για ἐκδίκηση, ὅπως και ἡ
Νιδβη (6.280 κ.έ.), ἡ Ἑκάβη (13.556 κ.έ.) και ἡ Λουκρητία (Ἔορ-
τολόγιο 2.285 κ.έ.) στὸν Ὀβίδιο.

ἀγάπτες: Σὲ ὄσες τις γνωστὲς ἐκδοχὲς τὸ κίνητρο τοῦ Ὀρ-
φέα εἶναι ὁ ἔρωτας (Ἰαγγικά 4.488, Σκίατα 294).

65-7 Ἀπολιθώση που δὲν μαρτυρεῖται ἀπὸ ἄλλον συγγραφέα. Ἰσως

ἀποτελεῖ ἐπισημόδιο ἀπὸ τὸν μῦθο τῆς ἀρπαγῆς τοῦ Κέρβερου ἀπὸ
τὸν Ἡρακλή.

67-91 Ἐπίσης ἀγνωστος μῦθος.

71 στή δραση πᾶνω τὴν Ἴδην: Πρόκειται για τὸ ὄρος τῆς Ἰραύ-
δας. Ὁ Ὀμηρος (Ἰλιάς Μ 19-22) μνημονεύει ὄχτῶ ποταμούς που
πήγαιζαν ἀπὸ τις πηγαίες του.

73 ποθίμας: Ὁ Χάριον, που ἐμφανίζεται πᾶνω στὴν ὄρα. Ἑκτὸς
ἀπὸ νεκροὺς περνοῦσε και ζωντανούς στὸν Ἄδην, ὅπως τὸν Αἰνεία
στὸ Ἑκτο Βιβλίο τῆς Αἰνείαδας (412-4).

Ἡμέρες ... ἐπτά: Στὰ Ἰαγγικά τοῦ Βεργίλιου (4.507) πειθεῖ
για ἐπτά μῆνες. Ἐπιταξιακή νηστεία τῆς Δήμητρας για τὴν Κόρη
μνημονεύεται σὲ ἀόρακό κείμενο) χαρακτηριστικό πᾶνω σὲ χρυσὸ εἶα-
σμα που βρέθηκε στοὺς Θουβίους τὸ 1879 (ἀπ. 47 Kern). Ὁ Ἀχίλ-
λέας νήστευσε μία ἡμέρα για τὸν θάνατο τοῦ Πατρόλου (Ἰλιάς Ω
601), ἐνῶ ἡ χίρα ἀπὸ τὴν Ἐφροσ πέντε μέρες στὸν τάφο τοῦ ἀν-
δρα τῆς (Περσίου Στυργικά 111.4). Ἡ νηστεία ἦταν σημαντι-
κή σὲ πολλὰ θρησκευτικό-φύλοσοφικά κινήματα τῆς ἀρχαϊότητας,
ἀποτελώντας συστατικό στοιχεῖο τῆς ἀσκήσεως, τοῦ σταθεροῦ πρό-
που ζωῆς τῶν ὀπαδῶν (ἰραϊκῶν, πυθαγορείων και νεοπλατωνι-
κῶν). βλ. τὴν κλασσική μονογραφία τοῦ Rudolph Arbesmann, *Das*
Fasten bei den Griechen und Römern, Γκίτσοεν 1929.

76 τοῦ Ἐρέβου: Τοῦ κόσμου κόσμου, βλ. Ὀδύσσεια ι 528.

77 τὴν Ροδίτη και τὸν Αἴμο: Εἶναι σύμπτωση που ὁ Ὀρφέας ἀπο-
σύρεται σὲ δύο ὄρη, τὰ ὅποια σύμφωνα με τὸν μῦθο (6.87-9), προ-
τοῦ μεταμορφωθῶν, ὑπῆρξαν ἔραστες;

78 σποδὲ Ἰχθὺς ποδὲ παλαγίστους: Οἱ Ἰχθὺς εἶναι τὸ τελευταῖο ζώ-
διο τοῦ χειμῶνα και δὴλόκληρου τοῦ ζώδιακοῦ. Ἐχει ὡς σύμβολο δύο
ψάγια δεμένα μαζί. Αὐτὴ ἡ παράσταση σχετίζεται με τὸν μῦθο
τῆς Ἀφροδίτης και τοῦ Ἐρωτα, που πήδησαν μαζί στὸ ποτάμι για
νά γλυτώσουν ἀπὸ τὸν Τυφῶνα και μεταμορφώθηκαν σὲ ψάγια. Τὸ
ἐπιθετο δὲν ἀφορᾷ τὸν ἀστερισμὸ (κόριο ὄνομα), ἀλλὰ τὰ ψάγια-
σύμβολο (κοινὸ ὄνομα). Ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς γεννήθηκε στις 20 Μαρ-

τίου, τὴν τελευταία ἡμέρα ποὺ ὁ ἥλιος βρῖσκειται στὸ ζώδιο αὐτό.

79 ὁ Τριτάτος: Ὁ Τριτάτος Ὑπερίων ἦταν πατέρας τοῦ Ἥλιου (Ἡαίδου *Θεογονία* 371-2), ἐξοῦ καὶ Ἰτίαν σημαίνει Ἥλιος, τουλάχιστον ἀπὸ τὴν ἐπιτοχὴ τῆς μεταφραστικῆς τοῦ Ἀράτου ἀπὸ τὸν Κικέρωνα (*Περὶ θεῶν φύσεως* 2.42).

83 *στῆς Θράκης τοῦς λαοῦς*: Στὸς Ἑλλήνες καὶ στοὺς θεοὺς ἡ παιδραστία ἦταν ἥδη γνωστὴ, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τοὺς μύθους τοῦ Κυναρῆσου καὶ τοὺς ἀλλοὺς ποὺ περιλαμβάνονται στὸ τραγῳδί τοῦ Ὀρφέα.

84-5 Ἡ παράδοση γιὰ τὶς παιδραστατικὲς σχέσεις τοῦ Ὀρφέα ἀνάγεται στὸ ποίημα τοῦ ἐλληνοιστοικοῦ ποιητῆ Φανουκῆ Ἐρῶτες ἢ *Καλοί*, βλ. σσμ. 12 τῆς εἰσαγωγῆς.

86 Γιὰ τὴ σκίαση ὡς πρὸς τὴ δημιουργία βλ. Πινδάρου *Ὀλυμπιονίκαις* 3.17-24.

87 *μὲ γλῶσση καὶ χορτάρια*: Ἡ λατινικὴ φράση ἔχει ἑρατικὴ χροιά.

89 *θεογέννητος*: Ὁ Ὀρφέας ἦταν γιὸς τοῦ Ἀπόλλωνα (167, παράδοση ποὺ ἀνάγεται στὸ Πινδάρου *Πυθιονίκαις* 4.167 κ.έ.) καὶ τῆς Μούσας Καλλιόπης (148, παράδοση ποὺ ἀνάγεται στὸ Τιμοθέου *Πέσσαι* 234 κ.έ.). Ἡ ἐπιφατεστερὴ παράδοση γιὰ τὴν πατρότητα τοῦ Ὀρφέα τὸν θέλει γιὸ τοῦ Οἰάγρου, πβ. Ἀπολλόδαμος 1.14: Καλλιόπης... καὶ Οἰάγρου, κατ' ἐπιτάχισιν δὲ Ἀπόλλωνος. Ἡ λατινικὴ φράση *dis genitis* εἶναι βεργιλιανῆς προέλευσης (π.χ. Βεργιλίου *Αἰνείας* 6.131 καὶ 394, ὅπου ἡ κατάβασή του Ἄδην ἀναγγωρίζεται ὡς προνόμιον τῶν διογενῶν).

90 *Τὸ Χάδνιο ... τὸ δέντρο*: Ὑπῆρχε μία ὄρις στὸ περίφημο μαντεῖο τοῦ Δία στὴν Δωδώνη τῆς Ἡπείρου, ἣ ὅποια ὀνομαζόταν καὶ Χάονια, πβ. 7.623. Οἱ Χάονες ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ παλαιότερα φύλα ποὺ κατοικοῦσαν στὴν πελοπονή ἀνάμεσα στὰ Κεφαῖνια ὄρη καὶ τὸν ποταμὸ Θύαμη. Κατὰ τὴν παράδοση, ὁ Χάων ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς γιούς τοῦ Πριάμου.

91 *τῶν Ἡλιάδων*: Κόρες τοῦ Ἥλιου, ποὺ, θρηγνώνοντας τὸν ἀδελφὸ

τοὺς Φαέθοντα, μεταμορφώθηκαν σὲ δέντρα, ἓνα εἶδος λεύκας, ποὺ κατὰ παράδοση ἐβγαζάν ἥλεκτρο, βλ. 2.340-66.

βελανιδιά: Ἄν καὶ ἡ σύγχρονη βοτανικὴ χρησιμοποιεῖ τὴ λέξη *aesculus* προκειμένου γιὰ τὴν καστανά, στὴν ἀρχαιότητα δὴλωνε ἓνα εἶδος πολὺ ψηλῆς βελανιδιάς (ὄρις αἰγυλαψ), βλ. R. A. B. Mynors (ἐκδ.), *Virgil: Georgics*, Ὁξφόρδη 1990, 103 σελ. στὸς στ. 2.14-16.

92 *φαιμουριές*: Τὸ δέντρο τῆς Βαυκιδίας, βλ. 8.620.

δάφνη ἢ παρθένα: Ὁ μύθος τῆς νύμφης Δάφνης, ποὺ ἔφυγε ἀπὸ τὴν ἐρωτικὴ καταδίωξη τοῦ Ἀπόλλωνα γάρνη στὴ μεταμόρφωσή της στὸ δμῶνυμο φυτὸ, εἶναι ἡ πρῶτη ἐρωτικὴ ἱστορία ποὺ ἀφηγεῖται ὁ Ὀβίδιος στὴς *Μεταμορφώσεις* (1.452 κ.έ.).

93 *τὸ φρέσο*: Ὁ Ἀγχυλῆας ἦταν διάσημος γιὰ τὸ ὄρυ του ἀπὸ φρέσο, βλ. *Ἰλιάς* P 140-4.

98 *ἡ δίχραμη ἢ μυστιά*: Νύμφωνα μὲ τὸν Κάτωνα (*Περὶ γεωργίας* 8.2 καὶ 133.2) οἱ κάστροι τῆς μυστιᾶς εἶναι δίχραμοι, πβ. 11.234.

99 *δαυδαλίμοχοι*: Ἡ λατινικὴ λέξις *flexipedes* εἶναι νεολογισμός, ποὺ παραπέμπει στὸν τρόπο ποὺ ἀνελίσσεται ὁ κισσός.

102 *τῆς νέκρης ἐπαθία*: Ὁ Λίβιος (10.47.3) τοποθετεῖ τὴν υἱοθέτησή τῶν βαίων ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους ὡς ἐπαθίων στὸ 239 π.Χ., πβ. Πλουτάρχου *Ἠθικά* 723b.

104 *τῆς Μιντέρας τῶν θεῶν ἀγαπημένα*: Ἡ Κυβέλη, ἡ λατρεία τῆς ὁποίας εἶχε τὶς ρίζες της στὴν Φρυγία, ἀλλὰ εἶχε υἱοθετηθεῖ μὲ θεοβουλιακοὺς Χρησμούς, καὶ μὲ τὴ συνδρομὴ τοῦ Ἀττάλου Α' τῆς Περγάμου, μεταφέρθηκε στὴν Ρώμη τὸ ἔθνος της. Στὶς 10 Ἀπριλίου 194 ἐγκαινιάστηκε ὁ ναὸς της, ἐνῶ οἱ γιορτὲς πρὸς τιμὴν της (*Iudi Megalenses*) γίνονταν κάθε χρόνο 4-10 Ἀπριλίου. Ὁ Αὐγούστος ἐξείλε ἰδιαιτέρω ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ θεά. Ἡ λατρεία της περιλάμβανε ἀναπαράσταση τοῦ εὐνοχητισμοῦ τοῦ Ἀττίδος ἀπὸ τοὺς ἑπεῖς της. Ἡ συσχέτιση τοῦ πέυκου καὶ τοῦ Ἀττίδος εἶναι γνωστὴ

- και από τις εικάστικες τέχνες, όπου συχνά παρουσιάζονται να κάθεται κάτω από ένα πεύκο. Οι μαρτυρίες για τη λατρεία της Μητέρας της Μεγάλης Θεάς έχουν συγκεντρωθεί από τον M. J. Vermaseren στο έργο του *Corpus Cultus Cybelae Attidisque*, Λέιντεν 1977-1989, στον οποίο όφειλομαι και τη μονογραφία *Cybele and Attis*, Λονδίνο 1977.
- 106 **κωνόσχημο**: 'Η λατινική έκφραση *metas immitata* αποτελεί άναχρονιστική άναφορά στα κωνόσχημα σημάδια της σπορφής στο πέταλο του Circus Maximus.
- 107-8 **του θεού ... / έκείνου**: 'Ο Άντιόχων, του οποίου η λύρα έμμορφόταν με την όψη του Όμηρου (Ζλιάς Α 603), όπως και το τόξο (Ζλιάς Α 43-7).
- 109 **Καρθάλας**: Μία από τις τέσσερις πόλεις της νήσου Κέας στην άρχαιότητα.
- 110 **πάλαιο έλκφι**: Βεργιλιανή φράση (*Αίνειάδα* 7.843, όπου ο φόνος του έλαφου της Σίβιας από τον Τούλιο προκαλεί την έναρξη των έχθροπραξιών).
- 112 **Στα κέρατά του άστραφτε ο χρυσός**: 'Η έπιγραφώσωση των κεράτων συνηθιζόταν στα ζώα που προσβόζονταν για θυσία, πβ. 7.161.
- 114 **φωλαχτό**: 'Η *bulia* ήταν το φωλαχτό των νεαρών Ρωμαίων δια την ημέρα που ενηλικιώνονταν και το άφιέρωναν στους Δάφνες. Πράκτεται λοιπόν για άναχρονισμό, βλ. Solodow 83.
- 120 Για την άποστροφή του ποιητή προς τους γαλακτοπάρχες του έπους βλ. S. M. Wheeler, *A Discourse of Wonders*, Φιλαδέλφεια 1999, 111-13.
- 125 **πορφυρά καρπίστρια**: Πβ. Ανύτη, *Ιταλιανή Άνθολογία* 6.312 *ήγία φουρκόεντα*: το άμυσο πρότυπο του Όβιδίου κατά τον K. Τρυπάνη, *Classical Philology* 65 (1970), 52.
- 126 **Ήτανε μεσημέρι θερινό**: 'Η μεσημεριανή ζέστη εισάγει ιστορίες έρωτικού πάθους, όπως της Τούς, της Καλίστοϋς, της Άρπέθουσα, του Τακίθου και της Κίρκης (1.592, 2.417, 5.586, 10.174).

- 127 **του αϊγιάλιου ... Καρκίνου**: 'Ο Καρκίνος είναι το ζώδιο από το οποίο ο ήλιος (πρόην) στην καρδιά του καλοκαιριού. Το έπιθετο άναφέρεται στο ζώο-σύμβολο (το καβούρι) και όχι στον άστροισμό, πβ. σημ. στον στ. 78.
- 129 **στη σιακ**: Άσφαλώς άποτελεί είρωνεία ότι η μαχαρά περιγραφή της δημιοργίας σιακς από τον Όρφέα καταλήγει σε μία ιστορία όπου η σιακ είναι το σκληρό ένός βλαυού και τραυματικού θανάτου.
- 133 **του λόγου άκαλόγητος**: 'Η λατινική φράση *pro materia* είναι πεζολογική.
- 138 **λευκό το μέτωπο**: 'Η λευκή έπιδερμίδα ήταν ιδεώδες κάλλους, πβ. 2.607, 6.46, 9.388, 10.247, 13.789.
- 141-2 Για τη διαδεδομένη σύνδεση του κυπαρισσιού με τον θάνατο και το πένθος, πβ. το σχόλ. του Σέββου εις Βεργιλίου *Αίνειάδα* 3.64, ότι οι Ρωμαίοι τοποθετούσαν κλαδι κυπαρισσένιου στην είσοδο σπιτιών που πενθούσαν, για να μη μολυνθούν κατά λάθος οι έίσοδοι.
- 148 **Από τον Δία**: Διάσημη ποιητική άρχη στην άρχαιότητα, βλ. *Ίλλιος Άράτου Φαινόμενα* 1, Θεωρήτου *Ειδόλλια* 17.1 και Βεργιλίου *Βουκολικά* 3.60.
- 151 **στης Φλέγγας τα παιδιά**: Κατά την παράδοση, στα Φλέγγαια παιδιά ο Ζεύς κατακαεραύωνσε τους Τίτανες. Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο (7.123), Φλέγγα ήταν παιλαιότερο όνομα της Παλλάνης, της δυτικής χερσονήσου (άλλιώς Κασσάνδρας) της Χαλκιδικής.
- 155 **του Φρύγα**: 'Η Φρυγία ήταν περιοχή της βορειοδυτικής Μικράς Άσίας, όπου βρισκόταν και η Τρώα. 'Ηδη στον Κάτουλλο το έπιθετο *Phrygius* σημαίνει κατά συνεκδοχή Τρώας/φρυγικός, μονο νότι ο Όμηρος διακρίνει τους Φρύγες από τους Τρώες (Ζλιάς Β 862). 'Ο Πανυμήδης ήταν από την Τρώα, ο μικρότερος από τους τρεις γιους του Τρώα (Ζλιάς Ε 265, Υ 232).
- 156-7 Σύμφωνα με τον Βεργίλιο (*Αίνειας* 5.254-5), ο Ζεύς χρησιμοποίησε τον άετο για την άσπαγή του Πανυμήδη. Πάνω σε αυτή την βάση πιθανότατα ο Όβιδιος άνέπτυξε την ιδέα ότι ο Ζεύς μεταμορφώθηκε σε άετο.

- 162 **Άμυνάδης**: Νεολογισμός του Όβιδιου τοπωνυμικό (δηλ. ὁ κα-
ταγμένος ἀπὸ τῆς Ἀμύνλης, πβ. Τανναφίδης στὸν στ. 183) μᾶλλον
παρὰ πατρωνυμικό, παρὰ τῆ μαρτυρία τοῦ Ἀπολλοδώρου (3.10.3)
ὅτι ὁ πατέρας τοῦ Ἰακίνθου λεγόταν Ἄμυνλος. Οἱ Ἀμύνλης ἦταν
κοντὰ στὴν Σπάρτη καὶ ἦταν τόπος λατρείας τοῦ Ἰακίνθου.
- 162 **στοὺς οὐρανοὺς ... θά γε βάλει**: Θὰ μποροῦσε νὰ ὑποδηλώσει
τὸν καταστροφισμὸ τοῦ Πανυμίδη ὡς Ὑδροχόου (Μαννίλου Ἀστρο-
νομικά 5.487).
- 167-8 **τῆς γῆς / τὸ κέντρο, αἱ Δελφοί**: Ὑπῆρχε στοὺς Δελφοὺς μιά πέ-
τρα ποὺ ἐδειχνε τὸν ἄμφωδὸ ἢ κέντρο τοῦ κόσμου, βλ. Εὐριπίδου Ἰων
161-2.
- 169-70 **στὴν ἀπέχιστη / τὴν Σπάρτη**: Ἦταν ἀρχαία παράδοση ὅτι ἡ
Σπάρτη δὲν εἶχε πείλη ὡς τὸν τρίτο αἰώνα π.Χ., βλ. Αἰβίος 39.37.2-5.
- 171-3 **Γιὰ τὴς δουλικῆς ὑπηρεσίας τοῦ ἐραστῆ** στὸν ἐρωόμενον πβ.
Πλάτωνος *Συμπόσιον* 182e-183b (λόγος Πλάουσαν).
- 174 **ὁ Τανάκας**: βλ. σημ. στὸν στ. 78.
- 177 **τὸν δίσκο**: Θεωρεῖται γενικά ὡς τὸ ὄργανον τοῦ ἐργαζήματος
τοῦ Ἀπόλλωνα, βλ. Εὐριπίδου *Ἐλένη* 1471, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι
τὰ Ἰακίνθια περιλάμβαναν ἀγῶνα δισκοβολίας.
- 179-80 **μέ τὸ βῆρος σου / διαλύει**: Ὁ διασκελισμὸς ὑπογραμμίζει τὸ
βῆρος.
- 182 **Πβ. Πausanias 3.19.5: Ἀπόλλωνος... ἄκοντος**. Νικάνδρου
Θηλιακά 903: ὄν Φοῖβος... ἀκούσιος ἔκτρα.
- 183 **Τανναφίδης**: Τοπωνυμικό.
- 184 **Πβ. Νικάνδρου Θηλιακά 906: εἰπεὶ σόλως ἔμπρεσε κόρησιν/πέ-
τρον ἀφαιλλόμενος νέατον δ' ἦραξε κἀνυμια**. Σύμφωνα μὲ *ἄλλη*
ἐκδοχὴ τοῦ μύθου (Παλαίφατος 46), ὁ δίσκος χτύπησε τὸν Ἰακί-
νθο, ἐπειδὴ ὁ ἀντίκλητος τοῦ Ἀπόλλωνα, ὁ ἀνεμὸς Ζέφυρος, τὸν ἐξέ-
τρεψε ἀπὸ τὴν τροχιά του.
- 189 **Ἀνὸν ἀφελούσιν σὲ τίποτε αἱ πέγγες**: Στὸ 1.521-4 ὁ Ἀπόλλων

- παράπονέται ὅτι ἡ λατρικὴ δὲν μπορεῖ νὰ θεραπεύσει τὸν ἔρωτα.
Ἐδῶ ἀποκαλύπτεται ὅτι ὀρισμένες φορές οὔτε τὰ σωματικά τραύ-
ματα δὲν μπορεῖ νὰ θεραπεύσει.
- 190-5 Ἡ παρομοίωση βασίζεται σὲ ἐκείνη ποὺ ὁ Βεργίλιος χρη-
σιμοποιεῖ γιὰ τὸν ἄωρο θάνατο τοῦ Εὐρύπιδου, μιά ἀπὸ τῆς κορυ-
φαῖες στιχημῆς πᾶθους στὴν *Ἀινειάδα* (9.434-7). Ἀντὶ, μὲ τῆ σειρά
τῆς, ἀντίκειται στὸν Ὀμηρο (*Ἰλιάς* Θ 306-7) καὶ στὸν Κάρουλο
(11.21-4). βλ. P. Hardie (ἐκδ.), *Virgil, Aeneid Book IX*, Καμπριτζ
1994, 150 σελ. στοὺς στ. 435-7, καὶ Ν. Κονομῆς, «Ovid. *Metam.*
X 190-95), στὸ *Ἡ Πνευματικὴ Ζωὴ* στὸ *Ρωμαϊκὸ Κόσμο* ἀπὸ τὸ
14 ὡς τὸ 212 μ.Χ. - *Στ' Ἰταλιανὸ Συναπόσιο Λατινικῶν Σπου-
δῶν* (Ἰωάννινα, 11-13 Ἀπριλίου 1997), Ἰωάννινα 2001, 1-9.
- 196 **Οἰβαλίδης**: Πατρωνυμικό τοῦ Ἰακίνθου (πβ. Ἡγίου *Μεθιο*
271.1 *Oebali filius*) ἢ τοπωνυμικό κατὰ συνεκδοχὴ, δηλ. Σπαρ-
τάτης.
- 198-9 **Στὸν πάγο σου ἀπάνω / ... θά γράφει**: Ἡ ἀκριβὴς σημασία τοῦ
inscribenda εἶναι ἀμφιλεγόμενη: ὁ Anderson θεωρεῖ ὅτι δηλώνει
χυρολεκτικὸ στιχηματισμὸ (πατουά) στὸ μπρόκτο τοῦ Ἀπόλλωνα,
ἐνὸς ἀλλοι (π.χ. *OLD*) ὑποθέτουν ἕνα εἶδος καταλόγου προσημασμένων
ἐργαζήματων. Ἡ μετέφραση ἀκολουθεῖ τὴν πρόταση τοῦ Bömer
ὅτι προκείται γιὰ ὑπαντιγμὸ σὲ ἐπιτύμβια ἐπιγραφή.
- 199 **Ἐγὼ ἴμα τοῦ θεαέτου σου ὁ φασίτης**: Τὸ ἡμιστύλιο ἀπηχεῖ
τὴν κορυφαία στιχημῆ τῆς *Ἀινειάδας* (6.458), ὅπου ὁ Διευίας συναντᾷ
τὴν Λιδῶ στὸν Ἄδη.
- 203 **τῆς μόρφας μᾶς δεσποῖα ὁ νόμος**: Εἰσιωνικό σχόλιο, πβ. Βίω-
νος *Ἐπιτάφιος Ἀδωνίδος* 53: ζῶω καὶ θεός ἐμμι καὶ οὐ δύναμαι
σε διώκειν.
- 207 **Θά ἴββα κωφός**: Λογότυπος, πβ. Τίβουλλος 1.4.79 καὶ τὸ ἄμυ-
ρῶ ἔσσεται ἡμίμαρ (*Ἰλιάς* Δ 164 = Z 448).
- 211 **ἀπὸ τῆς Τύρου τ' ὄστρακο**: Ἡ πορφύρα παραγόταν ἀπὸ τὸ
ὄστρακοδερμιο *purpur* καὶ εἶχε ἀπὸ παλιά συνδεθεῖ μὲ τοὺς Φοίνι-
κες τῆς Τύρου καὶ τῆς Σιδῶνος. Σύμφωνα μὲ τὸν Πλάνιο τὸν πρε-

- σβύτερο (*Φυσική Ιστορία* 9.135) ή βαφή της Τύρου είχε την πιο βαθειά απόχρωση, σκόρα σαν το πηγμένο αίμα.
- 215 ΑΙ ΑΙ:** Πρόκειται για τη γνωστή οίμωνη αιά που άπαντι είρεως στην άτυχη πραγώδια (βλ. π.χ. *Αισχύλου Πέσαι* 673, 1039· *Ίκέτιδες* 866· *Σοφοκλέους Άντιγόνη* 1288, 1306).
- 219 τὰ Ύακίθια:** Ή πιό σημαντική σταρτατική γιορτή, που άκο-λουθοΰσε την άκατόμβη του έπώνυμου μήνα του σταρτατικού ήμε-ρολογίου. Διαρκούσε τρεις ήμέρες (βλ. Παιουανίας 3.19.1-5). Ή κίρια ήμέρα της γιορτής, ή μεσαία, ξεκινούσε με πομπή από την Σπάρ-τη προς τις Άγινάδες, όπου τελούνταν μουσικοί και γυμνικοί άγώ-νες παιδιών και νέων, και διοργανώνονταν με συσσίτιο, στο όποιο συμμετείχαν, κατ' εξαίρεση, εΐλωτες και ξένοι. Οι γυναίκες συμ-μετείχαν με προσφορά χιτώνια (Παιουανίας 3.16.2) και νυχτερινούς χορούς (Εΰριπίδου *Έλένη* 1468). Ή πιό έμπερστατωμένη μελέτη των Ύακινθίων είναι ή μονογραφία του Μ. Pettersson, *Cults of Apollo at Sparta: The Hyakinthia, the Gymnopaideiai and the Karneia*, Στορχόλημη 1992.
- 220 τή γόνυμή σε μέπαλα:** Ολόκληρο το νησί της Κύπρου ήταν πλούσιο σε καιτάγματα μετώλων, ιδίως χαλκού, στον όποιο όφελ-λει και το όνομά της (βλ. *Έοιστολόγιο* 5.441).
- Άμαθούνα:** Πάδη στη μέση της νότιας άκτής της Κύπρου, όπου και τέμενος της Άφροδίτης (βλ. Κάτουλδος 36.44, Βεργίλιου *Αινείδα* 10.51, Παιουανίας 9.41.2).
- 223 Κεράστρες:** Ή Κύπρος όνομαζόταν Κεραστία ή Κεραστία λόγω των έξοχών του περιγράμμάτος της ή λόγω των κερασφόρων άν-δρών, βλ. Ξενογόρας *FGHHist* 240 F 26, Άνδοκλής *FGHHist* 751 F 1, Νόννου *Μιονυσιακά* 5.614, 13.441, 29.372.
- 229 Όφιοόνας:** Με ένα ή δυο σίγλια· πρόκειται για διαδεδομένο όνομα πόντων και νήσων στον έλληνικό χώρο, όχι όμως στην Κυ-προ, όπως άπαιτεί έδώ το νόημα.
- 247 με τέγγη θαυμαστή:** Ο Όβιδιος άρέσασται στην άντίθεση φή-ση-τέγγη, βλ. Solodow 207-14· έδώ άνώτερη είναι ή τέγγη, πβ. 252.

- 252 ή τέγγη του την τέγγη άποκαλύπτει:** Ή φράση χρησιμοποιείται συχνά από τους σύγχρονους κριτικούς για το έργο του Όβιδίου.
- 260** Τά δώρα στην άγαπημένη είναι προσφιλές μοτίβο της έρω-τικής ποίησης, πβ. *Έρωτική Τέγγη* 2.267 κ.έ., Θεοκρίτου *Ειδύλι-αιο* 11, Προτέρτιος 3.13.27, Βεργίλιου *Βουκολικά* 2.40, 3.68.
- 264** Ήταν σύνθηες στην έλληνορωμαϊκή άρχαιότητα να κοσμούν τὰ άγάλματα με κοσμήματα, βλ. Σουητώνιου *Ίάμβας* 18.2.
- 266 όμορφη:** Μέχρι το σημείο αυτό της άφήγησης το άγαλμα δη-λώνονταν με λέξεις οΰδέτερου γένους: φίλντισσι, έργο, κορμί.
- 267 σε σεντόνια που ... είναι βουτηγμένα την πορφύρα:** Ή χρωμα-τική άντίθεση λευκό-πορφύρο ήταν προσφιλή στους Ρωμαίους (πβ. Βεργίλιου *Αινείδα* 12.67), άνάγεται όμως στην *Ίλιάδα* (Δ 141). Βλ. και σημ. στον στ. 594.
- 270 Μέρα γιορτής της Άφροδίτης:** Το ιερό της Άφροδίτης στην Ιάφρο ήταν από τὰ πιό φημισμένα σε όλόκληρη την Μεσόγειο. Νο-μίματα που άπεικονίζουν τον ναό με το κωνοειδές ξόανο έξέκλω-σαν τή φήμη της πολυούχου της Ιάφρου και κατέστησαν την Κύ-προ σπουδαίο θρησκευτικό κέντρο της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, με προσκυνητές από κάθε σημείο της οίκουμένης. Ή γιορτή της ήταν το σημαντικότερο θρησκευτικό γεγονός του νησιού, με γυμνα-στικούς, μουσικούς και λογοτεχνικούς άγώνες προς τιμήν της θεάς. Οι πιστοί προσέφερονταν σε πομπή, στεφανωμένοι με μύρτιά και με μουσική συνοδεία, από το λιμάνι της Νέας Ιάφρου μέχρι τὰ άλλα άναθήματα σε ναύσταυς που ύπάρχονταν κατὰ μήκος του όρο-μου. Οι κριότερες άρχαίες πηγές είναι ό Σπράβαν (14.6) και ό Τάκτος (*Ιστορία* 2.3.1-2), βλ. και F. G. Maier and V. Karagostighis, *Paphos. History and Archaeology*, Λευκωσία 1984, ιδίως 270-83.
- 272** Άσφαλιός πρόκειται για ποιητική σύλλαψη, άφου στη λα-τρεία της Παφίας άπαγορεύονταν οι αίματηρές προσφορές· μόνο λιβάδι έκαίγαν, βλ. Τακίτου *Ιστορία* 2.3.2.

- 276 **θύμια:** Πβ. *Οδύσσεια* ζ 244 (σέ ἀνάλοση εὐχὴ τῆς Νουσι-
κᾶς): αἱ γὰρ ἔμοι τοιόσδε πόους κεκληγμένους εἶη. Μουσαῖος 83.
- 277 **Περούσα ἡ θία:** Γὰ τῇ θεϊκῇ ἐπιφάνεια, τῆς ὁποίας ὁρατὴ
ἐκδήλωσις ἦταν τὸ λατρευτικὸ ἄγαλμα, βλ. W. Speyer, «Die Hille
und Hiphanie einer Gottheit, eines Heroen und eines Heiligen
in der Schlacht», στὸ E. Dassman καὶ K. S. Frank (ἐπιμ.), *Pietas:
Festschrift für Bernhard Köting*, Μύνστερ 1980, 55-77, H. Versnel,
«What did ancient man see when he saw a god? Some reflections
on Graeco-Roman antiquity», στὸ J. van der Plas (ἐπιμ.), *Effi-
gies dei: Essays on the history of religions*, Λέιντεν 1987, 42-55
καὶ στὰ ἐλληνικὰ *AEO* 392-93. Βλ. καὶ σγμ. στὸν στ. 277.

ἡ ἀδύγηση Ἀφροδίτη: Ἡ λατινικὴ φράση, ποὺ ἀποτελεῖ ἀπό-
δοση τῆς ὀμηρικῆς χρυσοῆς Ἀφροδίτη (*Ἰλιάς* Γ 64), ἀπαντᾷ γὰρ
πρῶτη φορὰ στὴν *Αἰνείαδα* (10.16), πβ. καὶ τῇ σχετικῇ παρατή-
ρησι τῶν Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, ποὺ προηγεῖται τῆς ἀναφορᾶς
στὸν μῦθο τοῦ Πυγμαλίωνος (*Προλεγμενικὸς* 4.57.1-3): Εἰ γοῦν
ἴης τὰς γραφὰς καὶ τὰ ἀγάλματα περυσιστῶν θεῶν, γυναιεὶ
ἡμῶν παραυτίκα τοὺς θεοὺς ἐκ τῶν ἐπινοηδιστῶν σχημάτων,
(...) καὶ γυνὴν ἴδῃ τις ἀνάραπτον γυναικα, τὴν «Χρυσῆν»
Ἀφροδίτην νοεῖ. Οὕτως ὁ Κύπριος ὁ Πυγμαλίων ἐκείνος ἐξε-
φαντίου ἠράσθη ἀγάλματός· τὸ ἀγαλμα Ἀφροδίτης ἦν καὶ
γυνὴ ἦν· νικᾶται ὁ Κύπριος τῶ στήματι καὶ συνέρχεται τῶ
ἀγάλματι, καὶ τοῦτο Φιλοστέφανος ἰστορεῖ.

- 284 **θύμια τοῦ ὕμνου ἡ κεφήθρα:** Πβ. τίς παρομοιώσεις μὲ τὸ
κεφὶ στὸν Δουκρήτιο (6.515-6 Δὶν τὸ κεφὶ ποὺ τῆξεται καὶ νε-
γουλάζει τέλεια ὅταν οἱ φλόγες οἱ θεγμῆς τὸ ἀνάραπτον ἀπὸ κά-
του [μτφρ. K. Θεοτόκη]) καὶ στὸν Βερβάνο (*Βουκολικά* 8.80-1).
- 290 **τῆς Πλάγου ὁ ἥρωας:** Ἀνορχονομῆς, πβ. στ. 297.
- 295 **παρίσταται ἡ θεά:** Πβ. σγμ. στὸν στ. 4. Οἱ προστᾶντιδες θεό-
τητες τοῦ γάμου ἦταν ἀσφαλῶς ὁ Ὑμέναιος καὶ ἡ Ἥρα γαμοστό-
λος/ζύγια/τέλεια (*Iuno pronuba*)· ἡ Ἀφροδίτη παρίσταται ὡς προ-
σωπικὴ προστᾶντιδα τοῦ Πυγμαλίωνος.

- 297 **τὴν Πλάγο:** Σύμφωνα μὲ τὴν κυρίαρχη ἐκδοχὴ τοῦ μύθου, τὸ
παῖδι τῆς Μύρας ἦταν θηλυκὸ, μητέρα τοῦ Κινύρα καὶ ἐπιώνυμο τοῦ
νηπιού. Ἡ πῆρχε θύμια καὶ ἡ ἐκδοχὴ ὅτι ἦταν ἀρσενικό, βλ. Ὑγίνου
Μῦθοι 242.4, 270.1, 275.7, *Σχόλια* εἰς *Πινδαροῦ Ἰθυλονικάς* 2.27α,
Σχόλια εἰς *Διονύσιον Περιηγητὴ* 509 (μόνο στὸ τελευταῖο χωρίο τὸ
γένος δηλώνεται ρητῶς, ἀλλὰ πρόκειται γὰρ τὸν γῶ τοῦ Κέφαλου
καὶ τῆς Ἐρσης, καὶ πατέρα τοῦ Κινύρα).
- 298-502 **Οἱ προγενέστερες ἐκδογῆς τοῦ μύθου τῆς Μύρας ἡ Σμίρ-
νας δὲν συμφωνοῦν μεταξὺ τους ὡς πρὸς τὴ γενεαλογία τῆς, μόνον
ὁ Ὀβίδιος θύμια τὴν συσχετίζει μὲ τὸν Πυγμαλίωνα ὡς πατρὸς καὶ
τὸν Κινύρα ὡς πατέρα τῆς.**
- 298 **ὁ Κινύρας:** Ἦδη στὴν *Ἰλιάδα* Λ 20 ἀναφέρεται ὡς ἄρχοντας
στὴν Κύπρο, ἐνῶ ὁ Πινδαρος (*Ἰθυλονικάς* 2.15-8) τὸν μνημονεύει
ὡς ἱερέα τῆς Ἀφροδίτης καὶ εὐνοούμενο τοῦ Ἀπόλλωνος.
- 300 **Ὁ στ. ἀποτελεῖ συρραφὴ ἱερατικῶν ἐκφράσεων γὰρ τὴν ἀπο-
μάκρυνση τῶν ἀμύητων ἀπὸ θρησκευτικῆς τελετῆς, πβ. Καλλιμά-
χου Ὑμνοι 2.2, Ὀραίου Ὀδὸς 3.1, Βερβάνου *Αἰνείαδα* 6.258. Ἀξι-
λεὶ νὰ ἐπιστημανθεῖ ἡ γενικότερη τάση τοῦ ποιητῆ νὰ μιμεῖται χω-
ρία ὑψηλοῦ ὕψους σὲ ἀνώριστα συμπεράζόμενα.**
- 305 **συγγέλω τὸν Ἰσμάριον καὶ:** Διγλ. τοὺς ὀράκας· ἡ Ἰσμάριος
μνημονεύεται ἦδη στὴν *Οδύσσεια* (ι 40, 198) ὡς περσογῆ τῆς Ὀράκης,
φημισμένη γὰρ τὸ κρᾶσι τῆς (πβ. καὶ Ἀργύλοχος ἀπ. 2 West οἶνος
Ἰσμαρικός), βλ. καὶ σγμ. στὸν στ. 2. Τὰ συγγεφετήρια τοῦ Ὀβι-
δίου διὰ στόματος Ὀρέα εἶναι μάλλον εἰρωνικά, ἀφοῦ οἱ ὀράκες
εἴχαν φρικτὴ φήμη, μεταξὺ ἄλλων, γὰρ τὸ ἔθιμο τῆς πολυγαμίας·
πβ. τὸν μῦθο τοῦ Ἰσμάριου (6.424 κ.έ.), καθὼς καὶ Ἰπρόδοτος 5.5,
Εὐριπίδου *Ἀνδρομάχη* 215-17, Μέτωνδος ἀπ. 794-95 Koerte.
- 308 **τὸν κόσμο:** Προφανῶς πρόκειται γὰρ κάποιον ἀρραματικὸ φου-
τό, ἀν καὶ ἡ ἀκρίβης ταυτοτήτά του εἶναι ἀγνωστὴ.
- 309 **ἡ χώρα τῆς Περγάδας:** Μυθικὴ χώρα, ἡ ὁποία στὴ λατινικὴ
γραμματεία πρωτοεμφανίζεται στὸν Δουκρήτιο (2.417). Σύμφωνα
μὲ τὸν Εὐήμερο τὸν Μεσσῆνιο (*FGHHist* 63 F 3), ἔχει δ' ἡ Χώρα

μέταλλα δαμνλή χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου καὶ χαλκοῦ καὶ κασσιτέρου καὶ σιδήρου, καὶ συγκαταλέγεται στὰ νησιὰ ποῦ βόσκονται (κατατακτὴ τῆς Ἀρσάβιας).

312 οἱ *δαδες* του: Οἱ δαυνοὶ ἦταν μέρος τοῦ ἐξοπλισμοῦ ποῦ δέθετε ὁ Ἔρως γὰρ τὴν ἐκτέλεση τοῦ ἔργου του, βλ. ἐνδεκτικὰ 1.461, Τίβουλλος 2.1.82, Πραπέρτιος 3.16.96.

314 τῆς *Τρεῖς Ἀδελφές*: Στὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ μῦθο ὁ ἀειθμός των Ἑρηνύων δὲν ἦταν σταθερὸς ἀντιθέτως, οἱ ρωμαϊκὲς *dirae deae* ἢ ἀπλῶς *Dirae* εἶναι σταθερὰ τρεῖς, μὲ τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα *Ληγκτώ*, *Μέγαιρα* καὶ *Τεσιφόνη*. Πρόκειται γὰρ χθόνιες θεότητες ποῦ μερμυνοῦσαν γὰρ τὴν τιμωρία των ἐγγλημάτων, ἰδίως μετὰ τὸ μετὰ μιάς ἀκογένειας, πβ. Κικέρων *Legi θείας φύσεως* 3.46: *speculatrix et vindicatrix facinorum et scelervis*.

324 Κανὸς τόπος ποῦ ἀπαντᾷ ἡδῆ στὸ ἀριστοτελικὸ σύγγραμμά *Legi τὰ ζῶα ἱστορίαι* (576a 18-19): ἀναβαῖνοισι δὲ καὶ ἐπὶ τὰς μητέρας οἱ ἴπποι καὶ ἐπὶ τὰς θυματέρας. Ἦταν ὅμως γνωστὲς καὶ ἐξαίρεσεις, ὅπως τῆς καμῖνας: Οἱ δὲ κίμηλοι οὐκ ἀναβαῖνοισιν ἐπὶ τὰς μητέρας, ἀλλὰ καὶ βιάτῃται τις, οὐ θέλοισιν (ἔ.π. 630b 31-2). Πβ. καὶ Δίων Χρυσόστομος 10.30: οἱ δὲ ἀλεκτρούδες οὐκ ἀνακατανοῦσιν ἐπὶ τοῖσι οὐδὲ οἱ κύνες οὐδὲ τῶν ὄνων οὐδεὶς, οὐδὲ οἱ Πέρσαι· καί τοι δοκοῦσι τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἀνοῖσται. Ἡ δὲ λήη, κρυπτεμένη ἀπὸ αἱμαμικτηρῶ πάθος, ἡρώδης τῶν *Μεταμορφώσεων*, ἢ Βυβλίς, ἐπέμεινε ἰδιαιτέρα στὸ παράδειγμα τῶν θεῶν (9.497-501).

330 αὐτὸ ποῦ ἐπιτρέπεται ἀπὸ τῆ φύση: Καὶ οἱ Ρωμαῖοι παραδέχονταν τὴ φύση ὡς πηγὴ δικαίου, πβ. *Πητοσικῆ εἰς Ἐργένων* 2.19: [ἔν. ius] constat igitur ex his partibus: natura, lege, consuetudine, iudicatio, aequo et bono, pacto. Ὁ ἄγνωστος συγγραφέας μάλλον στα τοῦ συγχεφόμενου ρητορικῶ ἐγγχειρίδιου τὸ ἐπισημαίνει ἀναφορικὰ μὲ τὴ λεγόμενη στάση ποιότῃτος (*status qualitatit*), τὴν προστάθεια δηλαδὴ δικαιολογίας ἐνὸς θεολογημένου ἐγγληματος, ὅπως κάνει ἐδῶ ἡ Μύρρα. Ὁ ἀκρίβης ρητοροδιδασκαλὸς ἴσως προβαίνει σὲ μιὰ ἐφημερία τοῦ φυσικοῦ δικαίου ποῦ ἔρχεται σὲ πῆξη

ἀντιθετῆ μὲ αὐτὴ τῆς Μύρρας, εὐθυραμμιζόντὰς το μὲ ἔ,τι ἢ ἡρωδὶ ἀποκάλυψε Σέβας καὶ ἔργα δίκαια τῶν γονέων (στ. 321): *Natura ius est, quod cognitionis aut pietatis causa observatur, quo iure parentes a liberis, et a parentibus liberi coluntur*. Ὁ Κικέρων ἀνέτρεξε ἐπιανεληγμένως τὴν ἰδέα τοῦ φυσικοῦ δικαίου, κυρίως στὰ ἔργα του *Legi πολιτείας* καὶ *Legi νόμων*, ἐπισημαίνοντας μάλλον στὸ δεύτερο ἀπὸ αὐτὰ (1.46) τὴν ἀνεπηρετικὴ δυναμικὴ τῆς: *iam uero illud stultissimum, existimare omnia iusta esse quae s<c>ntia sint in populo in institutis aut legibus* («Ἔναι λοιπὸν ἀρθεότατο νὰ νομιζοῦμε ὅτι εἶναι δίκαια ὅσα ἔχουν ἐπικυρωθεῖ στὰ ἔθνη καὶ στοὺς νόμους τῶν ἐθνῶν»). Βλ. *Claudia Moatti, La raison de Rome*, Παρίσι 1997, 163-73.

331 *Ἄνε ἀστέρο ποῖς ἑσπερών ἔθνη*: Ἡ ἀπαγόρευση (ταμπῶ) τῆς αἱμαμιξίας εἶναι σχεδὸν καθολικὴ στὶς ἀθροώπινες κοινωνίες. Στὴν προστάθεια τῆς νὰ προσδιορίσει τὴν ἑλληνικὴ πολιτισμικὴ ταυτότητα μέσα ἀπὸ τὴν ἀντιπαράθεση μὲ τοὺς ἔθνους, «βαρβαρικοὺς» λαούς, ἢ ἀρχαῖα ἔθνογραφία ἐξαποῦσε τοὺς κατέροχθ ἄλλοτριους Πέρσες ἀπὸ τὸ ταμπὸ αὐτῶ. Τοιοῦτον πᾶν τὸ βάρβαρον γένος / πατῆρ τε θυγατρὶ παῖς τε μητρὶ μίγνυται / κόρη τ' ἀδελφῶ, ὑποστηρίζει ἡ Ἐρμῶν στὴν *Ἀρθομάχη* τοῦ Ἑρπιδῆ (174-5), βλ. Hall 189-90, ὅπου ἐπισημαίνεται ὅτι αὐτὸ ὄντως ἴσχυε, τουλάχιστον γὰρ τὸν βασιλικὸ οἶκο τῆς Περσίας.

335 τοῦ ἴσου μου τῆ μοῖρα: Καθὼς φαίνεται ἀπὸ χωρία ὅπως *Ἐορτολόγιο* 1.209, *Ἀββας* 5.54.6, 6.28.7 καὶ *Σίλαος* *Ταλανός* 7.345, οἱ Ρωμαῖοι πίστευαν ὅτι κάθε τόπος ἔχε τὴν τύχη του (*fortuna*), ποῦ εἶναι ἰδιαιτέρη καὶ ἀμετέβλητη. Γιὰ τὴν Μύρρα ἀποδεικνύεται κατὰφα.

338 τοῦ μεγάλου: Ἀκαλουθόντας τὸν Βεργίλιο (*Ἀινειάδα* 3.286: *magni gestamen Ibanis*), ὁ Ὀβίδιος τὸ χρησιμοποιοεῖ ὡς συμβατικὸ ἐπιθετο γὰρ μυθικοὺς ἀνδρες ἀνεξέστητως ἀναστῆματος φυσικοῦ ἢ ἡβικοῦ, πβ. 8.371: *Eurytidae magni rostro femur hausit adunco*. Ἀσφαλῶς γὰρ τὴν Μύρρα ὁ Κινύρας εἶναι μέγας, ἀποῦ εἶναι κόρη του (πβ. τῆ δηλώση τῆς Κίρκης στὰ *Ἀντίοστα* τοῦ ἔργου 276: *magni filia Solis erant, ἡμῶν τοῦ Ἥλιου τοῦ μεγάλου θυγατέρας*) ἀλλὰ καὶ ἐρωτευμένη μαζί του (πβ. τῆ δηλώση τοῦ

ἐφαρτυμένου ποιητῆ στὸ *Ἔρωτες* 3.11b 47 ὅτι ἡ Κορίνθα εἶναι *magni mihi nimis instar, σὺν μέγα πνεῦμα θεῖκὸν γιὰ μένα*.

339 *μᾶς καὶ εἶναι κθάρως δικός μου, δὲν εἶν' δικός μου*: Ὁξέμα-ρο στήθια καὶ ταυτόχρονα λογοπαίγνιο μὲ τὴν ἀμφιστάσια τοῦ *δικός μου* (*meus*), ποῦ σημαίνει τόσο τὸν συγγενῆ (πβ. Κικέρωνος πρὸς *Αττικὸν* 10.8.1 *mea Tullia* — ἡ κόρη τοῦ) ὅσο καὶ τὸν ἀγαπημένο φίλο (πβ. Τίβουλλος 1.5.31), ἔραστῆ (πβ. Προπέρτιος 3.8.22) ἢ σύζυγο (πβ. Προπέρτιος 4.3.2).

345 *νὰ προσδοκᾷς*: Πβ. 336 *Μακαρὰ ἀπαγορευμένες προσδοκίαιες* (*spes*)! Ἡ χρήση τῆς λέξης *spes* προηγουμένως ἐπικυρώνει τὴ γραφή *spetare* ἐδῶ ἕναντι τοῦ (*re*)*spectare* ποῦ ἐμφανίζεται σὲ ὀρισμένους ἰταλικούς κἀδικες τοῦ τέλους τοῦ 11ου/ἀρχῶν τοῦ 12ου αἰ. καὶ ὀφείλεται μᾶλλον σὲ σφάλμα ἀφομοίωσης πρὸς τὸ *spectem* τοῦ στ. 343. Γιὰ τὴ στεμματική σχέση τῶν ἀποκλινόντων χειρογράφων βλ. W.S. Anderson (ἐπιμ.), *P. Ovithi Nasonis Metamorphoses*, Στουτγάρδη/Λίψα 1993, x.

ἀκόμη παρέρχεται: Ἡ ἐπιανάληψη τῆς λέξης στὸ πρωτότυπο εἶναι ἀκόμη ποῦ ἐμφατική, καθὼς γίνεται στὴν ἀρχὴ τοῦ στίχου (ἀναδιπλώσεις), ἀποδιδοῦντας καὶ ὀπτικά/ἀκουστικά τὴν ὑπέρβαση τῶν ὀρίων (τοῦ στίχου).

346 *θεσμὸς καὶ δόγματα*: Οἱ θεσμοὶ εἶναι τὰ ἄγια δίκαια τῶν *γονέων* (στ. 321), ἐνῶ τὰ δόγματα ἀνακλίνονται στοὺς στίχους ποῦ ἀκολουθοῦν. Τὸ μοτίβο ἀνάγεται στὸν Σοφοκλεῖ, *Οιδίππους Τύδανος* 1403 κ.έ., ἐνῶ στὰ ρωμαϊκὰ γράμματα ἦταν ἡδὴ διάσημη (βλ. Κικέρωνος *Πήτρω* 107) ἡ χρήση τοῦ ἀπὸ τὸν Κικέρωνα στὸν λόγο τοῦ *Υπέρ Κλουετίου* 199: *atque etiam nomina necessitudinum, non solum naturae nomen et iura mutavit, uxor generi, noverca fili, filiae paelex* («ἀλλάξε ἀκόμη καὶ τίς λέξεις γιὰ τίς συγγένειες, ὄχι μόνο τὴ λέξη καὶ τὰ δίκαια τῆς φύσης, ὄντας σύζυγος τοῦ γαμπροῦ, μητέρα τοῦ γυῖο καὶ ἀντιζήλος τῆς κόρης τῆς»).
 349 *ἀδελφές ποῦ ἔχουνε μαῦρα φίδια στὰ μαλλιά*: Πρόκειται γιὰ τίς Ἑβρῦνες (*Diraе*), τίς θεές ποῦ ἦδη στὴν *Γιάδα* (Τ' 259-60) κάτω ἀπὸ τὴ γῆ τιμωροῦν τοὺς νεκροὺς ποῦ ἔκαναν ψεύτικους ὄρκους,

ἐνῶ κατὰ τὸν *Ἡσιόδο* (*Ἔργα* 803-4) φροντίζουν γιὰ τὴν τήρηση τῶν ὄρκων. Ἡ ἀποτοπία ὄψη τους καὶ ἡ ἰδιαιτέρα μέριμνά τους γιὰ τὴν ἐνδοουκογενειακὴ βία πρωτοφανερῶνεται στὴς *Ἑβμενίδες* τοῦ Αἰσχύλου, ὅπου μάλιστα χαρακτηρίζονται *μέλαινα* (52). Ἴτὰ φίδια, ποῦ ἔχουν ἀντικαταστήσει τὰ μαλλιά τῶν Ἑβρῦνων, ἀσφαλῶς ὀφείλονται καὶ στὸν τρόπο ποῦ προένοιον στοὺς ἀθρόωτους καὶ στὸν συστηματιό τους μὲ τὴ γῆ καὶ ἐτοιμένως μὲ τοὺς νεκροὺς, βλ. *ΑΕΘ* 408. Βλ. καὶ παραπάνω σημ. στὸν στ. 314.

350 *ἀπαίσια διδία*: Γιὰ τὰ διδία τῶν Ἑβρῦνων βλ. στ. 313. Τὸ ἐπιθετο *saevius* (μισσητός, ἀπαίσιος) προσδιορίζει συγγά, ὄχι ὅμως ἀποκλειστικά, πρόσωπα καὶ πράγματα τοῦ κόσμου τῶν νεκρῶν, βλ. π.χ. Βεργίλιου *Αἰνεάδα* 2.616 *Gorgone saeva*, 6.572 *agnonia saeva sororum*, 7.568 *saevi spiracula Diis*.

στὰ μάτια καὶ τὰ πρόσωπα: Γιὰ τὰ μάτια ὡς καθρέφτη τῆς ψυχῆς βλ. Κικέρωνος *Περί νόμων* 1.27: *Nam et oculi nimis argute quem ad modum animo affecti simus, loquuntur et is qui appellatur vultus, qui nullo in animante esse praeter hominem potest, indicat mores* («Διότι καὶ τὰ μάτια ἐκφράζουν εὐλόγωτῶτα τὴν ψυχικὴ μας διάθεση, καὶ τὸ λεγόμενο πρόσωπο, ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει σὲ κανένα ἄλλο ἔμβιο ὄν ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου, φανερώνει τὸ ἦθος»)· καθὼς ἐπίσης καὶ Πλάτου *Φύσις καὶ Πλάτος* 11.145, Κρίντιανου *Πηρογική Ἀγωγή* 11.3.75-76, Λακταντίου *Ἔργο Θεοῦ* 8.12, ἀνών. λατ. *Περί φυσιογνωμικῆς* 20. Στὴ σύγχρονη ἐποχὴ τὰ μάτια ἔχει ἀντικαταστήσει ὁ σκληρὸς δίσκος τοῦ προσωπικοῦ ὑπολογιστῆ μας, βλ. τὸ εἰκαστικὸ ἔργο τοῦ Carlo Zanni e-sm (*Electronic Soul Mirroring*).

351 *τὲς ἔνοχες καρδιές ἀνεργαρίζουν*: Κατὰ τὰ φαινόμενα, ἐπινόηση τοῦ ποιητῆ. Στὸ *Χρόνικὸ* 28.9 (καὶ 29.17) ὁ Δαυὶδ ἀνεργωπίζει ὅτι ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἔχει αὐτῆ τὴν ἐκανότητα: *scio Deus meus quod probes corda* (πάσας καρδίας ἐτάζει κύριος). τὸ ἴδιο καὶ ὁ προφήτης Ἰερεμίας 17.10 καθὼς καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος πρὸς *Ρωμαίους* 8.27 καὶ ὁ συγγραφέας τῆς *Ἀποκαλύψεως* τοῦ *Ἰωάννου* 2.23.

351-2 Ἡ δάκρυα μεταξὺ ἔργων καὶ σκέψων δὲν ἦταν πάντα ἀυτονόητη. Ἐμφανίζεται στὸν Εὐφράτην (Ἰππόλυτος 317 καὶ Ὁρόσιος 1604), βλ. R. C. T. Parker, *Miasma. Pollution and Purification in Early Greek Religion*, Ὁξφόρδη 1983, 323. Τὸ χριστιανικὸ εἰσαγγέλιο γνωρίζει τὴ δάκρυα, ἀλλὰ θεωρεῖ ἐπίδειξη φαρισσαϊσμοῦ τὸν περιορισμὸ τοῦ μίσους (πβ. 353 μὴν τὰ βρωμίεις!) στὰ χέλια καὶ τὰ ἔργα: ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῶν ὅτι πᾶς ὁ βλάπτων γυναικὰ πρὸς τὸ ἐπιθυμεῖσαι αὐτὴν ἤδη ἐμίχλευσε αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ (Ματθαῖος 5.28).

353 τῆς φύσεως τὰ πανόχληρα δεσπιά: Ἡ φύση ἔχει λουκρητιανὸ χροῖμα, πβ. *Περὶ φύσεως* 5.310, 924: 6.906, ὅπου ὅμως γίνετα ἀναφορά στὸς φυσικοὺς νόμους τῆς φθορᾶς καὶ τῆς μεταλητικῆς ἔλξης, καὶ ὄχι στὸ φυσικὸ δίκαιο ὅπως ὀρίστηκε παραπάνω (βλ. σγμ. στὸν στ. 330). Ἄς σημειωθεῖ ὅτι κατὰ τὸν Long 78 ἡ λουκρητιανὴ θεωρία τῶν φυσικῶν νόμων «δὲν φαίνεται νὰ θεμελιώνεται σὲ κάτι ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴς ἀρχῆς τῆς ἀτομικῆς θεωρίας τοῦ Ἐπικουροῦ». Γιὰ τὴ διακειμενικὴ σχέση τῶν ὀρθολογικῶν Μεταμορφώσεων μὲ τὸ *Περὶ φύσεως* τοῦ Λουκρητίου καὶ τὴν ἐργηρευτικὴ τῆς δυνωμικῆ, βλ. Myers 53-55.

355 τῆρεῖ τοὺς νόμους: Γιὰ μιὰ ἀκόμη φορά (βλ. σγμ. στὸν στ. 338) ἡ Μύρρα δέλχνη τὴν ἐκτίμηση ποὺ πρέπει γιὰ τὸν πατέρα τῆς, παρουσιάζοντάς τον ὡς ἀνθρώπο ποὺ μένει πιστὸς στὰ πάτρια ἥθη (*mos maiorum*), ὅπως θὰ ἄφειλε κάθε Ρωμαῖος πατριώτης (πβ. *Ἠορολόγιον* 5.431, *Ἀββίος* 33.12.5, 42.74.4).

ἡ Ἰδία μακία: Ἡ λέξη *furor* χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τοὺς ποιητῆς γιὰ ἐνὰ εὐρὸ φάσμα παθῶν, ὅπως καὶ ὁ ἐπιληπτικὸς ὄρος μακία ἀπὸ τοὺς Στωϊκοῦς, βλ. π.χ. Πλουτάρχου *Περὶ εὐθυμίας* 469d καὶ 474e, καθὼς καὶ P. Schenk, *Die Gestalt des Turnus in Vergils Aeneis*, Κένυγκσταϊν 1984, 329 κ.έ. Ἐδῶ πρόκειται ἀσφαλῶς γιὰ τὴν ἐρωτικὴ μακία, πβ. Πλουτάρχου *Ἠρωτικὸς* 759b (ἀλλὰ ἦδη στὸ πλαισιωτικὸ *Συμπόσιον* 212d συμπαρατάσσεται μὲ τὴ φιλοπεραστία καὶ στὸν *Φαίδρο* ἐξετάζεται ἐκτενῶς).

359 σιωπᾶ: Ἐνδειξὴ αἰδοῦς, πβ. 4.681-3: *primo silet illa, nec au-*

dei / appellare virum virgo modicusque modestos / celasset vultus (στὴν ἀρχὴ σιωπᾶσει [ἐνν. ἡ Ἀνδρομέδα] καὶ δὲν τοῖμα νὰ προσφωνῆσει παθῆνα ἐκένη ἔων ἄντρα καὶ μὲ τὰ χέλια τῆς τὴν ντροπὴ τῆς θὰ κρυβε τὴν ὄψη), βλ. Β. Λαοτῆς (ἐπιμ.), *Μενάνδρου Ἰνῶμα μονόστιχοι*, Ἀθήνα 2002, 287-88. Ἐνάλιακτικά, σὺμπρωμα θάλψης, ὅπως στὸ 2.450 ἡ ἀτιμασμένη Καλίστὰ καὶ στὸ 6.583 ἡ Περὸκη ποὺ μόνος ἔμαθε γιὰ τὸν βιασμὸ τῆς ἀδελφῆς τῆς, καθὼς καὶ στὸ Ἐρωτικὴ *Τέχνη* 1.123 χάρπες ἀπὸ τῆς βιασμένης Σαβίνης. Ἐδῶ ὅμως καρπὸς εἶναι ἐπίδειξη δυστηγμοῦ, ὅπως στὸ 7.307: *illa* (ἐνν. ἡ Μήδεια) *brevi spatio silet ei dubitare videtur* (ἐκένη γιὰ λίγο σιωπᾶσει καὶ νὰ διατάξει δέχθῃ). Ὅπως καὶ ἀν ἐργηρευθεῖ, ἡ ἀρχικὴ αὐτῆ σιωπῆ ἐπιτελεῖται τῇ δοματικῇ ἔνταση, βλ. R. Tarrant, «The Silence of Cephalus: Text and Narrative Technique in Ovid, *Metamorphoses* 7.685 ff.», *TAPhA* 125 (1995), 99-111, στῆς σ. 109-10.

360 πυρόναι: Στὴ μὴνη μεταφορικὴ χρῆση τοῦ ρήματος *aestuo* ἀπὸ τὸν Βεργίλιο στὴν *Ἀινειάδα* (10.870 = 12.666) ἡ εἰκόνα εἶναι αὐτῆ τοῦ ταραγμένου νεροῦ ποὺ «βράζει», βλ. Harrison 277. Στῆς ὀρθολογικῆς Μεταμορφώσεως, ἐν τούτοις, κυριαρχεῖ ἡ εἰκόνα τῆς φωτιάς ποὺ καίει, πβ. 6.491 (ὁ Ἱηρεὺς φλέγεται ἀπὸ τὴ λαγνεία του) καὶ 9.765 (ἡ Ἰάνθη φλέγεται ἀπὸ πόθο γιὰ τὴν Ἰφιδά), ἐνῶ ἡ μεταφορά εἶναι ξεκάθαρη στὸ 4.64: *quoque magis legiur, tectus magis aestuat ignis* (καὶ ὅσο περυσότερο κρύβεται, τόσο περυσότερο φουντώνει ἡ φωτιά) τοῦ ἔρωτα ἀνάμεσα στὸν Πύραμο καὶ τὴν Ἐλισβῆ.

μὲ δροσιά θερμῆ: Λόγω τῆς φωτιάς τοῦ ἐρωτικοῦ πᾶθους τὰ δάκρυα εἶναι φυσικὰ θερμὰ, πβ. Ἀριστοτέλους *Περὶ τὰ ζῶα ἰστορία* 635b 21-24 (καὶ τοῖς ὄμμασι δακρύνομεν πρὸς τὰ λαμπρότερα ὄρωιρες, καὶ ἐπὶ ψύχους καὶ θερμότητος ισχυροτέρως, ἥς κρατεῖ τὰ μύρια ταῦτα, ὅταν τύχη ὑγροτέρως ἔχοντα) καὶ *Προβλήματα* 884b 28 (τὸ δὲ δάκρυον ἰδρῶς τίς ἐστ. διὸ καὶ γίνονται ὑπὸ θερμασίας ἀμφω ταῦτα)· σύμφωνα μὲ τὰ *Προβλήματα* 959b 20-21 τὰ δάκρυα εἶναι μὲν κλειότερες ἀφάλαμαι, θερμὰ ἔστω, ἐὰν δὲ πονοῦντες τοὺς ὀφθαλμοὺς δακρύνωμεν, ψυχρά. Γιὰ τὴν

τάση του Όβιδίου να εισάγει τη λογιική των φυσικών φαινομένων στο κυρίως μυθολογικό και έτοιμώς υπεραφυσικό και υπερα-λαστικό του έπος βλ. Myers 51. Άς σημειωθεί επίσης ότι ακόμη και μεταμορφωμένη ή Μύρρα χύνει ζεστά δάκρυα (500).

367 χαμήλωσε τὰ μέτρα: Για την κίνηση αυτή στην κλασική λογοτεχνία, βλ. Frances Muecke, «Turning away and Looking down: Some Gestures in the *Aeneid*», *Bulletin of the Institute of Classical Studies* 31 (1984), 105-11, ιδίως 108 κ.έ., όπου επιστραφένται δύο πρωτοεμφανίζονται στην *Ήλιάδα* I^ο 217 κατά χθόνος όμιματα πήςας (έν. Όδυσσεύς), στίχος που έχει έμφυτευθεί ποικιλοτρόπως ήδη από την αρχαιότητα (ό Κρίντιλιανός 11.3.158 μιλάει για cunctatio, περλοκλήρη). Το κοντινότερο παράλληλο βρίσκεται στον Απολλώνιο Ρόδιο *Άγρονουτικά* Δ 697-8: οὐδέ ποτ' ὅσσοε / ἰδὺς ἐνὶ Βλεφάροισιν ἀνέσχεθον (έν. ὁ Ίάκων και ή Μήδεια). Έτσι ή Κίρκη, στο μέγαρο της οποίας έχουν μόνος εισέλθει, ἀντιλαμβάνεται ότι πρόκειται για φυγάδες που έπιθυμούν να καθισθούν από μία-σμο. Άσφαδώς ὁ Κινύρας μπορούσε να ἀντιληφθεί το κάρφωμα των ματιών στο έδαφος ως μία ακόμη ένδειξη παθενακής αιδιμοσύνης, πβ. Απολλωνίου Ροδίου *Άγρονουτικά* Δ 790-1: ή δ' (έν. Τριτύλη) ἐγκλιδὸν ὄσσοε βαλοῦσα / παρθενακή ἐβύθηγε παρηΐδας.

368 Μεάνωγα ήσαν: Σκληρές ἀνήσυχης ἀγρυπνίας έμφανίζονται ήδη στα όμηρικά έπη με άνωδες πρωταγωνιστές (Ζεύς, Άγαμέμνων, Τηλέμαχος)· στα *Άγρονουτικά* του Απολλωνίου το μοτίβο χρωματίζεται έρωτικά με πρωταγωνίστρια την έρωτευμένη Μήδεια (I^ο 744-51), και έτσι περνά στη λατινική ποίηση, στη σκηνη που πλάθει ὁ Βεργίλιος με την έρωτευμένη Διδώ (*Αίειάδα* 4.522 κ.έ.). Στις *Μεταμορφώσεις* το μοτίβο έχει ήδη χρησιμοποιηθεί για την Μήδεια (7.92 κ.έ.), την Βυβλίδα (9.472 κ.έ.), αλλά και τον Τηρέα (6.489 κ.έ.), χωρίς όμως την αντίθεση άνέμεσα στη γαλήνη της νύχτας και την πασαχή του πρωταγωνιστή. Βλ. Η. McL. Currie, «Closure/transition and the nox erat topus: some notes», *Literary Classical Monthly* 18 (1993), 92-5.

368 τὰς έννοιας και τὰ σώματα: Χαρακτηριστικά θείαδικά «ζεύγυα» ιδιοφυούς σολιήφως.

370 τὸς πρῶτος της πῆθος: Για την έρωτική μαγία βλ. σσημ. στον στ. 355.

372-4 Η παραμόλωση του δέντρου που πέφτει έχει μαχαλά λογοτεχνική ιστορία (ήδη στην *Ήλιάδα* Δ 482-7, Ε 560, Ν 178-80 = Π 482-4, Ξ 414-17, όπου χρησιμοποιείται άναφορικά με τον θάνατο ήρώων, και στη ρωμαϊκή λογοτεχνία πρώτα στον Κάτρολλο 64.105 κ.έ.): καμία όμως από τις σωζόμενες χρήσεις της δεν άπορτελεί άρραβες πρότυπο για την παρούσα με τη χαρακτηριστική έμφαση στην άβεβαιότητα. Η όμοιότητα άνάμεσα στα συγκριόμενα γίνονται έναργέστερη με την έμφαση στα πλήγηματα που έχει δεχτεί το δέντρο και άντιστοιχούν στις πληγές της Μύρρας από τὰ βέλη του έρωτα (πβ. 375 *ἀν' τὰ πολλὰ χτυπήματα*).

377 μόνον ὁ θάνατος: Πιερόμια και ή Φαίδρα άποφάσισε να αυτοτοκόνήσει, άπου δεν μπόρεσε να νικήσει το πάθος της με τη σωφροσύνη (Ευριπίδου *Ήπρόλιτος* 400-1). Στην Ρώμη ή αυτοκτονία δεν είναι πιά τόσο «πραγική λύση, την όποια ή ήθική, μέσα στην πέχουσα καθήμερότητα της ζωής, άποδοκιμάζει» (Loraux 45)· οι Στωικοί είχαν δικαιολογήσει την αυτοκτονία («με το έπιχείρημα ότι μία τέτοια πράξη μπορεί να είναι το πιο λογικό πράγμα που μπορεί να κάνει κανείς») (Long 323· πβ. Syl¹ 3: 187 κ.έ.). Βλ. και Α. J. L. van Hoof, *From Autothanasia to Suicide: Self-killing in Classical Antiquity*, Λονδίνο 1990· Υ. Grise, *Le suicide dans la Rome antique*, Παρίσι 1982· καθώς και Griffin.

378 από θηλιά: Όπως παρητηρεί ή Loraux 58, «Ένας άδρας, άκόμη και άν είχε άντιμετωπίσει το ένοδεχόμενο, δεν κρεμιέται ποτέ (...). Αντίθετα, ή γυναίκα έχει δικαίωμα έπιδιοργής: είτε να γυφεί στον κόμρο ενός σχολιού ένα πούλι θηλυκό τελος, είτε να άπορτελει το έλος, κλέβοντας από τους άδρες τον θάνατό τους». Βλ. και της ίδιας, *Οι έμπειρίες του Τειρεσία:* Το θηλυκό στοιχείο και ὁ άντρας στην άρχαία Ελλάδα, μτφρ. Δ. Βαλάκα-Ε. Κελάτε-ρη, Άθήνα 2002, κεφ. 6 «Το στραγγαλισμένο σώμα».

390 Τα λόγια που ή Μύρρα έννοεί ως ύστατα (novissima verba) είναι άδύνατον να τὰ άκούσει αυτός στον όμοιο άπτευθύνοντα (Κι-

νύδας), πυροδοτούν όμως νέες εξελίξεις, καθώς γίνονται αντλήματα από την παραμύθια της, παρό το γεγονός ότι εμφανίζονται ψευδοιστά (382 των λόγων της οί ψίθυροι). Τα τελευταία λόγια άποτελουσαν μέρος της σκηνοθετημένης φιλοσοφικής αυτοκριτικής, βλ. Griffin 195.

382 Λέγε: Κοινός έκφραστικός τρόπος στο έπος ήδη από την *Ίλιάδα* (P 674, T 416 φάσι), που προφιλιάσει τον ποιητή και τον ήρωα από τυχόν εσφαλμένη κρίση. Όσοσο, τουλάχιστον από την ελληνιστική εποχή χρησιμοποιείται ως επισήμανση διακεκμηνοσύνης και επομένως της σοφίας (doctrina) του ποιητή πραγματικής ή κατ'έκφραση, βλ. Hunter 187. Την άποψη αυτή υποστηρίζει για τον Όβιδιο και η A. M. Keith, *The Play of Fictions: Studies in Ovid's Metamorphoses Book 2*, Άνν Άρμπορ 1992, 106-7 (άναφορικά με το *dicium*).

383 *σὺ κατῶφι παραφώλαγε*: Ἡ φράση *linen servare* μπορεί να σημαίνει κατὰ συνεξοχή «φυλάκω τον οἶκον» και ἐπιμέλως την τιμή των γυναικῶν του, όπως στην *Αἰνείαδα* του Βεργίλιου (6.402 άναφορικά με την Περσεφόνη) και στο παρακλαυσίθυρον από τους Έλεγους του Όβιδίου (1.6.63 άναφορικά με τον θυρωρό της Κορίνας).

384-7 Ὁ καταργισμός ρημάτων ἀποδίδει γλαφυρά την παραφορά της προφοῦ. Για τή σχέση παραμύθιας και παιδιῶν στην άρχαία Ρώμη βλ. K. Bradley, «The Nurse and the Child at Rome: Duty, Affect and Socialisation», *Thamyris* 1 (1994), 137-56.

389 Για την έννοχη σιωπή και το χαρφωμένο στο έδαφος βλέμμα της Μύρρας βλ. σημ. στους στ. 359 και 367.

391-2 Ἡδὴ στην *Ίλιάδα* (X 80) ἡ Ἑκάβη γυμνώνει το στῆθος της σέ μιὰ μάλιστα ἀπόπειρα νά ἀποτρέψει τὸν Ἑκτορα νά μολομαχῆσει μετὸν Ἀχιλλέα (βλ. N. Loraux, *Mothers in Mourning with an essay Of Amnesty and Its Opposite*, μτφρ. C. Pache [Παχα/Λονδίνο 1998], 38), ἔνω ὁ Τάκτος (*Τετακτία* 8.1) παραδίδει ὅτι οἱ Ρωμαῖοὶδες ἔκαναν τὸ ἴδιο (*obiectu pectorum*) γὰ νά ἀνταρτηώσουν τὸ θῆκο τῶν πολεμιστῶν. Για τή χρήση τοῦ μοτίβου στοῦ

ἀρτικό δόγμα βλ. M. I. West (ἐκδ.), *Euripides Orestes*, Πούρμπουστερ 1987, 219 σημ. στον στ. 527.

395 *πίστη*: Για τὸ εὐρὸ σημασιολογικὸ φάσμα τῆς λέξης βλ. G. Heyburger, *Fides: étude sémantique et religieuse depuis les origines jusqu'à l'époque augustéenne*, Παρίσι 1986.

397 *Μανία*: Βλ. σημ. στον στ. 355. ἔδω μετὸ τὴ γενική σημασία «τρέλα, παραφροσύνη», ὡς νόσος θεραπεύσιμη μετὸ τὴ βοήθεια μαγικῶν ἐπωδῶν και βοτάνων. Για τὰ ἔργα βλ. Bernard 128-33. Για τὴ συμβολὴ τῶν βοτάνων στὴ θεραπεία τῆς τρέλας βλ. π.χ. Πλάτωνος *Φουσική Ἱστορία* 18.123: *invenio apud auctores aequanimiorem fieri vescentibus ea [ένν. ἡ φακή και ὁ ἀρακάς], καθὼς και Ἄριστοφάνους Σφήκες 1486 γὰ τὴ χρήση τοῦ ἐλαΐβουρο στὴ θεραπεία τῆς μανίας.*

398 *ὄν σ' ἔβλαψε κανείς*: Ἀγλ. *ὄν σου ἔκανε κανείς μάρια*, βλ. Bernard 83 (*κατὰδεσις/delictio*) και κυρίως 106-15 (*Βασκανία/fascinum*).

μετὰ τρεπές και μάρια: Σχημα ἐν διαθυσί, δηλαδή μετὰ τρεπές. Για τὴ σημασία τοῦ τρεπυργικοῦ στὴ μαγία βλ. Bernard 75.

σ' ἐπληξῶ: Οἱ διανοητικὲς ἀσθένειες και ἡ («μανία») εἰδικότερα ἦταν ἰδιαίτερη ἀφροδιότητα τῶν ἔξαγνιστῶν ἱερέων. Ὁ συγγραφέας τοῦ συγγράμματος *Plegi Iegh's νόσου* (1.23-4 και 93) καταφέρεται ἐναντίον τῶν μάγων, τῶν ἔξαγνιστῶν και τῶν ἀγυρτῶν, οἱ ὅποιοι προσπαθοῦσαν νά θεραπεύσουν τὴν ἐπιληψία μετὰ καθαρμὸς και ἔργα.

399 Ὁρή Θεοῦ: Ἡ μανία, όπως ἦταν ἀντονόητο, ἔθεωρετο θεοστία, βλ. *AEΘ* 184.

401 ὁ *παρέας*: Ἡ πιὸ σημαντική λέξη μένει γὰ τὸ τέλος τοῦ στῆχου και τῆς περιόδου.

402 *σπασμαγδῶ*: Σημάδι τοῦ ἔρωτα. Στὸ Τρίτο Βιβλίο τῆς *Ἐρώτικῆς Τέχνης* (673 κ.έ.) ὁ Όβιδιος συμβουλεύει τὴ γυναικία, ἡ ὅποια

θέλει να δώσει την εντύπωση ότι ο άντρας της είναι για αινιγνή ο κόσμος θύος, να τον κοιτάξει με τρυφερότητα και στενάζοντας βαθιά να τον ρωτήσει από που γυρίζει τόσο άργα.

407 **μέ τὰ λογνὰ τὰ μαράσσα της:** Για τὰ χαρρακτηριστικά της γεννητικής ηλικίας στις *Μεταμορφώσεις* βλ. τὸ ἄρθρο μου («Tremnologue gradu venit aegra senectus: Old Age in Ovid's *Metamorphoses*»), *Memnosyne ser.* IV 56 (2003), 48-60, κυρίως σ. 50.

409 **θα σ' ἐξυπηρετήσω:** Ἡ *sedulitas* (ἐξυπηρετικότητα) προσοδιάζει στους δούλους και τους πρωγούς και εἶναι ἐπιμελώς ἀντηρητική ὡς ἔννοια και ἀντικειμενική ὡς λέξη, βλ. K. Müller, («Lucretiana»), *Museum Helveticum* 33 (1976), 219-33, ἐδῶ σ. 223-25, ἀντίθετα ἀπὸ τὴν ἐμπιστοσύνη (πβ. 395 πρὸ πάνω και ἀπὸ πίστη), ἡ ὅποια χαρρακτηρίζει τόσο τις ἰσότητες ὅσο και τις ἀσυμμετρικές σχέσεις μεταξύ πάτρωνα και πελάτη, θεοῦ και ἀθλοῦπων.

410 **μαυνύμενη:** Για μιὰ ἀκόμη φορά ἡ κατάρταση τῆς Μύρρας παρουσιάζεται ὡς παραφορά, βλ. σημ. στὸν στ. 397.

411 **μέ τὰ μοῦτρα στὸ κρεβάτι:** Στὴν *Αἰνείδα* ἡ Διδὼ προβαίνει στὴν ἰδία κίνηση (4.659), μέ τὴ διαφορά ὅτι προκείται γὰρ τὸ κρεβάτι πού εἶχε μοιραστεῖ μέ τὸν Αἰνεία. Μεγαλύτερη ὁμοιότητα ὑπάρχει μέ τὴν κίνηση τῆς Βυβαΐδος νὰ πέσει μέ τὰ μοῦτρα στὰ πεσμένα στὸ ἔδαφος φύλλα (9.651) και τῆς εὐρηκείας Φαίδρας (*Ἰνπάλυτος* 243 κ.έ.) νὰ κρύψει τὸ κρεβάτι της: αἰδοῦμεθα γὰρ τὰ λελεγμένα μοί. / κρύπτει κατ' ὅσων δίκου μοι βάλει / και ἐπ' αἰσχύνην ὄμμα τέτραπται. Και ἡ Μύρρα στὸ ἴδιο ἀποστορεῖ, ὅπως δείχνουν τὰ λόγια της: νὰ κρύψει τὴν ντροπή της και τὰ δάκρυά της (419). Βλ. και σημ. στὸν στ. 350.

423 **βορραῖ:** Για τὰ βορραϊκά τῶν ἐρωτευμένων βλ. π.χ. Βεργίλιου *Αἰνείδα* 4.395 (*Αἰνείας*) και 409 (*Διδὼ*).

τὰ παρωμένα μέλη: Ὅσο τὰ γρηρατιά (πβ. Βεργίλιου *Αἰνείδα* 5.395-6: *sed enim gelidus tardante senectia / sanguis... frigique... vires, καθὼς και Ἀριστοτέλους *Περί ζώων γενέσεως* 784a 33-34: τὸ γὰρ γήρας ψυχρὸν και ξηρὸν ἔστω) ὅσο και ὁ*

τόμος (πβ. π.χ. Βεργίλιου *Αἰνείδα* 3.30 = 3.259 *gelidusque formidine sanguis*, 10.452 *frigidus... sanguis*, 12.905 *gelidus... frigore sanguis*: καθὼς και τὸ ἄμυρρό φόβου κρυόετρος και Ἀριστοτέλους *Περί ζώων μορίων* 650b 27 ὁ γὰρ φόβος καταπύχει) εἶναι πιθανές αἰτίες γὰρ τὸ πάλωμα τῶν μελῶν. Κάποιοι ἀντηραφεῖς μάλιστα θέλησαν νὰ ἀποσπαρῆσουν τὴν αἰτία, διαφθάνοντας τὸ *gelidus* (αἰτιατική πληθυντικῆ) σὲ *gelidus* (ὀνομαστική ἑνικοῦ), και ἀποδίδοντας τὸ πῦλος ἀποκλειστικά στὸν φόβο (*tremor*). Για τὸς ἴδιους κώδικες βλ. σημ. στὸν στ. 345.

424 **τὰ κώλακα:** Για τὸ πῦλος πολὺ διαπερνᾷ και συνταράζει τὰ κώλακα πβ. Ἡρώιδες 3.82 και 5.37-8 *gelidusque cucurrit, / (...) dura per ossa tremor*.

424-5 **αἰγῶν — καρτάλαβε /... φωνεῶσαν κα δρθώθησαν:** Ἡ ἀπότομη μετάβαση ἀπὸ τὸν «δραματικὸ ἔνεστώται» στὸν ἀόριστο ἀποδίδει τὴν ἀντίστοιχη στὰ λατινικά και δὲν εἶναι τόσο σπάνια στις *Μεταμορφώσεις*. Για τὴν ἀνόρθωση τῶν μαλλινῶν ὡς σύμπτωμα τοῦ τρόμου βλ. 3.100, 7.630 και Ἑοδολόγιο 3.332.

431 **Γιὰ τὸς γνωστὲς τῆς Δήμητρας βλ. *AEΘ* 341.** Ὁ Διόδωρος (4.5.6) ἀναφέρει μιὰ γιορτὴ γὰρ τὸν ἐρχομὸ (και ὄχι τὴν κάθοδο, ὅπως εἶχει μεταφραστεῖ ἐσφαλμένα, ὁ.π.) τῆς Κόρης, κόρης καταγωγῆς, στις ἀρχές τοῦ καλοκαιριοῦ, τὴν ἐποχὴ τοῦ θερισμοῦ, πβ. στ. 433.

432 **μέ χιονάτη ... ἐσθῆτα:** Ὅπως τονίζει ὁ ποιητὴς στὸ ρωμαϊκὸ Ἑοδολόγιο 4.619: *alba decem Cererem: vestes Cerialibus albas / summe (λευκά στη Δήμητρα ταυγιάζων: ἐσθῆτες λευκές γὰρ τὰ Δήμητρα / φορέστε).*

433 **τοὺς πρῶτους προσφέρουσε καρπούς:** Για τὸς προσφορὲς ἀμπελών βλ. *AEΘ* 157, και λαπτομεφέστερα στὸ Burkert 93-97.

σπεράκια ἀπὸ στέγνα: Προσφέρουν δηλαδὴ στη θεὰ τὸ δικὸ της δῶρο στὴν ἀνθρωπότητα, πβ. «ὄδὲν ἔχει καμιά σημασία σὲ ποῦν και πῶς γίνονται αὐτέες οἱ προσφορές» (Burkert 94).

434-5 «Ἡ πῶς διαθεδομένη μορφή τῆς λατρείας τῆς Δήμητρας εἶναι τὰ Θεομορφία, τὰ ὅποια ἐκτελοῦνται ἀπὸ γυναικείας πού ἀπομακρύνονται ἀπὸ τοὺς συζύγους τους» (Burkert 218, μὲ βιβλιογραφία στὴ σσημ. 11 σ. 325). Χαρακτηριστικὸ στοιχεῖο τῆς γιορτῆς ἦταν ἡ θυσία γόφου (βλ. *AEΘ* 496), πού θύμας δὲν συνάδει μὲ τὴν ἀναφορά τοῦ προηγούμενου στ. σὲ ἀπαρχές. Πιυήνας τῆς γιορτῆς ἦταν «ἡ δίκλυσση τῆς οἰκογένειας, ὁ χωρισμὸς τῶν φύλων», ἐνῶ «μὲ τὸν σοβάφο, μεταγχολικό, ἀγνὸ χασοακτῆρα τους» τὰ Θεομορφία εἶναι τὸ ἀκριβῶς ἀντίθετο ἀπὸ τὰ ἄδωνα, τὸν ἰδρυτικὸ μῦθο τῶν ὁποίων ἀφηγείται ὁ Ὀρέας στὴ συνέχεια, βλ. καὶ σσημ. στὸν στ. 727.

434 ὁ ἔρωτας καὶ τοῦ ἀντὶος τὸ ἔργημα: Ἡ ἐρωτικὴ ἐπαφὴ ὑποδηλώνεται συγκεκαλυμμένα, πρῶτα μὲ τὴ μετωνυμία Venus (Ἀφροδίτη) καὶ ἔπειτα μὲ ἓνα εἶδος συνεκδοχῆς. Ἰὰ τὴν ἐρωτικὴ σημασία τοῦ ἀργύριματος βλ. τὴν ἱστορία τοῦ Πιυγμαλάωνα, ἰδίως τοὺς στ. 254 καὶ 282-3.

435 ἡ Κεργηθία: Ὡς προστηρικὸ τὸ ὄνομα χρησιμοποιεῖται γιὰ ἓνα εἶδος γερακιῶ, βλ. Αἰλιανὸ *Περὶ ζῴων ἰδιότητος* 2.43.

436 στὰ ἱερά μυστήρια: Ἡ φράση αὐτὴ περιλάμβει ἀκόμη περισσότερο τὴν περιγραφή τῆς γιορτῆς καὶ ἐπιμύηνως τὴν αὐτίστη τῆς μὲ κάποια ἀπὸ τὴς γνωστῆς λατρείας τῆς Δήμητρας. Ἄξιζε νὰ παραθέσουμε τὴν ἐπισήμανση τοῦ W. Burkert (*AEΘ* 341), ὅτι ἡ μυστικότητα τοῦ ἱεροῦ καὶ ἀγνοῦ εἶναι κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς θεᾶς Δήμητρας.

438 μὲ ζῆλο: Ὅπως ὑποσχέθηκε στὸν στ. 409 ἡ τροφὸς εἶναι *sedulu*.

442-3 «Ζήτω!... νικήσαμε!»: Πβ. τὰ λόγια πού πρόλαβε νὰ πει ὁ πρῶτος Μαραθωνοδρόμος κατὰ τὸν Δουκιανό, *Υπέρο του ἐν τῇ προσ-αγορεύσει πταίσματος* 3.5: Χαίρετε, νικῶμεν!

443-4 Ὁ μετρικὸς διασκελισμὸς ἀποδίδει παραστατικὰ τὴ «στασιμένη» χάρα τῆς Μύρας.

446 Ἦσαν ἡ ἄρα: Ἡ περιγραφή τοῦ στερεώματος δὲν ἀποτελεῖ

ἀκριβῆ χρονικὸ προσδιορισμὸ, ἀλλὰ ἀναφέρεται γενικά στὴν προχωρημένη ἄρα τῆς νύχτας.

Ἄρκτο: Πρόκειται γιὰ τὸν ἀστερισμὸ τῆς Μεγάλης Ἄρκτου (Ursa Maior), πού εἶναι ὁρατὸς στὸ βόρειο ἡμισφαίριο καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑπτὰ ἀστέρεις, τοὺς ὁποῖους οἱ Ρωμαῖοι ἀποκαλοῦσαν *triones* (βόες ἀροτῆρες), βλ. R. Hannah, «The Stars of Iopas and Palinurus», *AMH* 114 (1993), 123-35, σ. 128. Ἦσαν βασικὸ σημεῖο προσανατολισμοῦ τῶν ναυτικῶν, βλ. π.χ. Μανιλάου *Ἀστρονομικὰ* 1.298: *qua duce per fluctus Graiae dant vela carinae* (γιὰ ἐκείνη ὁδηγὸ πάντα ἀπὸ τὰ κύματα τὰ ἐλληνικὰ σκαριά ἀνοῖξαν τὰ πανιά τους). Στὸ Δεύτερο Βιβλίο ὁ Ὀβίδιος ἔχει ἀφηγηθεῖ τὸν καταστερισμὸ τῆς Καλλιόπης (505-8), τὸν ὁποῖο ταυτίζει στὴ συνέχεια μὲ τὴ Μεγάλη Ἄρκτο (528-9). Ἡ Ἄρκτος ἦταν ἐπίσης γνωστὴ ὡς *δέμαξα* ἢ *ἡδη* ἀπὸ τὴν *Ὀδύσσεια* ε 273 — ἓνα στίχο πού ἀπηχέται ἀπὸ πολλοὺς μεταγενέστερους συγγραφεῖς (βλ. σχόλ. τοῦ J. B. Hainsworth, στὸ *A Commentary on Homer's Odyssey*, vol. 1, Ὁξφόρδη 1988, 276-8): Ἄρκτου θ' ἦν καὶ ἄμαξαν ἐτίκλυσιν καλέουσι.

447 μὲ τὸ λαεὸ κοντά του ὁ Βοώτης: Ἀστερισμὸς τοῦ βορείου ἡμισφαίου, γνωστὸς ἐπίσης ὡς Ἀρκτοφύλαξ, ἐπειδὴ παρακαλοῦθετὶ τὴν Ἄρκτο στὴν ἡμερήσια κήνη τῆς γύρω ἀπὸ τὸν βόρειο πόλο, βλ. Κικέρωνος *Ἰγάρεια* ἀπ. 16.1-2: *Arctophylax, vulgo qui dicitur esse Bootes, / quod quasi iemone adinclinat prae se quatuor Arctum* (= Ἄρκτου Φαινόμενα 92-3: Ἀρκτοφύλαξ, τὸν ῥ' ἀνδρες ἐπικλήουσι Βοώτην / οὐνεχ' ἄμαξάτης ἐπαφάμενος εἰδεται Ἄρκτου). Ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὸ ἀπ. τοῦ Κικέρωνος, τὸ λαεὸ κοντά (iemo) εἶναι ὁ ρυθμὸς τῆς *δέμαξας*, πβ. Σούδα λ. ρυθμὸς τοῦ ἀγματος: καὶ τῆς Ἄρκτου οἱ κατὰ τὴν οὐρανὸν γ' ἀστέρες ὑπὸ Ἡρακλείτου. Μνημονεύεται μάλ' μὲ τὴν Ἄρκτο στὸ *Ὀδ.* ε 272-3, βλ. προηγούμενη σσημ.

448-50 *Χάθημε... /... χάθικον... /... ἔκρυψε*: Ἡ φύση συμπάσχει, πβ. *Μαρθίας* 27.45 (= *Μάρκος* 15.33, *Δουκιᾶς* 23.44): Ἀπὸ δὲ ἔκτης ἄρας σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἕως ἄρας ἐνάτης. Ἴδὲ ἀπὸλυτο σκοτάδι τονίξει τὸν παρὰ φύσιν χασοακτῆρα τοῦ ἐρωτικοῦ ἐγγλεήματος, συγχρόνως θύμας διευκολύνει τὴν ἐκτέλεσή του.

450 **Ίκαρος**: Δὲν πρόκειται γιὰ τὸν γιὸ τοῦ Δαιδάλου, τοῦ ὁποῦο τοῦ μῦθο ἀφηγηθῆκε ὁ Όβιδιος στὸ "Ερβόλο Βιβλίο (152-259), ἀλλά γιὰ τὸν Ίκάριο, πατέρα τῆς Ηριγόνης, ὁ ὁποῖος ταυριζόταν μὲ τὸν Βοώτη, πβ. Προπέρτιος 2.33B.2: *flectant Iarii sidera iarda boues (στρίβων τὰ βόδια τοῦ Ίκαρου τὰ ἄστρα τους ἀργά)*, δπου βέβαια βόδια εἶναι οἱ ἐπὶ κίβρια ἄστρες τῆς Μεγάλης Ἄρκτου, βλ. σσημ. στὸν στ. 446. Ἡ πρὸ γνωστὴ ποιητικὴ ἐξίστρωση τοῦ μῦθου ἦταν ἡ *Ηριγόνη* τοῦ Ἐρατοσθένους (ἐκδ. Α. Rosokoki, *Die Erigone des Eratosthenes: eine kommentierte Ausgabe der Fragmente*, Χαϊδελβέργη 1995): ὁ Ίκάριος, γεωργὸς τῆς Ἀττικῆς, εἶχε δεχθεῖ ἀπὸ τὸν Διόνυσο, ὁ ὁποῖος τὸν ἐπισκέφθηκε κάποτε, τὸ κλέψαι τῆς ἀμπέλου, τὸν σκότωσαν θύμας οἱ μεθυσμένοι χωρικοί, ποὺ παρεξήγησαν τὸ δῶρο τοῦ Βάκχου. Ἡ κόρη τοῦ Ἡριγόνη βρῆκε τὸ πτώμα καὶ κρεμάστηκε. Γιὰ τὴν ἀρρασίωσή της στὸν πατέρα της οἱ θεοὶ τὴν ἔκαναν ἄστρα.

451 **Ἡριγόνη**: Ἡ ταύτιση τῆς Ηριγόνης μὲ τὸν ἄστρονομὸ τῆς Πλαθένου ἀπαντᾷ καὶ στὸν σύγγραφο τοῦ Όβιδίου Μανλίο (*Ἀστρονομικά* 4.542 κ.έ.). Ὁ Ἄρατος (*Φαινόμενα* 98) ἀναφέρει ὅτι ἡ Πλαθένος ἦ ῥ' ἐν χειρὶ φέρεϊ Στάχυν αἰγιόγηεντα βόσκεται στὰ πόδια τοῦ Βοώτη (δηλ. τοῦ Ίκαρου). Ὁ ἦλιος μπαίνει στὸν ἄστρονομὸ τῆς Πλαθένου κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ πρυγτοῦ, καὶ ἦταν φυσικὸ νὰ πιστεύεται ὅτι τελοῦσε ὑπὸ τὴν προστασία τῆς Δήμητρας/Ceres (Μανλίου *Ἀστρονομικά* 2.442), ἡ γιορτὴ τῆς ὁποίας ἔδωσε τὴν εὐκαρία στὴν Μύρα νὰ περπατᾷσει τὸ ἀνόσιο πῆθος της, πβ. τῇ σσημ. στὸς στ. 448-50.

452 **Σκόνταψε** πρὲς φορέας: Ἦταν διαδεδομένη πεπολήθησι δτι ἐπρόκειτο γιὰ κακὸ οἶανό, βλ. π.χ. Βερνίκου *Αἰνεῖα* 2.242 ὅπου ὁ Δούλειος ἴππος σκοντάφτει τέσσερις φορὲς πρὶν περάσει μέσα στὴν Τροία. Βλ. M. B. Ogle, «The House-door in Greek and Roman Religion and Folk-lore», *ΑΠΦ* 32 (1911), 251-71.

453 ὁ μπουφος: Βίας καὶ ὄχι γλαῦξ (κουκουβάγια), βλ. M. V. Ronick, «*Stellio non lacerta et bubo non strix*», *Metamorphoses* 5.446-61 and 5.534-50», *ΑΠΦ* 114 (1993), 419-20. Στὸ Πέμπτο Βιβλίο (533-50) ἡ Καλλιόπη ἀφηγηθῆκε τῇ μεταμόρφω-

ση τοῦ Ἄσκαλαφου, γιου τῆς Ὀρφνης, νύμφης τοῦ Ἰάφροντα, σὲ μπουφο ἀπὸ τὴν Περσεφόνη. Ἐὸ τραγῳδὶ τοῦ ἤχρησε στὸ ἴταστο Βιβλίο τῆς *Αἰνεῖα*ς (462), ὅταν ἡ Διδὼ ἐπισκέφτηκε τὸ μαιωσολαεῖο τοῦ συζύγου της μετὰ τὴν ἀπόφασή τοῦ Αἰνεῖα νὰ τὴν ἐγκαταλείψει, καθὼς καὶ στὸ Ἐκτο Βιβλίο τῶν *Μεταμορφώσεων* (432) κατὰ τὸν γάμο τοῦ Τηρέα μὲ τὴν Ἠρόνη. Ὁ Πλίνιος (*Φυσικὴ Ἱστορία* 10.34) σχολιάζει ὅτι μακάρι περυσόστερο μὲ στεναγμὸ παρὰ μὲ τραγῳδὶ: bubo... nec canit aliquo vocalis sed gemitu.

458-9 Πρόκειται γιὰ συμπτώματα φόβου, βλ. Ἀριστοτέλους *Ψηλοκά Νικουμάχεια* 1128b 13: ἐρυθραίνονται γὰρ οἱ αἰσχυνομένοι. οἱ δὲ τὸν θάνατον φοβοῦμενοι ἀγχοῦσιν *Περὶ ζώων μορίων* 692a 24: Κατάφυξις γὰρ ὁ φόβος διὰ ἀλογαυμῶν καὶ δι' ἐνδειῶν ἐστὶ θερηότῆτος. *Ἱστορήματα* 947b 12-14: Διὰ τί οἱ φοβοῦμενοι πρῆμους; ἢ διὰ τὴν κατάφυξιν; ἐκλείπει γὰρ τὸ θερμὸν καὶ συστέλλεται· διὸ καὶ αἱ κοιλίαι λυοῦνται τοῖς πολλοῖς.

459 τὸ πνεῦμα τὴν ἀφήνει: Κύριως σύμπτωμα τοῦ θανάτου, πβ. Εὐριπίδου *Ἑκάβη* 571: εἶπει δ' ἀφήκε πνεῦμα θανασιμῶ σφαγῆ, *Ἰκέτιδες* 533-4: ἐτραυθ' ἀπελθεῖν, πνεῦμα μὲν πρὸς αἰθέρα, τὸ σῶμα δ' ἐς γῆν. Δημοσθένης 24.2: τὰ τε τούτων πνεύματ' ἀπηλάγη τῶν οικείων σωματῶν. Σηματοδοτεῖ θύμας καὶ ἄλλες ἐντονές καὶ πρωτόγνωρες θυμικὲς καταστάσεις, ὅπως τὸ πρῶτο φιλῶν ἐρωτευμένων στὸ *Λάφυς καὶ Χλόη* (1.18.1 ἐκπληθῆ μου τὸ πνεῦμα) καὶ τὸν μεγάλο φόβο ἔδω, στὸ 7.133 (*demisere metu vulturnque animunqne Pelasgi*) καὶ στὸ 14.177-8 (*imior abstulit omnem/sensum animunqne*).

464 **Αική σου**: Ἀμφιλογία, καθὼς τὸ κτηρικὸ ἐπιθετο μπορεῖ νὰ δηλώνει τόσο συγγένεια ἐξ αἵματος ὅσο καὶ ἐρωτικὴ οικειότητα, βλ. σσημ. στὸν στ. 339.

467-8 Οἱ ὁμοίτητες μὲ τὴν ἀρχικὴ σκητὴ τῶν στ. 361-2 ὑπογραμμίζουν ἀκόμη περισσότερο τὸ παράδοξο ὅτι ἐνῶ ἡ συμπεριφορὰ τους ἦταν ἡ ἴδια πάντα, μόνον τώρα ἐμφανίζεται ἡθικὰ κατακαρτεία.

469 **Ἔγνος**: Στὸν μῦθο τὸ σέξ εἶναι κατὰ κανόνα γόνιμο, βλ. καὶ τὴν ἐπιόμνη σσημ.

471 Βασική διαφορά από τη Βιβλική δήγηση της αιμομιατικής συνεύσεως του Λώτ με τις θυγατέρες του (*Γένεσις* 19.30-38), οι όποιες ἀρκοῦνται σὲ μία και μὴν ἐπαφή, ἀφοῦ σκοπὸς τους δὲν εἶναι ἡ ἦδονή ἀλλὰ ἡ διακίωσις τοῦ γένους: και κοιμηθῶμεν μετ' αὐτοῦ και ἐξαιαστήσωμεν ἐκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν σπέρμα (19.32 = 34) και συνέλθωμεν αὐτὸν θυγατέρες Λώτ ἐκ τοῦ πατρὸς αὐτῶν (19.36).

473 Πβ. Ἀπουλήϊου *Μεταμορφώσεις* 5.22.2: *luminis oblatione tori secreta claruerunt* (καθὼς πλῆσασε τὸ φῶς ξεδιαλύθησαν τὰ μυστικά τῆς κλίτης). Πιὰτὶ ἔτσι ἔαφνικὰ ὁ Κίνυρας ἐπιθύμησε νὰ δεῖ τὴν ὄψη τῆς ἐρωμένης του: "Ἵσως ἀπὸ μοιραία περιέργεια, κεντραμένη ἀπὸ κάποια ὑποσυνειδητὴ ὑπόψια, ἔπως τὸ ἔθεσε ἡ Sharrock 178. Στὸν Ἀπουλήϊο, ποὺ ἔχει σαφῶς ἐτηγεαστεῖ ἀπὸ τὸν Ὀβίδιο (βλ. F. J. Kenney [ἐκδ.], *Apuleius Cupid & Psyche*, Καλιφορ. 1990, 166 σημ. στὸ 5.21.3-4), ἡ ἐπέφεια τῆς Ψυχῆς ἀποδίδεται ἀπὸ τὴ γρά ἀρηγήτρια (6.25.1 *delira ei tremulenta... ancilla*) στὴν παρακίωσις τῶν ἐχθρικών Ἑρηνίων (6.21.3 *infestis furis agitata*), ἐνῶ ὁ Πλαθένης στὴ δήγηση του περὶ τῆς *Περγάνδου μητρός*, ὁ Κορίνθιος τύραννος δὴγῆεται σὲ παρόμοια ἀνωκάλυψη, καθὼς ἡ μητέρα του δὲν σταματοῦσε νὰ τὸν ἐπισκεπτεται και γεννήθηκε μέσα του μιὰ μορφή ἔρωτα (*Ἐρωτικά παθήματα* 17.5).

474 τὴν κόρη και τὸ ἔργονημα συνάμα: Ἐν δὶα δισοῖν (δὴλ. τὴν ἀνώστια κόρη του) μᾶλλον παρὰ ζεύγμα, ἔπως στὸν στ. 294, ἔπου ἡ φιλανθρωπία κόρη τὸν οὐρανὸ συναμά και τὸν ἔραστή της ἀντικίλει ἐπίσης μετ' ἐπέφεια τοῦ *lumen* (φῶς/ὄφθαλμός), τοῦ ὅπου ὁ παρὼν ἀποτελεῖ ἀντιστροφή.

Τὰ λόγια ἡ ὄρη του συρραταεῖ: Πιὰ τὴ σιωπὴ ὡς σὺμπτωμα τοῦ *dolor* πβ. στ. 389.

475 Οὐτε ἡ λατινική λέξη γιὰ τὸ θηκάρι (*vagina*) οὐτε ἡ λέξη γιὰ τὸ ἔξφος (*ensis*) ἀποτελεῖ αὐτονοήτο σεξουαλικὸ εἰρημισμῶ, μολοὴν ἀνήκουν σὲ ἕνα λεξιλογικὸ πεδίο (ὀπλολόγος), *idéalτερα* πρόσφορο σὲ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴ μεταφορική χρήση, πβ. Πλάτου *Υενοδόλογος* 1181: *conueniebant in vaginam tuam machaera militis*

(ἡ μάχαρα τοῦ στρατιώτη ταίγαζε στὸ θηκάρι σου) και J. N. Adams, *The Latin Sexual Vocabulary*, Λονδίνο 1990, 19-22, ἔπου ἐπισημαίνεται ὁ *ad hoc* χαρακτήρας τῶν μεταφορῶν αὐτῶν.

476 Πιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ ἡ νύχτα στέκεται ἀπαρὸς τῆς Μύρας, βλ. σημ. στὸν στ. 448-50.

478 Πιὰ τὸν Ὀβίδιο ἡ Ἀραβία εἶναι ἡ χώρα τῶν ἀρωματικών οὐσιῶν, βλ. *Ἐρωτολόγιο* 4.569 *turilegos Arabas*. Πιὰ τὴ μυθική Περσία βλ. σημ. στὸν στ. 309.

479 Συμπληρώθησαν δηλαδὴ ἐννέα σεληνιακοὶ μῆνες, ὁ κανονικός χρόνος κύησης τοῦ ἀνθρώπινου ἐμβρίου, πβ. Ἀριστοτέλους *Περὶ τὰ ζῶα ἱστορία* 584a 36-584b 1: και γὰρ ἐπτάμηνα και ὀκτώμηνα και ἐνεάμηνα γίνετα, και δεκάμηνα τὸ πλείστον. ἐνναι δ' ἐπιλαμβάνουσι και τοῦ ἐνδεκάτου μῆνος.

480 στὸν Σαββὲ τὴ χώρα: Μοναδικὴ μνεία τῆς περιούχης αὐτῆς στὰ νοτιοδυτικὰ τῆς ἀραβικῆς χερσονήσου στὸ ἔργο τοῦ Ὀβιδίου. Ὁ Στράβων (*Γεωγραφικά* 16.4.19) ἀπτηγεῖ τὴν χερσόνησα στὴν ἀρχαότερα ἀντιλήψη γιὰ τὴ χώρα: ἡ τῶν Σαβαίων εὐδαμνοεστῆτη, μέγιστος ἔθνος, παρ' οἷς και σμίμνα και λίβανος και κωνίμμων (...). διὰ δὲ τὴν ἀβθονίαν τῶν καρπῶν ἀργοὶ και βόθμιοι τοῖς βίαις εἰσὶν οἱ ἀβρωμοι.

481 Τι νὰ δερθεῖ δὲν ἔχει ἰδέα: Μόνον ὁ Bömer θεωρεῖ παράλογη αὐτὴ τὴν ἐπιμνησία και προτείνει: χερπὶς νὰ γνωρίζε τὴ δύναμη τῆς προσευχῆς ἡ μᾶλλον ἀμφιβάλλοντας γιὰ τὴ δύναμη τῆς προσευχῆς μιὰς ἀμαρτωλῆς. Ὑπερ τῆς κατῶσης ἀπολύης μαρτυρεῖ ὁ ἐπόμενος στῆχος ποὺ λειτουργεῖ ἐπεξηγηματικά: δὲν ἔπει ἀν πορτιμᾶ νὰ δερθεῖ νὰ ζῆσει ἡ νὰ πεθάνει.

483-4 Ἐσθεῖς θεοὶ / ποὺ ἀκούτε τις δεήσεις: Πιὰ τὴν ἀκριστεία τῆς ἐπιβλήσης πβ. Ὀρατίου *Ἰδέες* 3.27.50: *o deorum si quis haec audis* (ὦ, θεὸς ἀν κάραος τ' ἀκούει αὐτὰ), και D. Fasciano και P. Lehmann, «Le numen chez Ovide», *Rivista di cultura classica e medievale* 15 (1973), 257-96, σ. 270, και ἐντελῶς πρόσφορα Αλατῆς 64 κ.ε. 500 *θῆρας νάσαι*: Ὅπως και ἡ ἀπολιθωμένη Νιδβη στὸ 6.310.

ζωστής: Για τη θεολόγησή των δακρύων βλ. σημ. στον στ. 360.

503 *μεγάλωνε στὸ δέντρο ἐποικίται*: Σύμφωνα μετὰ *ἐλλήνη*, πρὸ *πεαλι-στειχὴ ἐκόσθη*, ἢ Μύθοι μεταμορφώθηκε μετὰ τὴ γέννηση τοῦ Ἰάδου-νη, βλ. Ἀντανίου Διβερδίνη *Μεταμορφώσεων συνεργωνίη* 34.4.

507 τὴν Δουκίνη: Ρωμαϊκὴ θεότητα τοῦ τοκετοῦ, ἀντιστοιχοῦν τῆς ἐλληνικῆς Εἰληθιάδας.

511 *τὰ χέρια τῆς ἀπάλωνε*: Ἄν καὶ συχνὰ ἡ λατινικὴ φράση *manus admoueo* σημαίνει «γείρα(ς) ἐπιπέσει/ἐπιπέσει/ἐπιβάλω/προσβάλω», δηλ. ἀσπῶ βία, ὅπως στὸ 15.218 (βλ. OLD λ. *admoueo* 4d), ἐδῶ προκειται γὰρ τὴ γνάση ἢ δὴ ἀπὸ τὸν Ὀμηρὸ ἐκτετυκτὴ χειρονομία, πρβ. *Ίλιάς* A 351 = X 37 *χείρας ὀρεγνύς* (ὁ Ἀχιλλεύς προσεύχεται στὴν Θέτιδα καὶ ὁ Πάριος ἔκτεσει τὸν Ἑκτορά) μετὰ τὸ σῶλο τοῦ G. S. Kirk, *The Iliad: a commentary*, Καμπριτζ 1985, 89 καὶ *AEΘ* 172.

514 *τὸ δάκρυον*: Πρβ. Ἑστυκτικὴ *Τέχνη* 1.287-8: *illius lacriminis, quas arbore fundi odora, unguimur* (μὲ *ἐκείνης* τὰ δάκρυα, ποὺ ἀπὸ τὸ δέντρο χῶναι εὐωδιαστά, ἀλευρόμαστε).

515 ὁ Φρόνος: Βλ. Bernard κερφ. 3, ἰδίως σ. 106: ὁ φρος ἐκφράζει εἰδικότερα «τὴν κακοβουλία τῶν θεῶν, ποὺ ταπεινῶναι ὅπου ἀνθρώπο γνωρίζει ὑπέριστη εὐτυχία» πρβ. καὶ B. Snell, *Ἡ ἀνακάλυψη τοῦ πνεύματος: ἑλληνικὴς αἴσθησις τῆς εὐρωπαϊκῆς σκέψης*, μτφρ. Δ. Ι. Τακώβ, Ἀθήνα 1989, 216 καὶ *AEΘ* 395 μετὰ σημ. 59, ὅπου καὶ βιβλιογραφία.

516 Ἡ νεωτερίζουσα παραμύθια διαλύει τὴν ὅπου ἐπίφραση τραγικοῦ τόνου ὑπέριχε ὡς τώρα στὴν ἀφήγηση καὶ μᾶς ὑπεθυμίζει ὅτι καὶ τὸ δόγμα τοῦ Ὀρφέα καὶ τὸ πρόημα τοῦ Ὀβιδίου εἶναι ἐπίσης ἐργα τέχνης, μῦθος καὶ ὄχι πραγματικότητα. Γιατὴ τὴ σύγκριση ἐνὸς καλοῦ παιδὸς μετὰ τὸν Ἑρῶτα πρβ. Ἀσκληπιῶδου *Ἰαλατινὴ Ἰαθολογία* 12.75: *εἰ πτερά σοι προσέκετο καὶ ἐν χερσὶ τόξα καὶ ἰοί, / οὐκ αὖ Ἑρῶς ἐγράφη Κύπριδος ἀλλὰ σὺ παῖς*, P. E. Knox, *Ovid's Metamorphoses and the Traditions of Augustan Poetry*, Καμπριτζ 1986, 58. Γιατὸν τρόπο ἀπεικόνιστος τοῦ Ἑρῶτα στὴν

ἐλληνορωμαϊκῆ τέχνη βλ. Φινδοστράτου *Εἰκόνες* 1.6.2: «...τὸν ἐργῶν ὄλον τῶν Ἑρῶτων (...). φατέροι μὲν οὖν χρυσοστάστοι καὶ χρυσοὶ καὶ τὰ ἐν αὐταῖς βέλη, γυμνὴ τούτων ἡ ἀγέλη πᾶσα καὶ κοῦφοι διαπέριπτοι. 1.29.2: ὁ ἔρως ἔγραπται δὲ πτηνὸς μὲν τὸ εἶδος, νεανίας δὲ παρ' ὁ εἶαθε (...) γέγραπται. Πρβ. R. Sturges, *Le puit dans l'art romain*, Βρυξέλλες 1969, κριτικῶς κερφ. XII.

519 Ὁ στήθος συντέθηκε ἀργικὰ γὰρ τοὺς Ἑρῶτες 1.8.49. Τὸ λατινικὸ ῥῆμα *labitur* ἀποδηλώνει τὴ συνεχὴ καὶ ἀπατηλὰ στεγανὴ ποτὴ ἐνὸς ποταμοῦ», βλ. R. G. M. Nisbet καὶ M. Hubbard, *A Commentary on Horace Odes, Book II*, Οξφόρδη 1978, 227 σχόλ. στον στ. 2.14.2. Τὸ ἐπιθετο *volatilis* («πτηνός») ἴσως ὑποβάλλει τὴν ἰδέα τοῦ φρεσῶτοῦ χρόνου, πρβ. Κικέρωνος *Τουσκουλανῆς 2ῶ-ἡγήσεις* 1.76 καὶ *Μανιλίου Ἀστονονικὰ* 3.534.

524 Πρβ. *Υἱῶνος Μῦθος* 58.3: *Adonis... matris poenas a Venere est insectus*. Ὁ Ὀρφέας ὅμως ἔχει πρῶτὰ ἀποκλαίσει τὴ συνέπεια τῆς Ἀφροδίτης ἢ τοῦ Ἑρῶτα στὴν ἐξάλση τοῦ αἰμομιμητικοῦ πάθους τῆς Μήρας (στ. 312), ἀποδιδόντὰς το στίχ. Ἑρῶνες. Γιατὴ ἔνα-λατρικῶν ἐκδοχῶν τοῦ ἴδιου μῦθου στὴν ὀβιδιακὴ ἀφήγηση βλ. S. Mack, *Ovid*, Δουβλὸ 1988, 133-4 ἀναφορικὰ μετὰ τὴν ἱστορία τοῦ Κεφαλοῦ καὶ τῆς Πρῶκιδος ὅπως παραδίδεται ἀπὸ τὸν Υἱῶνο, καὶ R. Tarrant, «The Silence of Cephalus: Text and Narrative Technique in Ovid, *Metamorphoses* 7.685 ff.», *JALPhA* 125 (1995), 99-111, στίχ. σ. 106-7.

529 Γιατὸ μυσθὸ τῆς ἀδιαφορίας τοῦ ἐρωτευμένου θεοῦ γὰρ τοὺς τῶπου λατρείας του σὺν νὰ ἦταν ἄλλες, παλαιότερες ἀγάπες του βλ. στ. 167-70 καὶ πρβ. 4.204-6. Γιατὴ τεμένη τῆς θεῆς ἀπαθιμῶνται ὅπως στοὺς ἕνους, πρβ. Κάρουλιος 36.11 κ.ε. Γιατὴ τὰ εἰδολογικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἕνους βλ. R. Janko, «The Structure of Homeric Hymns: A Study in Genre», *Hermes* 109 (1981), 9-24 καὶ τὸ ἐπιθετο στὸ τέταρτο κερφ. τῆς διδ. διατριβῆς μου *The Poetics of Metanarrative in Ovid's Metamorphoses*, Πανεπιστήμιο τῆς Οξφόρδης 2001.

529-30 τῶν Κυθῶνων / οἱ ἀστέρες: Τίς πρῶτες που προσέγγισε ἡ θεὰ

μετά τη γέννησή της σύμφωνα με τὸν Ἡρόδοτο, *Θεογονία* 192.3. Τὸ ἔργο τῆς Ἀφροδίτης στὸ νηοί φημιόστου γιὰ τὴν ἀρχαιότητά του. Λέγεται μάλιστα ὅτι τὸ ἴδρυσαν οἱ Φόινικες ἀποικοι, βλ. Ἡρόδοτος 1.105.3 καὶ Πλουταρχῆς 3.23.1. βλ. καὶ σγμ. στὸν στ. 640.

530 τὴν Πάφο: Ἰὰ τὸ τέμενος τῆς Πάφου, ποὺ μνημονεύεται ἤδη στὸ *ἄσμα* τοῦ Δημόδοκου στὴν *Ὀδύσσεια* (θ 363) καὶ στὸν ὁμηρικό *Ἕμνον εἰς Ἀφροδίτην* 58, βλ. σγμ. στὸν στ. 270.

531 τὴν ψαροθρόνα Κνωδο: Τὸ τέμενος τῆς Ἀφροδίτης Εὐπρόλαια στὴν Κνωδο τῆς Μ. Ἀσίας (ἀπέλευσι ἀπὸ τὴν Κῶ) ἔγινε διάστημα χάρι στὸ *ἄγαγμα* τῆς θεᾶς ποὺ φιλοετέγγησε ὁ Πραξιτέλης, βλ. τὸ κατωτέρω κεφ. 5.3 «Ἡ Κνωδία» στὸ Stewart. Τὸ ἔπιθετο ἴσως δὲν εἶναι ἀπλῶς διακοσμητικό (Bömer, πρ. 12.10 ὅπου ἀποδίδεται στὴν Ἀνάλβα): εἶναι πιθανὸ νὰ ἀποτελεῖ ὑπαινυγμὸ στὸ θαλασσινὸ λαρευτικό ἔπιθετο τῆς θεᾶς στὴν Κνωδο: κατὰ τὸν Μανίλιο (*Ἀστονομικά* 4.385) ὁ ἀστερισμὸς τῶν Ἰχθύων (Pisces) ἐξουσιάζει τὴ θάλασσα, πβ. σγμ. στὸν στ. 78. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι δὲν μαρτυρεῖται ἀρχαία εἰσηγησιακὴ χρήση λέξεων στερεῶν μὲ ψάφια προκειμένου γιὰ τὸ ἀνδροκόκ μάρσι, πβ. ἴσως τὴ χρήση τῆς λέξης *piscina* προκειμένου γιὰ τὸ *ἔχειλαιμμένο αἰδοῖο* (*lacus cumnis*) τῆς Ἀνδίας στὸν *Μαρτυρία* 11.21.11-12: *hanc in piscina dicor fuisse marina: / nescio; piscinam me fuisse puo* (λένε ὅτι πηγήσα αὐτῆ τῆ ναυτικῆ πιδύνα: / γιὰτὶ ἐγὼ νομίζω ὅτι μὲ πηγήσε ἢ πιδύνα:).

τὴν πιδύνα σὲ μέγαντα Ἀμαθύντα: βλ. σγμ. στὸν στ. 220.

533-4 στὴ σκιά / ἦτανε μαθιμένη: Πβ. *Ἔρωτες* 1.9.42: *molliant animos lectus et umbra meos* (ἡ κλίνη καὶ ἡ σκιά τὸ πνεῦμα μου εἶχαν μαλακώσει) καὶ Πλάτου *Τὸ πούγγι* 35: *mollitia urbana atque umbra corpus candidum est* (ἡ ἀστική τρυφή καὶ ἡ σκιά τὸ σῶμα ἔχουνε ξασπρίσει). Ἡ θεᾶ ἀποζῆτᾷ σκιά καὶ κρεβάτι παρὰκάτω τοῦ στ. 555-6.

534 ἄρωστερη νὰ προσπαθεῖ νὰ γίνε: Πβ. τὴν κοκκαρία τῆς Σαλαμακίως στὸ 4.309-12, ἡ ὅποια ἀδιάρθεσι γιὰ τὰ ἀκόντια, τίς ζωγραφιστές φαρμάρες καὶ τὰ ἐπίστονα κυνήγια ποὺ εὐχραιστοῦν τίς ἀλῆες νύμφες.

536 Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ἡ Ἀφροδίτη υἰοθετεῖ τὴν ἐμφάνιση τῆς παρθένιας θεᾶς τοῦ κυνήγιου, πβ. Βερνίλου *Ἀισιόδοξα* 1.315-20: *virginis os habitumque gerens et virginis arma / (...) / namque ueneris de more habitum suspenderat arcum / venatrix dederatque comam diffundere uenis, / nuda genu nodoque sinus collecta fluentis* (παρθένου τὴν ὄψη καὶ τὸ παρόσχημα ἔχοντας καὶ τὴν ἀματωσιά [...]) γιὰτὶ ἀπὸ τοὺς ὄμους τόσο εὐλόγηστο κατὰ τὸ ἔθος εἶχε ἀναστρημένο καὶ σὰν θρηεῦστα τὴν κόμη της. λυμένη, τοῦς ἀνέμους εἶχε πασαδώσει, γυμνὰ τὰ γόνατά της ἦταν καὶ μὲ κόμπο τίς γέουσες πτυχώσεις εἶχε συμμαζέψει) καὶ ἤδη στὸν ὁμηρικό *Ἕμνον εἰς Ἀφροδίτην* ἐμφανίζεται στὸν Ἀγκίστη παρθένω ἀδμήτη μέγθος καὶ εἶδος ὁμοίη (82).

541 Εἰκόνα ποὺ ἀνήκει στὸ ἔπικὸ πεπερφόρο ἀπὸ τὴν ὁμηρικὴ ἔποχη καὶ ἔχει ἀποτυπωθεῖ μοναδικὰ στὴν *Ἰλιάδα* P 61-5.

545 παρὰτολμος μὴν εἶσαι: Πβ. τὰ λόγια τῆς Ἰδίας θεᾶς παρὰκάτω στὴν ἀφήγησή της στ. 586.

550 Ἀστροπελέεια: Ὁ Ὀββίδιος συζητεῖ σιγὰ τὴν ἀσπρατὴ καὶ γενικότερα τὴ φωτιά μὲ τὸν κάππο, πιθανὸν γιὰ νὰ ἀποδώσει τὴ λάμψη τῶν χαυλοδόντων τοῦ ζῴου ποὺ ἀντανανάλων σπριγματὰ τὸ ἡλιακὸ φῶς, καθὼς αὐτὸ κινεῖται μὲ μεγάλῃ ταχύτητα, ὅπως παρτερρεῖ εὐφάνταστα ὁ D. E. Hill (ἔκδ.), *Ovid, Metamorphoses IX-XII*, Γουόρμπινστερ 1999, σελ. στὸν στίχο.

551 ὀρθία: Ποιητικὸς καινὸς τύπος ἤδη ἀπὸ τὸν Δουκρήτιο 3.296-8: *Τέσσα εἶνε μάλιστα ἡ ὄμηγ ἢ ἀρόθυμη τοῦ λόντα / Πλοῦ σπάζει μὲ τοὺς μουγγουσιμῶς τὸ στῆθι μου βογγῶντας / Βαρειά καὶ μὲς στὰ σπλάγγα του τὸ κῆμα τοῦ θυμοῦ του / Ν' ἀντηκατῆσει δὲν μπορεῖ* (μτφρ. Κ. Θεοτόκη).

552 τὸ γένος τους μισῶ: Σύμφωνα μὲ τὸν Πλάτωνα, *Φυσικὴ Ἰστορία* 8.42, οἱ λέανες ἔχουν μεγάλῃ σεξουαλικὴ ἐπιθυμία, τὴν ὅποια ἱκανοποιῶν καὶ μὲ ἀρσενικὲς λεοπαρδάλεις, καὶ αὐτὸ προκαλεῖ τὴν ὄργη τῶν λέωντων.

ἀπία: Οἱ αἰτιολογικὲς ἱστορίες ἀποτελούν βασικὸ θέμα καὶ ἀφη-

ρηματικό σχήμα τῶν *Μεταμορφώσεων*, βλ. Myers και L. Spahlinger, *Arts laet arte sua: Untersuchungen zur Poetologie in den Metamorphosen Ovids*, Στουτγάρδη 1996.

553 τῆς παλαιᾶς τους ἀμφοτέρας: Δὲν μὴ φαίνεται πιθανὴ ἡ ἐργωνεὶα τοῦ Bömer, σύμφωνα μὲ τὴν ὅποια τὸ σφάλμα (*culpra*) εἶναι τῆς Ἀφροδίτης ποὺ ἔχει τώρα μετανιώσει γιὰ τὴν τιμωρία τῶν δύο ἐραστῶν.

558 Στὴν ἴδια στίχη βρίσκονται οἱ βουκολικοὶ ἐραστές "Αχις και Παύστεια στὸ 13.786 κ.έ., ὅταν φτάνει στὰ αὐτὰ τους ἡ παραλαγή τοῦ θεοκρίτου εἰδυλλίου ἐπιμνηυμένη ἀπὸ τὸν κύνδαυπα Πλάδωρημο.

559 μὲ φιλία ἐκωλύσασοντας πᾶ λόγια: Τὸ διὰλειψίμα ἀπὸ τὸ κωνήγι δίνει εὐκαιρία γιὰ ἐρωτικὲς περιπτύξεις στὸ Τέταρτο Βιβλίο τῆς *Ἀινειάδος* 165 κ.έ. και παραπάνω 2.419 και 7836 κ.έ. Οἱ γνωστοὶ μας ἱταλικοὶ κωμικοὶ (πρ. σμ. στὸς στ. 345 και 423) γράφουν *labris* ἀντὶ γὰρ *verbis*, δηλ. γλῶσσοντας φιλία στὰ χεῖλη. Αὐτὴ τὴ φορὰ ὅμως συμφωνοῦν μαζί τους και τρεῖς ἀκόμη βασικοὶ κωμικοὶ ποὺ συγγροτοῦν μιὰ χαλαρὴ ομάδα: ὁ Μαρκαντὸς Φλωρεντινὸς 223 (11/12ου αἰ.), ὁ Λαυρεντιανὸς 36.12 (11/12ου αἰ.) και ὁ Παριστινὸς λατ. 8001 (12ου αἰ.). Ἡ γραφὴ αὐτὴ κἀνει τὸν στίχο πῶ πεζῷ, καταστρέφοντας τὴν ἐξίσταση φιλῶν και ἀφήγγισης ὡς πηγῶν ἠδονῆς. Ἰσοτόσο, εἶναι ὑπερβολικὸ νὰ μιλάμε γὰρ ἀφοδιστικὴ χητση τῆς ἀφήγγισης ἀπὸ τὴν Ἀφροδίτη (*pace* B. M. Gaulty, «Ovid, Venus und Orpheus über Atalanta und Hippomenes: zu *Ov. met.* 10, 560-707»), *Gymnasium* 99 [1992], 435-54, ἐδῶ 451), ἀφοῦ τὸ περιεχόμενὸ τῆς καταδικάζει τὴν ἐρωτικὴν παραφορὰ και μὲ τὸ πέρας τῆς ἡ θεὰ ἐγκαταλείπει τὸν ἀγαπημένον τῆς μύθο.

560 Μπορεῖ και νὰ ἔχει δαουστά: Συνηθισμένη εἰσαγωγὴ ἀρχαίων ἀφηγγήσεων, χωρὶς ἰδιαιτέρα παιγνιδιὰ χροιά (*pace* E. J. Bernbeck, *Beobachtungen zur Darstellungsart in Ovids Metamorphosen*, Μόναχο 1967, 55), πρ. 9.8: *nomine signa suo tandem pervenit ad aures/Deianira* (ποῦ τὴ λέγειν, ἀν ἴσως τ' ὀνομά τῆς στ' αὐτὰ σου ἔχει φτάσει/Δηλώνει). Ἄντικετα στὸ ὀμηρικὸ εἶ που

ἀκούεις (Ὀδύσσεια ο 403, Ὑμνος εἰς Ἀφροδίτην 111), πρ. Ἀπολλῶνος Ρόδου Β 1142: ἀτρικέως δοκέω ποῦ ἀκούετε και πάρος αὐτοί, και Βεργίλιου *Ἀινειάς* 2.81-2.

564 Σὲ καμιά ἄλλη σωζόμενη ἐκδοχὴ τοῦ μύθου δὲν ὑπάρχει ἀναφορὰ σὲ χροῆμὸ, ποῦ προσδίδει δραματικὴ μάλλον παρὰ ρομάντικὴ χροιά στὴν ἀφήγγιση, *pace* V. Emelianow, «Ovidian Mannerism: an analysis of the Venus and Adonis episode in *Met.* X 503-738», *Memnosyne* 22 (1969), 67-76, ἐδῶ σ. 69. Ἐνα σημαντικὸ κερ. μὲ τίτλο «Ἡ δραματικὴ χητση τῶν χροῆμῶν» περιέχει ἡ μελέτη τοῦ E. R. Schwinge, *Die Stellung der Trachinierinnen im Werk des Sophokles*, Γοττλγρη 1962. Βλ. τώρα και Λιατῆς 104 κ.έ.

566 ὤωνται τὸν ἑαυτὸ σου θε νὰ χάσεις: Ἐνας ἀκόμη ἐπίμετος ὁρισμὸς τοῦ φαινομένου τῆς μεταμόρφωσης ὡς ἀπώλειας τῆς ταυτότητας τοῦ ὑποκειμένου, μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον τῶν στ. 486-7, ὡς ἐνδύσεως κατὰστασης μετὰξὺ ζωῆς και θανάτου, βλ. Solodow 172 κ.έ.

569 μὲ ὄρο ἀπρηγῆ: Κάτι τέτοιο δὲν ὑπαγορεύτηκε ἀπὸ τὸν χροῆμο και συνεπῶς ἡ ἀναληθσία τῆς Ἀραλάντης ἀποτελεῖ προανάκρουσμα τῆς τιμωρίας τῆς, γιὰ ὅσους τουλάχιστον παραδέχονται τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου τῆς θεοδικίας στὴς *Μεταμορφώσεις*, βλ. Bömer και γιὰ τὴν ἀντιθετὴ ἀποψη βλ. τὴ βιβλ. ποῦ παρατίθεται στὴ σμ. 20 τῆς εἰσαγωγῆς.

573 (τόση ποῦ κἀλλους ἡ λοχός!): Ἡ ἀποσιώπηση ὀποιοδήποτε ὀικονομικοῦ ἡ πολεμικοῦ κινήτρου εἶναι σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τῆς ἐπικῆς ἀφήγγισης ἀλλὰ και μὲ τὸ ἦθος τῆς ἀφηγγήτας, ποῦ συμβαίνει νὰ εἶναι ἡ θεϊκὴ ἐνοκάκωση τοῦ κἀλλους.

578 Γιὰ τὴν ἀθητικὴ γύμνια στὴν ἐλληνορωμαϊκὴ ἀρχαιότητα βλ. Stewart κερ. 2.2 και 6.1.

579 Ἡ Ἀφροδίτη παρουσιάζει τὸ κἀλλος τῆς Ἀραλάντης ὡς ἀνδρῶνο σύμφωνα μὲ τὴν κατῶσα στὴν ἀρχαιότητα ἀποψη ὅτι οἱ γυναῖκες δὲν ἦσαν παρὰ ἀρσενεῖς ἄνθρωποι, βλ. τὴ θεωρία τοῦ μονοφυλικοῦ μωνοσοφικοῦ παραδειγματός ποῦ διατύπωσε ὁ Γ. Laqueur, *Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud*, Δον-

δύο 1990 και στην όποια αναφέρεται επανειλημμένα ο Stewart Πβ. και 8.322 (γὰ τὴν ἀρχαϊκὴ Ἀταλάντη): *talis erai cullu, facies, quam dicere vere / virgineam in puero, puerilem in virgine possis* (τέτοια ἦταν στὴν ὄψη, στὴ μορφή, ποὺ θὰ μπορούσες ἀληθινὰ/ κορτεϊστικὴ σὲ ἀγόρι, καὶ σὲ κορίτσι πάλι ἀγορίστικη νὰ πρεῖς).

580 πὰ χέρια υψώνοντα: Ἰκετευτικὴ χειρονομία παρεμφερῆς μὲ τὴν πρόταση τῶν χερῶν (βλ. σπμ. στὸν στ. 511), γνωστὴ ἥδη ἀπὸ τὸν ἄηρικὸ λογοτυπὸ χείρας ἀμιασχῶν (Ψιὰς Α 450, Γ 275, Ε 174) καὶ τίς παραλλαγές του. Τὸ νόημα τῆς χειρονομίας ἐξήγει ὁ θεοσεβούμενος Πρίαμος στὸ Ω 301: ἐσθλὸν γὰρ Διὶ χείρας ἀνασχέμει αἱ κ' ἐλπίσῃ. Ἡ ἴδια χειρονομία μπορεῖ βεβαίως νὰ δηλώσει παραδοχὴ ἤττας (βλ. Θεοκρίτου *Εἰδύλλια* 22.129: ἀνέσχεθε νεῖκος ἀπαυδῶν / ἀμφοτέρως ἄμα χείρας) ἢ ἀκόμη καὶ μεγάλη χαρά (βλ. Ἀπολλώνιος Ρόδιος Γ 257: νήσου χάριματι χείρας ἀνέσχεθε), ἐνῶ μὲ τὸ ἓνα μόνο χέρι μπορεῖ νὰ σημαίνει ἐπιδοκιμασία (πβ. Εὐριπίδου *Κύκλωψ* 418: κἀπῆρσ' ἄρας χεῖρα).

582 *ἀπαυξέ φωτιά*: Γὰ τὸν ἔρωτα ὡς φωτιὰ βλ. τὸ δικό μου σχόλ. στὸ Καλλυμάχου ἐπ. 25.5 στὸ Φ. Παργωνέη-Αντωνίου (ἐπιμ.), *Καλλυμάχου ἐπιγραμμάτα*, Ἀθήνα 1997, 208.

584 καὶ τὸν φθόνο τους φοβᾶται: Γὰ τὸν φθόνο βλ. σπμ. στὸν στ. 515. Ἡ *Invidia* ἐμφανίζεται σὲς *Μεταμορφώσεις* ὡς κατ'εχθρῶνος δαίμων ποὺ κατοικεῖ σὲ ἓνα μαῦρο καὶ ἀνήλιγο στέρι (2.760 κ.έ.), βλ. M. W. Dickie, «Ovid, *Metamorphoses* 2.760-64», *ΑΠΦ* 96 (1975), 378-90. Ὁ φόβος τοῦ Ττροπένη εἶναι μῆτ' ἄλλο ὁ φθόνος ἐτηρεάσει τὴν ἀπόδοση τῆς Ἀταλάντης καὶ κάποιος τὴν κἀνει δικτὴ του πρὶν δοκιμάσει ὁ ἴδιος τὴν τύχη του.

585 εἶπε: Οἱ σύντομες φράσεις σὲ εὐθύ λόγο ἔχουν ἀναγνωρισθεῖ ὡς χαρακτηριστικὸ τῆς βιβλικῆς ἐπικῆς ἀφήγησης ἥδη ἀπὸ τὸν πρωτοπόρο μελετητὴ τῆς R. Heinze, *Ovids elegische Erzählung*, Λυβία 1919, 65, βλ. ἐκτενῶς στὴ διδ. διαρ. μου *The Poetics of Metanarrative in Ovid's Metamorphoses*, Πανεπιστήμιο τῆς Ὁξφόρδης 2001, 116-17, ὅπου ἐπισημαίνεται ἡ χρήση τους καὶ γὰ τὴν ἀπόδοση τοῦ ἐνδιάθετου λόγου, ὅπως ἐδῶ (πβ. στ. 587 συλλογῶνται).

586 Παροιμιώδης φράση προσφιλῆς στὸν τοῦμαρὸ Ὀβίδιο (πβ. *Ἐρωτικὴ Τέχνη* 1.608: *audentem Forsque Venusque iuvat*, *Floratolόγιο* 2.782: *audentes forsque deusque iuvat*), γνωστὴ ἥδη ἀπὸ τὸν πατέρα τοῦ ρωμαϊκοῦ ἔπους Ἐννιο μὲ τὴν ἔντρονα παρηχητικὴ διατύπωση *fortes fortuna adiuvat* (*Χρονικὰ* ἀπ. 233 Skutsch), βλ. Harrison 149-50 (σχόλ. στὸν στ. 284).

588 *αἶψα σκυθική*: Ἡδὴ σὲς αἰσχρῶνεις Χορηγόους ὁ χορὸς δέεται γὰ τὴν ἔλευση κάποιου τιμαροῦ σὰν τὸν Ἄρη: Σκυθικὰ τ' εἰ χερῶν εἰναργῶς βέλη ἰπτάλλων (161-63 σύμφωνα μὲ τὸ κείμενο ποὺ προτείνεται στὸ κριτικὸ ὑπόμνημα τῆς ἔκδοσης I). Page), βλ. ἐκτενέστερα Hall 138-39. Εἶναι βέβαια ἀνεχρονιστικὸ νὰ ἀποδίδεται μὲ τέτοια παραμοίωση στὸν μυθικὸ Ττροπένη, βλ. γενικότερα Solodow 75 κ.έ.

589-90 Γὰ τὸ δληγίμια ταχύτητα ἢ ὁμορφιά βλ. παραπάνω στ. 560-63. Ἡδὴ στὴν πρώτη ἐρωτικὴ ἱστορία τῶν *Μεταμορφώσεων* (Ἀπόλλων καὶ Δάφνη) ὁ Ὀβίδιος ἔχει ἐξηγήσει πῶς ἡ ταχύτητα τὴν ὁμορφιὰ αὐξάνει: *ei leuis impulsus retro dabit amra capillos* (1.529 καὶ τὸ ἐλαφρὸ ἀεγάνει χτυποῦσε κι ἔσπρωχνε πρὸς τὰ πίσω τὰ μαλλιά της).

591 Τὴ γυρισμένη ἄκρη τοῦ χιτῶνα: Ἀντὶ τῆ ἐμπνευσία ἔχει ἐπιχωρτήσει τουλάχιστον ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μάξιμου Πλαυούδη (τὴν τῆς ἐσθῆτος αἰων), βλ. τῶρα M. Παπαθαυμάτουλος καὶ I. Τισβάρη (ἐκδ.), *Ὀβίδιου Περὶ μεταμορφώσεων ὁ μετῆρκεν ἐκ τῆς λατῶων φωνῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα Μάξιμος μοναχὸς ὁ Πλαυούδης*, Ἀθήνα 2002. Γὰ μὲ διαφορετικὴ ἐμπνευσία (κορδέλες προσαστημένες στὰ πόδια) βλ. W. S. Anderson, «Talaria and Ovid *Met.* 10.591», *TAPhA* 97 (1966), 1-13.

594 Ἡ ἀντίθεση λευκοῦ καὶ κόκκινου χρώματος συγχεφαλακτικῶς τὸ ρωμαϊκὸ ἰδεῶδες νεανικοῦ κάλλους θηλυκοῦ καὶ ἀσενικοῦ ἥδη ἀπὸ τὴν ἀρχαϊκὴ ἐποχὴ, βλ. Ἐννίου *Χρονικὰ* ἀπ. 361 Skutsch (*ei simul erubuit ceu lacte et purpura mixtu: ni eδὸς κοκκίωσε κι ἦταν σὰν πορφύρα ἀνάκατη μὲ γάλα*) καθὼς καὶ τὸ ἐπύθημα τῆς Λαβινίας στὸ Δωδέκατο Βιβλίο τῆς *Αἰνεάδας* σὲ μὲ ἐξίσου ἐρω-

τικά φορτισμένη στιγμή (66 κ.έ.), που έμπνεύεται διεξοδικά στο R. O. A. M. Lyne, *Further Voices in Vergil's Aeneid*, Οξφόρδη 1987, 118-22.

595-6 Μία ακόμη άνευχρονιστική παραμύθοση με άναφορά στο ρωμαϊκό αίθριο, βλ. σην. στ. 588. Από τους παλαιότερους ποιητές ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα παιγνίδια του φωτός είχε δείξει ο Άπολλώνιος (Γ 756-59 με Hunter 179 σολ. στος σ. 755-65).

602 "Όπως ο ίδιος έπαινώνας την, άπραξε φωτιά (582), ο Τριπομένης προσπαθεί να έξάψει τον έρωτα της Άταλάντης έπαινώνας τον έαυτό του. Η περιφρόνηση του άντιπάλου άποτελεί πύλα τακτική σε τέτοιες περιπτώσεις, βλ. την ειδική μονογραφία για το μοτίβο αυτό στην όμηρική ποίηση W. Parks, *Verbal Duelling in Heroic Narrative. The Homeric and Old English Traditions*, Πάριον 1990.

605 'Η καταγωγή είναι βασική παράμετρος του ήρωικού κώδους (βλ. J. M. Redfield, *Η τραγωδία του Έκτορα: φύση και πολιτισμός στην Ίλιάδα*, μτφρ. Όλ. Μπασιλάη, Άθήνα 1992, 132), αλλά και περιγραφή του ύποψήφου έραστῆ, όπως φάνηκε ἤδη στην πρώτη έρωτική ιστορία του έπους: *Iuppiter est genitor* (1.517 ο *Δίας είναι ο πατέρας μου*), καυχέται ο Άπόλλων στην Δάφνη, πβ. και τον λεκτικό διαξίφισμό μεταξύ Ήρακλή και Άχελάου, που έπί- ζουν για την άνωτερότητα της καταγωγής τους ένώπιον του πατέρα της άγαπημένης τους Δηάνειρας στο 9.12 κ.έ. 'Η Όρχηστός ήταν πόλη της Βαιωτίας στις όθες της Λύμης Κωπαΐδας, όνομα- στη για το τέμενος του Ποσειδώνα, Ποσειδώνιο άγαλόν άδασος (Ίλιάς Β 506 και όμωπως Ύμνος εις Άπόλλωνα 230, πβ. και "Ύμνος εις Έρμην 88 και 186). Ο Μενεαεύς είχε μια άδελφή, την Άβρώτη, που παντρεύτηκε τον βασιλιά των Μερών Νισο (Πλουτάρχου *Άστια γαυμαϊκά και έλληνακά* 295α 4).

609 του Σχολια: Γιος του Άθόμιαντος και της Θεμιστοῦς, πατέρα της Άταλάντης (Ήσιόδου *Ήοΐα* άπ. 76.9) και του Κλυμένου. Θεωρούνταν έπώνυμος ήρας του βοιωτικού Σχόλου (Ίλιάς Β 497) και του άρχαϊκού Σχολούοντος.

610 τον κοπέλα και διοτάξει: Πβ. τη θεοικήτητα έκδοχή για τον κεραινοβόλο έρωτα της Άταλάντης (3.41-2): ο δ' Άταλάντα ως ῥοει, ως έμάνη. ως ές βαθύν δ'απ' έρωτα.

615 παιδί να δόκηη: Η ποίηση άδιαφορεί για τις άυστηρές διαφροσεις των ήρωων ο δεκαεξάχρονος Νέριουσσος θα μπορούσε κατὰ τον Όββδιο να χαρακτηριστεί τόσο *puer* όσο και *iuuenis* (3.352).

620 το ματωμένο μου κρεβάτι: Δέν είναι ο νυφικός θάλαμος της Άταλάντης βαμμένος με αίμα, αλλά ο θρόνος για αυτόν βάρβατο κώκκιος από το αίμα των μνηστήρων. Η σύναψη *thalami cruentii* είναι βεργιλιανό «άπαξ είρημένον» (Βεργιλίου *Αίνειάδα* 10.498) προκειμένου για τα σαφάντα ένια (παραγιαπτικός πληθυντικός) κρεβάτια των νεονύμφων Δανάδων που μάτωσαν από το αίμα των συζύγων τους.

621 σάληροι του γάμου μου οι όροι: Φαίνεται πως η σύναψη *conjugium crudele* είναι όββδιακή σύλληψη και άπαντά έπιασης στην 21η Ήρωΐδα (*Cydippe Acontio*) στ. 45, άκριβώς γιατί συνδυάζε- ται με τον θάνατο, που είναι κατεξοχήν *crudelis* (πβ. τα *crudelia grauidia* της παιδοκτόνου Ιφόνης 6.653, τα *crudelia vulneta* του δολοφορημένου Ιπποδάμου στο 13.531, και βεβαίως τους *crudeles* θεούς του Έρέβους στην άρχή του βιβλίου στ. 76).

622 γνωστική κοπέλα: Άν και η *docta* (Προπέρτος 2.11.6, Ανύ- γώμος 3.12.2) ή *culia* (Προπέρτος 1.2.26, Τίβουλλος 1.9.74) *puella* είναι γνώριμη της έλεγειακής ποίησης, η *sapiens puella* άποτε- λεί όββδιακή διατερότητα, πβ. τη σύμβολή του μεπαμφεσιμένου σε γρά Βερτύμου στην *diura* (άπηνή 14.693 πβ. Προπέρτος 2.1.78, 4.2.23) *puella* Πουλιόνα (14.675 *sed tu si sapiens*) και την εικασία του έρωτοδιδασκάλου των Άντιπαγματάων του έρωτα όρι η Φαίδρα θα έρωτεύσαν με σύνεση (*sapienter amasset* 745) άν ήσαν φτωχότερη.

630 παρόφων: Άποτελεί είρωνεια όρι «κάθε γνωστική κοπέλα» θα παντρεύσαν κάποιον παρόφωνα: στον Όββδιο, τουλάχιστον, ο έρωτευμένος δέν είναι αυτόχρημα παρόφων (βλ. *dementer amoribus usa* 4.259).

631 *παρθένας χάρη στὸ παιδικό του πρόσωπο*: Μὲ ἄλλα λόγια, ἓνα εἶδος ἀνδρογυνίας, πβ. τὸ σχόλιο τῆς Ἀφροδίτης γιὰ τὸ κάλλος τῆς Ἀπαλόνης στὸν στ. 579 (βλ. σημ. στὸν στ.). Γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ ἀνδρογυνισμοῦ στὴν Ρώμη χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ παρατήρηση τοῦ Πλάτωνα τοῦ πρεσβύτερου στὴ *Φυσικὴ Ἱστορία* (7.34): «Γεννοῦνται καὶ ἀνθρωποι ποὺ ἔχουν τὰ γνωρίσματα καὶ τῶν ὄμο φύλων, τοὺς ὁποῖους ὀνομάζουμε ἐπιμαρμόδιτους. Παλαιότερα τοὺς ἐλέγαν ἀνδρόγυνους καὶ τοὺς εἶχανε γιὰ σημεῖα καὶ τέρατα, τώρα ὄμως [1ος αἰ. μ.Χ.] τοὺς λατρεύουν. Θυμίζουμε ὅτι τὸν μῦθο τοῦ Ἐπιμαρμόδιτου ἀφηγεῖται ὁ Ὀβίδιος στὸ Τέταρτο Βιβλίο διὰ στόματος Ἀλκαθόης (271-388).

632 *εἴθε ποτέ σου νὰ μὴ μ' εἶγες δεῖ*: Πρόκειται γιὰ τὸ γνωστὸ μοτίβο ὅτι ὁ Ἑρωτὰς «ἀπὸ τὰ μάρτια πάνεται», πβ. Πλάτωνος *Φαῖδρος* 251a 1-7: ὁ δὲ ἀπρελής, ὁ τῶν τότε πολυθεάμων, ὅταν θεοεἶδες πρόσσωπον ἰδῆ κάλλος εὐ μεμυμημένον ἢ τινα σώματος ἰδέαι, πρώτον μὲν ἐφροῖε καὶ τι τῶν τότε ὑπῆλθει αὐτῶν δειμάτων, εἶτα προσορῶν ὡς θεὸν σέβεται, καὶ εἰ μὴ εἶδεῖται τῆν τῆς σφόδρα μαυίας δόξαν, θύει αὐτῶν ὡς ἀγάλματι καὶ θεῷ τοῖς παιδικοῖς.

637 *ἀγαπᾷ καὶ ἔρωτας πῶς εἶναι δὲν γνωρίζει*: Θεματικὸ μοτίβο τὸ ὅποιο ἔχει ἡδῆ χρησιμοποιηθεῖ σὲ δύο ἀκόμη νεανικούς ἔρωτες: *nescis, enim, quid amor* [sc. Hermaphroditus] (4.330), *illa [ἐν. Byblis] quidem primo nullos intellegit ignes* (9.457). Στὴ λατινικὴ πόληστῃ, γενικότερα, ἐμφανίζεται σὲ ἕναν ἄλλο ποιητὴ τοῦ κῆλου τοῦ Μ. Βαλέριου Μεσσάλλα Κορβίνου, τὸν λεγόμενον Ἀνθάμο (3.4.73): *Nescis quid sit amor, iuvenis*. Παρὰ τίς ἐπὶ μέρους παρατηρήσεις ὅτι λ.χ. ὁ ψεύτικος ἔρωτας μπορεῖ νὰ βρεῖ ἀληθινὸς (1.618) ἢ ὅτι ὁ ἔρωτας φορᾷ τὸ προσωπεῖο τῆς φιλίας (1.720), ἡ φύση τοῦ ἔρωτα δὲν περιλαμβάνεται στὴ διδασκτέα ὄλη τῆς διδασκτῆς *Ἑρωτικῆς Τέχνης*.

640 *Κυθέρεια*: Προσωπικὴ τῆς θεᾶς Ἀφροδίτης ἡδῆ στὴν *Ὀδύσσεια* (ἐυστρεφάνου Κυθέρειης γ 16, ἐυστρέφανος Κυθέρεια σ 193), ὅτι προσέκυρε Κυθέρηρος (Ἡσιόδου *Θεογονία* 198).

641 *τῆ φωνὰ ποὺ μ' ἔκλυε*: Δηλαδή τὸν ἔρωτα ποὺ μοῦ προκαλεσε, βλ. σημ. στὸν στ. 582. Πβ. ἐπίσης τὴν προσευχὴ τοῦ ἔρωτο-διδασκάλου στὸ πρόλογο τῆς *Ἑρωτικῆς Τέχνης* (1.30): *coepis, mater Amoris, ades!*

642 *Ἡ αἴφρα μεταφέρει τὴς δεήσεις*: Κατὰ τὸν Ὀβίδιο (καὶ τοὺς ἀρχαίους ποιητὲς γενικότερα), τὰ λόγια βγαίνουν στὸν ἄερα (*sub auras* 3.296, *in auras* 12.469, πβ. Βεργίλιου *Αἰνεῖα* 2.158) ἀκριβῶς ὅπως τὸ νερὸ τῆς πηγῆς (5.641) ἢ τὸ νεογέννητο παιδί (7.127), καὶ στὴ συνέχεια μεταφέρονται ἀπὸ αὐτὸν στὰ αὐτιά (auris) τῆς ἀγαπημένης (*Ἑρωτες* 1.8.106) ἢ τῆς θεᾶς (ὅπως εἶδω), ἢ χάνονται ἀν δὲν ἔχουν βαρύνεται (*per auras, Ἑρωτες* 2.14.41).

643 *δὲν ἄργησα*: Γιὰ τὴν ἔμμονή τῆς Ἀφροδίτης (δηλ. τοῦ ἔρωτικῶ ἐνοστικτοῦ) μὲ τὴ βιασύνη πβ. στ. 679. Δὲν εἶναι ἐπίσης ἀχρετο τὸ γεγονός ὅτι στὴν ἱστορία αὐτῆ δια κλίνονται ἀπὸ τὴν ταχύτητα καὶ τὴν ἐκτίμηση τοῦ κατάλληλου χρόνου. Ἐπι πάλιν, ἡ Ἀφροδίτη τονίζει τὴν προθυμία της, γιὰ νὰ ὑποταχθῆται ἐκ τοῦ ἀντιθέτου τὴν ἀγκωμοσύνη καὶ τὴν περιφρόνηση τοῦ ἱπποκλήνη (683-84).

644 *Ταίμας*: Ἡ Ταίμασος ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα θεαλεῖα τῆς Κύπρου, στὴν περιχρῆ τῶν σύγχρονου χρόνου Πολιτικῶν, στὰ νοτιοδυτικὰ πεδία τῆς Λευκωσίας. Ἰσο στὰ ἐλληνοιστικά ὄσο καὶ στὰ ρωμαϊκά χρόνια, ἡ Ταίμασος ἦταν γνωστὴ κυρίως γιὰ τὰ προσδοφάρα μεταλαεῖα χαλκοῦ. Οἱ ἀρχαιολογικὲς ἐρευνες ἔχουν φέρει στὸ φῶς ἀρχαῖο ἱερό καὶ βωμὸ τῆς Ἀφροδίτης.

648 *πυρᾶνθο*: Τὸ χρῶμα τοῦ χρυσοῦ ἀλλά καὶ τοῦ λουναριοῦ, ὥσο στὸ ὅποιο μεταμορφώνονται ὁ ἱπποκλήνης καὶ ἡ Ἀπαλόνη, βλ. στ. 699.

649 *μῆλα*: Ἡδῆ στὴν ἰσοῖδεια ἐκδοχὴ τοῦ μῦθου (ἐπ. 76.20 Merkelbach-West). Γιὰ τὸν ἔρωτικό συμβολισμό τοῦ μῆλου (δηλ. τοῦ σαρκώδους φρούτου) βλ. Jack Winkler, «Gardens of Nymphs: Public and Private in Sappho's Lyrics», στὸ Ellen Gruen (ἐπιμ.), *Reading Sappho: Contemporary Approaches*, Μπρένλει/Λός Ἀντζέλεις/Λονδίνο 1996, 89-109, σ. 104 μὲ βιβλ. στὴ σημ. 43.

650 και ἐκτός του ἴδιου, ἀγοαη ἐπ' ἴθους: Πβ. Όμηρου Ἰλιάς A 198: οἴω φαινομένη· τῶν δ' ἀλλων οὐ τις ὁράτο (τὴν Ἀθηνά που κατεβαίνει στὴ γῆ γιὰ νὰ συμβουλέψει τὸν Ἀχιλλεύα), μὲ τὸ O. Tsagarakis, «Die Eriphanie Athenes im A der Ilias: Psychologie oder Religion?», *Gymnasium* 87 (1980), 57-80.

653 Οι λεπτομέρειες τῆς περιγραφῆς (σάπυργα, ἀπετηρία) προέρχονται ἀπὸ τὸν ρωμαϊκὸ ἱππόδρομο (circus), καθὼς και ἀπὸ τὸ βερνιλιανὸ πρότυπο τῶν ἀγώνων στὴν Αἰνεάδα (5.137 κ.έ.).

654-5 Τὸ ἄμεσο πρότυπο τῆς διτλῆς παραλοκίωσης εἶναι βερνιλιανὸ (Αἰνεάδα 7.808-11): illa [= Camilla] vel intactae segetis per summa volaret / graminia nec teneras cursu laesisset aristas, / vel mare per medium fluctu suspensa iumentis / ferret iter, celeris nec tingeret aequore plantas (θὰ πέραγε πάνω ἀπὸ τὴς καρυφές τῶν σταχυῶν τοῦ σιτασιῦ καὶ δὲν θὰ πείραζε τὰ τρυφερὰ ἀγρινά τους, ὅτε τὰ γογγύρα πέλαμά τῆς θὰ βγεγε στὴ θάλασσα). τὸ ἀπώτερο πρότυπο εἶναι ἑλληνικὸ, λόγια τοῦ Αἰνεία ἀναφορικά μὲ τὰ ἄλογα τοῦ Δάφιδου (Ἰλιάς γ 226-29): αἶ δ' ὅτε μὲν σκιρτῶεν ἐπὶ ξέδωρον ἄρουρα, / ἄκρον ἐπὶ ἀνθερίκων καρπῶν θέον οὐδὲ κατέκλων / ἀλλ' ὅτε δὴ σκιρτῶεν ἐπὶ εὐρέα νύκτα θαλάσσης, / ἄκρον ἐπὶ βήγγυμος ἄλος πολιοῖο θέεσκον.

673 θεὰ που μού 'καμες τὸ δῶρο: Κωνὸς τόπος τῶν δεήσεων ἢ ἀναφορά σὲ πάλαιότερη θεὰ εὐεργεσία, πβ. Κάκτουλλος 34.23-4 (ἦμιος στὴν Ἄρτεμη): antique ut solilia s, bona sospites ope genem (κατὰ τὸ ἀρχαῖο ἔθος, καλόγνωμη σῶζε τὸ ἔθνος).

679 γιὰ νὰ μὴν κερτήσει ἐπ' τὰ συμβῆκτα ἡ ἱστορία παραπάνω: Μεταδιηγητικὸ σχόλιο, πβ. Ήροτολόγιο 2.248 (14η Φεβρουαρίου): non faciet longas fabula nostras (δὲν θὰ τραβήξει σὲ μεγάλη μάκρος ἡ ἱστορία μας), ὅπου ἕμως τὸ σχόλιο γίνεταί στὴν ἀρχὴ τῆς ἀφηγήσεως. Ἡ περιγραφή τοῦ ἀγώνα ταχύτητας ἔχει ἤδη διαφράσει ἑκατὸ καὶ πλέον στίχους, ἐνῶ ὁ κύριος ἀφηγητής ἔχει ἤδη ἀναπτύξει τὸ μοτίβο τοῦ γαυρίλου γέντιου στὴν περὶ τῆς τοῦ Περσεία (4.758 κ.έ.) καὶ θὰ ἐπανεέλθει σὲ αὐτὸ ὁ Νέστορας κατὰ τὴν ἀφηγήσή του γιὰ τὸν γάμο τοῦ Περιβόου (12.210 κ.έ.).

680 τὴν ἀμοιβή του: Δηλαδή τὴν Ἀταλάντη ὡς λύπη (uxorem, που ἔπλετρε συνδυάζεται μὲ τὸ πῆμα ducere), βλ. στ. 571.

681 μὲ πηλὸς καὶ μὲ ἀβάν: Σχῆμα ἐν δὶα θυοῦν γιὰ τὴν προσφορά θυμιάματος στὴν Ἄφροδίτη βλ. στ. 272.

683 ἀνέβω ἀπὸ ὄρη: Ἡ ὄρη τῶν θεῶν συγκαταλέγεται στὰ βασικά μοτίβα τοῦ ἑπικού ἱστοῦ τῶν Μεταμορφώσεων. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρουμε ἔτι ἡ λέξη ira καὶ τὰ θυμολόγια τῆς ἐμφανίζονται 98 φορές, ἐνῶ ἡ δόξα μετὰ τὴν δημιουργία τοῦ κόσμου καὶ τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς ἐξουσίας τοῦ Δία τυροδοτεῖται ἀπὸ τὴν ὄρη τοῦ πατέρα τῶν θεῶν (1.166) καὶ ἡ πρώτη ἐρωτικὴ περιπέτεια τοῦ Ἀπόλλωνα ἀπὸ τὴν ὄρη τοῦ Ἐρώτα (1.453). Στὸ σπμεῖο αὐτὸ ὁ Ὀβιδιος δὲν πρωτοτυπεῖ, ἀλλὰ ἀκολουθεῖ τὰ βήματα τοῦ Βεργίλιου στὴν Αἰνεάδα, τοῦ ὁποῦ τὸ πρωταρχικὸ ἐκάρητο τῆς δόξης εἶναι ἡ ὄρη τῆς Ἥρας (1.4), ἡ ὁποία στυγματίζεται ἀπὸ τὸν ποιητὴ μὲ τὴν περίφημη ἐρωτικὴ ἐρώτηση: iunctaene animis caelestibus irae? (1.11 τόσο μεγάλη εἶναι ἡ ὄρη τῶν ἐπουράνιων θεῶν;). Στὴν Ὀδύσεια ἡ Διὸς μῆνις ἀναφέρεται τόσο ἀπὸ τὸν Ἐριχ (ε 146) ὅσο καὶ ἀπὸ τὸν Ὀδυσσεύα (ξ 293), ἐνῶ ἡ μῆνις τῆς Ἀθηνᾶς μνημονεύεται στὴ διήγησή τοῦ Νέστορα γιὰ τοὺς νόστους τῶν Ἀγχιῶν (γ 135), ὅχι ἕμως ἀπὸ τὸν κύριο ἑπικό ἀφηγητὴ, βλ. J. Strauss Clay, *The Wrath of Athena: Gods and men in the Odyssey*, Πάριστον 1983, 187. Στὴν Ἰλιάδα δὲν εἶναι ἡ ὄρη κάποιου θεοῦ ἀλλὰ τοῦ Ἀχιλλεύα (A 1, M 10, γ 75) που ἀποτελεῖ τὴν κλητήρια δύναμη τοῦ ἔπους, ἐνῶ τὴν Διὸς μῆνιν ἀναφέρει ἡ Ἀθηνᾶ (E 34), ὁ Μενέλαος (N 624), ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἑπικός ἀφηγητής (O 122).

684 ἀγνακαστῶ: Τὸ ἀκριβὲς συναίσθημα που ἐκφράζει τὸ πῆμα dolere εἶναι συνάφτησι τῶν ἐκείστοτε συμπαράδεικτων. Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ χρήση τῆς λέξεως, γιὰ νὰ περιγράψει τὴν ἀντιδραστὴ τοῦ Ἀναίου Διονύσου στὴ δολοφονία τοῦ Ὀρέα ἀπὸ τὴς γυναικὲς τῆς Θράκης στὴν ἀρχὴ τοῦ ἐπόμενου βιβλίου (11.68). Ὁ συνδυασμὸς dolor καὶ ira ἐπανεφέρεται στὴν ἀφηγήσή τοῦ Νέστορα (12.532): dolor addidit iram.

686-7 *Ἄρι' ἔνν καθ' ... / ἀπὸ πάλαι*: Ἀναρχονοσιμὸς, καθὼς δὲν φαίνεται νὰ ὑπῆρχαν ναοὶ πρὶν ἀπὸ τὸν 8ο αἰ., ἐνῶ ἡ ἀνέγερση ναῶν ex voto ἦταν ρωμαϊκὸ ἔθος. Ἐδῶ ἴσως πρόκειται γιὰ ἐπιβάσειν ἀπὸ τῆ συνήθη ἐλληνορωμαϊκῆ εἰκαστικῆ παράστασι τῆς θεᾶς Κυβέλης μῆσα σὲ πάλαισι μὲ τῆ μορφή ναύσκου, ποὺ μὲ τῆ σειρά του φαίνεται νὰ ἀποτελεῖ σχηματικὴ ἀπόδοσι τῶν ἐβαθῶν στρηλαίων τῆς Μικρῆς Ἀσίας, μῆσα στὰ ἴποια τοποθετοῦνταν τὰ ἀγάλματα τῆς θεᾶς.

686 *Μητέρα τῶν θεῶν*: Ἡ θεὰ Κυβέλη, γνωστὴ στὸν ρωμαϊκὸ κόσμον ὡς *Magna Deorum Mater Idaea* (Μεγάλῃ Ἰδαία Μητέρα τῶν Θεῶν). Τὴν ἐπίσημη («κατὰ χρῆσιν») εἰσαγωγὴ τῆς λατρείας τῆς στὴν Ρώμη τὸ 205/4 ἀφηγεῖται ὁ Λίβιος 29.10.4 κ.έ. Βλ. καὶ σην. στὸν στ. 104.

Ἐγών: Ἐνας ἀπὸ τοὺς πέντε σπαρτοὺς ποὺ ἐπέζησαν στὴν Θῆβα (3.126). βοήθησε τὸν Κάδμιο στὴν ἀνοικοδόμησι τῆς πόλεως (3.129-30) καὶ συμμετεῖχε στὸ κωνήρι τοῦ Καλυδωνίου Κάδμου (8.311). Ἀπὸ τὴν κόρη τοῦ Κάδμου Ἀγαθή ἀπέκτησε τὸν Πηνελόεα. Δεδωμένης καὶ τῆς βολαντικῆς καταγωγῆς τοῦ Τροτομένη (10.589), εἶμαι λογικὸ νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ὁ ναὸς βρισκεται κοντὰ στὴν Θῆβα.

690 *ἀρι' τὸ δυνά μου θεῖο πνεῦμα*: Γιὰ τὸ *numen* (θελα βούλησι) βλ. G. Dumézil, *Ἡ ἀρχαῖκὴ ρωμαϊκὴ θρησκεία*, μτφρ. Βύδργε-λος Γαζής, Ἀθήνα 2000, κεφ. 3, καὶ W. Pöschel, «Numen und numen Augustin, *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt* II.16.1 (1978), 355-392. Βλ. καὶ σην. στὸν στ. 483-4.

691-2 *Ἄδυτο ... / παρόμοιοι μὲ στῆλαι*: Γιὰ τὸ στῆλαιο ὡς φωνὰ λαθραίου ἔρωτα βλ. 11.234 κ.έ. (Θέρτις καὶ Πηλεῖς), *Ἐορολόγιον* 2.315 (Ἱεροκλῆς καὶ Ὀμαράνη), καὶ κυρίως Βερνάλου *Αἰνεῖα* 4.165 κ.έ. (Διδῶ καὶ Αἰνεῖας).

693 *εὐσέβειας ἀρχαίας ἑρό*: Τὰ στῆλαι ἦσαν συχνὰ ἀφιερωμένα στῆ λατρεία θεοστῆταν τῆς φύσης σὰν τὲς νύμφες, βλ. *Θόρυσση* μ 317-18: κοῖλον σπῆος εἰσερῦσαστες / εἶθα δ' ἔσαν Νυμφῆων καλοὶ χοροὶ ἠδὲ θάουκοι. Βλ. R. Buxton, *Ὀψεις τοῦ φανταστικοῦ στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα*, μτφρ. Τ. Τυφιδόπουλος, Θεσσαλονικὴ 2002, 150-56.

ἡ ἑρπια: Ἡ λατινικὴ λέξι *sacerdos* εἶναι ἐπίκαινον γένους. Στὸς ἱστορικοὺς χρόνους ἡ Κυβέλη εἶχε ἑρπεῖς ἀνώδεις εὐνοχοῦς (Gall) ἀλλὰ καὶ γυναῖκες, βλ. Διονυσίου Ἀλικαρνασσέως *Ρωμαϊκὴ Ἀρχαιολογία* 2.19.4: ἑρπῆται δ' αὐτῆς ἀνὴρ Φρυξὶ καὶ γυνὴ Φρυγία.

694 *θεῶν ἀρχαίων*: Ἰταλιανῆ ἀντὶ ἀρχαία ἕδρανα θεῶν. Πβ. Κικέρωνος *Κατὰ Βέγγη* 4.3.7.

695 *μὲ ἔργο ἄκασιο τὸ ἑρὸ μαινει*: Ἡ ἐρωτικὴ πρόξεν γενικὰ θεωροῦνταν μαισματικὴ. Ὡστόσο, εἶναι ἀξιοσημελιωτῆ ἡ συχνότῆτα μὲ τὴν ἴποια ὁ Ὀβιδιος χρῆσιμοποιεῖ τὸ ρῆμα *temerare* καὶ τὰ ὁμορπῆξά του ὡς εὐρημισμοὺς γιὰ τὸ σέξ.

696 *Ἀπέστρεψαν τὰ ἔργα τὸ βάβημα*: Μὲ τῆ λέξι τὰ ἔργα νοοῦνται τὰ ἕδρανα (694), σύμφωνα παρουσίας τῆς θεᾶς, ποὺ ἀποστρέψει τὸ βάβημα, γιὰ νὰ ἀποφύγει τὸ μῆσισμα τῆς ἐρωτικῆς πρόξεν. Τὰ παρανοστικά λατρευτικά ἀγάλματα, ὅπως καὶ οἱ χριστιανικῆς εἰκόνας, ἐκδηλώνουν τὰ συναισθηματικά τους, καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ οἰωνό, βλ. Κικέρωνος *Περὶ μαυτικῆς* 1.97-99.

ἡ πυργοστέφανη: Ὡς προστάτιδα τῶν πόλεων ἀπὸ τοὺς ἐλλήνοιστικὸς χρόνους καὶ ὕστερα, ἡ Κυβέλη φέρει στὸ κεντράν διὰ διη-μια ποὺ ἀποτελεῖ μαιφορραφία τέχους πόλεως.

703 *στὰ δάση σμῆρον*: Ἀντίθετα ἀπὸ ἄλλους ἀρχαίους συγγραφεῖς (Τῆνιος 185.6, Δέβιος εἰς Βερνάλου *Αἰνεῖα* 3.113), ὁ Ὀβιδιος δὲν ἀναφέρει τιμωρία τῶν λουντασιῶν μὲ περιουσιακὸ τῆς σεξουαλικότητας, ποὺ σχετίζεται πιθανῶς μὲ πληροφορίες ὅτι οἱ Λεῖνες γεννοῦν μόνο μία φορὰ (Παννίου *Φυσικὴ Ἱστορία* 8.46).

704 *λουντάμια τῆς Κυβέλης*: Ἡδῆ στῆ ζωφόρο τοῦ θησαυροῦ τῶν Σιωνίων στὸς Δελφοὺς (525 π.Χ.) εἰκονίζεται καὶ ἡ Κυβέλη νὰ μέγεται ἐναντίον τῶν Ἰγνάντων πάλω σὲ ἄμια ποὺ τὸ σέρνουν λουντάμια.

706 *τὸ στῆθος του προβάλει στὸν ἀργῶνα*: Στῆ μετέφραση χάνεται ἡ τριπλὴ παρήχησι τοῦ π, ποὺ προσοδίδει ἰδιαίτερον ἐμφάσει στῆ συμβολὴ τῆς θεᾶς.

707 *ἡ θυχή σου ἀνδρεία ζήμιόσει*: Στην *Ίλιάδα* ἡ Ἀνδρομάχη ξενικεύει τὸν ἀπογαβερτισμὸ τῆς στὸν ἀγαπητὸν ἐκτεταμένο της "Ἐκτορα, τονίζοντας τοῦ ἀκριβοῦς ὅτι ἡ ἀνδρεία του θὰ εἶναι ὁ χαμὸς του: δαιμόνιαι, φθίσει σε τὸ σὸν μένος (Ζ 407).

708 *ζέοντας τοὺς κόλπους*: Στὸ ἀπ. 1.9 τῆς Σαρפוῦς τὸ ἔργον τῆς Ἀφροδίτης σέβνουν σπουδγίτες (ἀκρεες στροβίλοι), παρακαίρω στὸ 15.597 ἡ Ἰδία θεὰ ζεῖει περιστερία (*inucis columbis*), ἐνῶ οἱ κόλποι ἐμφανίζονται ἥδη στὴν ἔπρουσική οἰοχόη ἀπὸ τὸ *Vulci* (British Museum IV F 100) καθὼς καὶ σὲ ἔπρουσικό καθρέφτη τοῦ ἀπόκειται στὴν Περούπολη (Ermilage B 505).

727 *κατ' ἔτος θὰ παλεῖται*: Τὰ Ἰδῶνια, ποὺ τελοῦνταν σὲ πολλές πόλεις τοῦ ἐλλήνικου κόσμου καὶ τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς. Οἱ γυναῖκες ποὺ συμμετεῖχαν (ἀδωνιάζουσαι) θρηνοῦσαν, χτυπώντας τὰ στῆθια τους καὶ ψάλλοντας πένθιμα τραγούδια (ἀδωνιασμούς). Βλ. J. G. Frazer, *Ὁ Χρυσὸς Κλάδος*, τόμ. Γ', μτφρ. Μπρούλα Μπρίκκη, Ἀθήνα 1997, 29-37. W. Atallah, *Adonis dans la littérature et l'art grecs*, Παρίσι 1966, κεφ. III. M. Detienne, *Les jardins d'Adonis*, Παρίσι 1972, 188-91. καὶ ἐντελῶς πρόσφατα M. P. J. Dillon, «'Woe for Adonis' — but in Spring, not Summer», *Hermes* 131 (2003), 1-16.

729 *τὰ μέλη γυναικός*: Ὑπανηγυρὸς στὸν μῦθο τῆς Μίνθης, ἣν μωθεύουσι παλλακίην τοῦ Ἄδου γεννημένην πατηθείσαν ὑπὸ τῆς Κόρης εἰς τὴν κρηπαίαν μύθημν μεταβαλεῖν, ἣν *τυες* ἠδύοσμον καλοῦσι (Στράβων 8.3.14). Ἡ Περσεφόνη εἶναι ἑπίσης ἡ αὐτοῦργος τῆς μεταμόρφωσης τοῦ Ἀσκάδαφου σὲ μπουῖρο (5.550), ποὺ ποὺ ἔκανε ναίρετρα τὴν ἐμφάνισή του καὶ σὲ αὐτὸ τὸ βιβλίον (στ. 453). Ὁ Ἀσκάδαφος τιμασφίθηκε ἐπειδὴ ἀποκαλύψε ὅτι ἡ ἀκασσα τοῦ Ἄδου, ποὺ ἐμφανίστηκε στὴν ἀρχὴ τοῦ βιβλίου (10.15), ἔφαγε ἀπὸ τὸ ἀπαγορευμένο ρόδι, τὸ ὅποιο μνημονεύεται στὴν παρμολῶση τοῦ στ. 735.

732 *μὲ νεκτάρ μισροδέκτο τὸ παντίζει*: Στὴν *Ίλιάδα* (Υ 185-87) ἡ Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη ἤματα καὶ νύκτας, / ποδοῦντι δὲ χροῖεν

ἐλαίῳ ἀμβροσίῳ, ἵνα μὴ μιν ἀποδρῦφοι ἐκυστάζωιν ὁ νεκρός "Ἐκτωρ.

735 *ἄμιος στὸ χροῖμα*: Τὸ γενικά εὐολῶνο κόκκινο χροῖμα τοῦ ροδιοῦ συντέλεσε στὴν ἐθιμική καθιέρωσή του ὡς συμβόλου γονιμότητας καὶ ἀφθονίας ἀγαθῶν, μὲ τὴς ὅποιες ἦταν συνφασμένη ἡ λατρεία τοῦ Ἰδῶνι.

739 *ποὺ τ' ὄνομα τοῦ δῶσαν, οἱ ἀνέμοι*: Πρόκειται γιὰ τὴν ἀνεμῶνι ἡ λέξη συσχετίζεται ἐτυμολογικά μὲ τὸν ἀνεμο καὶ ἀπὸ ἀλλοῦς ἀρχαίους συγγραφεῖς, βλ. Πάλλου Φυσική *Ἱστορία* 21.165: *flas nunquam se aperit nisi vento spirante, unde et nomen accipere*. Ὁ Ὀβίδιος ἀπέσχετα σὲ παρόμοια ἐτυμολογικά παρμολῶδια, βλ. F. Ahl, *Metamorphations: Soundplay and Wordplay in Ovid and Other Classical Poets*, *Thexa* 1989. Andreas Michalopoulos, *Ancient Etymologies in Ovid's Metamorphoses: A Commented Lexicon*, Ἄνγες 2001. καὶ Alison M. Keith, «Etymological Wordplay in Ovid's 'Pyramus and Thisbe' (*Met.* 4.55-166)», *CQ* 51 (2001), 309-313. Ἡ πρὸ σημαντική λέξη τοποθετεῖται στὸ τέλος τοῦ στίχου, τῆς περιόδου, ἐδῶ (συμπρωματικά) καὶ τοῦ βιβλίου.

ΕΠΕΤΗΡΙΟ ΠΡΟΣΩΠΩΝ, ΟΡΩΝ ΚΑΙ ΘΕΜΑΤΩΝ

(Οι έκτος παρεθέσαν ἀριθμοὶ παρατείντων στοὺς στίχους,
ἕως οἱ ἐντός αὐτῶν)

- ἀγάλματα: ἀποσπάρσσει τὸ βλεῖμμα 696· Κνωδία 531· κοσμεῖται μὲ κοσμήματα
264· ἔλασσο 694· ἔρατῃ ἐπιθήλωσθι θεϊκῆς παρουσίας 277
Ἄδης: ἔρατῃ τῆς Περσεφόνης 15-6· εἰσοδοὶ 13, 51· Ἐρεβος 76· καρτέβα-
σις (20-1)· Χάος 30
Ἄδωνια 727
ἀήρ / αἰθήρ 2
ἄθληταιμός: βία 102· γύμνα 578· δίκκος 177· ἑταῖρος, βλ. λ.
αἰδώς: σωτή 365· χαμηλωμένο βλεῖμμα 367
αἰμαίμεια: στοὺς ἀνθρώπους (28-9), 331· καὶ Ἀφροδίτη (30) καὶ Ἑρμῆς (30),
524· στὰ ζῶα 324
αἶτων (34), 552
Ἄμαθος 220, 531
ἀμφιδόγεια 464
ἀνωδινάσις 345
ἀνωγρονισμός 106, 290, 588, 595-6, 686
ἀνωγρονισμός 579, 631
ἐντίθεσι: λαυό-πορφυρὸ 267, 594· φύση-τέχνη 247
Ἄσπρος 51
ἀποστροφή 120
Ἀραβία: ἐρώματα 478· Σαββαία 480
ἐρώματα: ἐλαιοφῆ 514· Ἀραβία 478
ἀσπασμοί: Ἄσπρος 446, 450· Βοώτης 447, 450, 451· Ἰχθύες 78, 531· Κρη-
κῆνος 127· Πλαθῆνος 451· Ὑδροχόος 162
Ἀδύουτος, Πάσις Ἰωάνης Καίσαρ Ὀκταβιανός: καὶ Κυβέλη 104· καὶ Πλάτα-
ρονὸς Ἀρκόλων 44
αὐτοκτονία: βλ. θάνατος
Ἀφροδίτη (Venus): ἀνεμίκατῃ θυσιὰ 272· ἔρα 708· βλασύνῃ 643· ὡς ἔρα-
στῆς (32)· καὶ Ἰχθύες 78· ἡμπερδισμός τῆς (30)· Κνωδία 531· Κνωθ-
ρεα 529-30, 640· μεταμφιέζεται αὐτῇ Ἄρτεμις (32), 536· μετωνυμία 434·
διόχουσι 277· Πλαφία 270, 530
βέλος: ἔρατα 372-4· σκυθικό 588

- γάμος: θεϊκή παρουσία 4· έργοι γάμος (31)· χορευτὸν νυμφῶν 1· ματωμένους 620
 σκηπὴ συμποσίου 679
 γεωλογία 605
 Γεωμετροί 391-2
 γρηγορεύει: λογία 407· ψυχρά 423
 γιορτές: Ἰδώνια 727· Ἀφροδίτης 270· Δήμητρας 431, 434-5· Μεγάλης Μη-
 τέρως Θεῶν 104· μυστήρια 436· Τυαύθια 161, 219
 δάκρυα: θεοῖς 360, 500· Θεῶν 46· νεκρῶν 41
 Δανάϊδες 44, 620
 δέηση: μεταφέρεται ἀπὸ τὸν ἄνεμο 642· ἀνεφορὰ οὐ παλαιότερη εὐεργεσία
 673
 Δελφοί: κέντρο τοῦ κόσμου 167
 Δημήτρα (Ceres): λατρεία 431, 434-5, 436· λαυκὸ 432· νηστεία 74· καὶ Πλατ-
 ῶνος 451
 διακελευστικότητα 190-5, 198-9, 372-4, 382, 654-5
 Δίας (Iuppiter): καὶ ἀετὸς 156-7· καὶ αἰθήρ 2
 διασκελισμός 181-2, 443-4
 δῶμοι: ἐρωτευμένων 260· Θεῶν 673
 εἰρωνεία 129, 203, 305
 εἰσαγωγή: ἀπὸ τὸν Δία (24), 148· μπορεί καὶ νά ᾔγεις ἀκουστικά 560
 εἰσπαντοστό (27)
 εἰμπαστοσύνη 395, 409
 εἴμφορη: τελευτάλια θέση 401, 739
 ἐν δὴ δὺοῖν 398, 474, 681
 ἐξερυνισμός 398
 ἐπιθετο συμβατικό 338
 ἐπιχειρησιμὸς: φυσικὰ νόμοι 353
 ἐπιτύμβια ἐπιγραφή 60, 198-9
 ἐπτά 74
 Ἐριανές: αἰμαμῆλα 524· δοδιά 350· Εὐμενίδες 45· ἐχθρῶνες 473· Τρεῖς
 Ἀδελφές 314· φίδια στὰ μιάλιά 349
 ἔρωτας: ἀγνοία του 637· ἐλλείρη) συνθηθεῶν 529· κεραινοβόλος 610· κίτρινο
 (26), 60· μακία 355, 370· μετωνυμία 434· φύση του 637· φῶσά 360,
 582, 641· καὶ ἔργα 434· βέλγη 372-4· βλασύνη 643· Βοργολιτά 423.
 δάδες 312· ἔρτανος 602· κωνίγη 559· μάτια 632· μήλο 649· παρρηγο-
 σύνη 630· στενωγιά 402· στῆλαι 691-2
 ἐτυμολογία 739
 εὐθὺς ἄγρος: σύντομος 585
 εὐσεβεία (27)

- Ἐχέων 686
 ζεύγη 474
 ζῶνα: βα. λουτρά, φίδια
 Ἡλῶδες 91
 Ἡρα (Iuno): καὶ αἰθήρ 2· καὶ γάμος 295
 ἠέμενος: ἀπαργουσιμὸς 378· αὐτοκτονία 377, 380· δέηση γὰ 481· ἐκτροπὴ
 459· καὶ κυρτάσαι 141-2
 θεοί: ἀόρατοι 650· ἀόρατη ἐπέκτασή τους 483-4· δὲν χλῆνε 46· ἐρωτευμέ-
 ναι 529· θεοδία 569· ὀργίζονται 683· παρόντες 277· crudelēs 621·
 numen 690
 Θράκες 305
 θυσία: αἰματηρή 272· ἀπαρχαί 433· ἐκατόμη 219· ἐπιγυμνάση κερμάτων
 σφαιρίου 112· χόλιου 434-5
 Ἴδη 71
 Ἴλαρος: Ἰλάριος 450
 Ἰέλων 42
 ἱεροδότημος 106, 653
 Ἰσηριος 2, 305
 κάλλος: ἀνδρόγυνο 579, 631· Ἰθεῶδες 594· πανόχυρο 573· καὶ ταχύτητα
 589-90
 κεννιβλυσμός (26)
 Καρβία 109
 καρῶφι 383
 Κεράστες 223
 Κέρβερος 21
 Κίκωνες 2
 Κινύρας 298
 κροβάτη: ματωμένο 620· καὶ σιὰ 533-4
 Κύβηρα 529-30
 Κύνρος: βα. Ἀμαθῶδες, Ἀφροδίτη, Κεράστες, Κινύρας, μέταλλα, Ἰλάριος, Τυμαστός
 κώδινας 345, 559
 λαυκὸ χροῖμα: ἀντιθετὴ μὲ κόκκινο 594· ἐπιδημιδίας 138· ταυράζει στὴ Δῆ-
 μιτρη 432
 λουτρά: πνευματικό 541· ὄργιλο 551· καὶ Κυβέλη 704· καὶ σέξ 552, 703
 λογοπαίγνιο 339

- λογότυπος: ποιητικός 207, 277· τελετουργικός (29)
 Λουκίη 507
 Λώτ (31), 471
- μάγνα 398
 μάσκα: έρωτική 355· νόσος 397· θεόσταλτη 399· θεωρησιεπία με έξαρσημό 398
 μάσκα: άποστρέφοντα 696· και έρωτας 692· καθέφερης ψυχής 350· χαμηλώ-
 νων 367
 μεσημέρι: ζέστη και έρωτικό πάθος 126
 μετεδήληση (20, 32)
 μέταλλα: Κύπρος 220, 531· Πιργαία 309
 μεταμύρφωση (33): άπομόρφωση 65-7, 77, 500· άπομόρφωση 453, 729· κατα-
 στρατός 162· όρσημό (27), 566· σε φυρό 92, 729· σε ψήφω 78
 μεταφορά 360
 μετωνυμία 434
 Μητέρα των Θεών: ίερείς της 693· και λουτρόνα 704· σε νόστω 696· και
 πείλο 104· πυροστέφανη 696
 μέσημα 351-2, 695
 μέληση (28)
 Μίθη 729
 μονότονος (30)
- νεοποι: διψών για έκδιεση 60· είναι όπως τη στιγμή του θανάτου 49·
 κλάψε 41· σκές 12
 νέκταρ 732
 νεολογισμός 99
 νερό: θανατηφόρο της Στύγας 13· παραγμένο 360
 νηστεία 74
 νόμοι: έγραφοι (29)· φυσικοί 353
 νυμφομάνια (27)
 νύχτα: άγρυπνια 368
- οίανός: σκάνταλιμα 452· μπουφος 453
 όξιμαρο 339
 όρη: θεών (33), 399, 683· λουτρούων 551
 Όρχηστός 605
 Όφωίσα 230
- Πιργαία 309
 παιδεραστία (24-6)
 παρόδοξο 467-8

- παρήληση 706
 παρομοίωση 190-5, 284, 372-4, 516· άνεχρωστική 588, 595-6· διαλή 654-5
 πατριωνυμικό / τοπωνυμικό: Αμυκλής 161· Οίβαλδης 196· Ταυαδής 183
 Πάρος 270, 290, 297, 530
 Πέρος 331
 πέλοναριός 53
 πορφύρα: άντίθεση με λευκό χρώμα 267, 594· πορφύρα καιόστωμα 125· πορ-
 φύρα σερόνα 267· της Τύρου 211
 Ποσειδώνος (Neptunus): τέμενος στην Όρχηστό 605
 προσευχή 481, 483-4· άναφορά σε παλότερη εύεργεσία 673· έπώμα γε-
 μών 511· έρωτοδιδασκάλου 641· μεταφέρεται από τον άνομο 642
 πτηνά: άετός 156-7· γέρβα 435· και άηρ 2· κουκουβάγια 453· κύκνος 708·
 μπουφος 453, 729· περιστέρα 708· σπουργίτης 708
- Ραββία: βλ. Άραβία
 οξέ: νόημα 469· εύρησιμοιά 474, 695· μετωνυμικά Venus 434· μέσημα 695·
 προνόμιο της έξουσίας (24)
 Σίλαφος 44
 σιωπή 359
 σκά: κάτω κόσμου 12· πρέξη δημογραφίας 86· και καρβάνι 533-4
 Σπάρτη: άπέχιστη 169
 στήνατο: έσδοδος Άδην 13· φωνά λαβαίου έρωτα 691-2· ίερά θεοτήτων της
 φύσης 693
 στυμιατισμός (παρούζι) 196
 Στύξ 13
 στωικισμός: αιώστωνα 377· μακία 355
 συσεδογή 196
 Σχουλέας 609
 σόλοιο: είρωτικό 203· μεταδηλητικό 679
- Ταίναρο 13
 Ταίμασός 644
 Τάνταλος 41
 Τάνας 79
 Τρωός 43
 τύχη: ένός τύπου 335
- Τακνίθια 219
 Τριέναιος: κροκωτό φόρεμα 1· παρουσία/άπουσία του στον γάμο 4, 295· προ-
 στωπολήση 2
 ύμνος 529

Ἰταλλογῆ 694

Φανοκλιῆς (24)

φαντασία (28)

Φθόβος 515

φίδι: Ἐρινός 349· Κέφβερος 22

Φιλέγρα 151

φύβου συμπεριλάματα: ἀνορθωσις μαλλιών 424-5· κοκκίνισμα 458-9· λιπθου-

μία 459· πέργωμα 458-9

Φρύγας (25), 155

φύλαξις 114

φύση: θεότροτες φύσης 693· συγκρίσχει (31), 448-50· φυσικὸ δίκαιο 330, 353·

φυσικὸι νόμοι 353· φυσικὰ φαινόμενα 360

φυτά: ἀνεμώση 739· ἀρακάς 397· βία 102· δάφνη 92· δρῦς 90, 91· κισσός

99· κόστος 308· κρόκος 1· κυπαρίσσι 141-2· μέντα 729· μιστρά 98·

πέτυλο 104· ρόδι 729, 736· σιήρωα (32)· φακή 397· φάλακρορά 92·

φράξο 93

φώς (31), 595-6

φωτιά: τοῦ ἔρωτα 360, 582

Χάριος 90

Χάος 30

Χάρων 73

χειρονομία: ἀνέκτασις 511· πρότασις 580

Χρησίδης 564, 569, 686· σιβυλλικός 104

Χρυσά Λεπτική: Βεργιλιανή 89, 110· Λουκρητιανή 353· νομική 37· Ιερατική

(28), 87, 300· παρρησιώδης 586· πεζολογική 133, 559

Χρόνος: φρεσωτός 519

ΕΡΡΗΤΗΡΙΟ ΛΑΤΙΝΙΚΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

(Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν στοὺς στίχους)

dirae deae	314	numen	690
dis genitis	89	Phrygius	155
fides	395	pietas (27)	
flexipes	99	sacerdos	693
inscribo	198-9	sapiens puella	622
limen servo	383	sedulitas	409
magnus	338	talaria	591
manus admoveto	511	temero	695
meta	106	vagina	475
meus	339	vixit sine (ulla) quercula	60